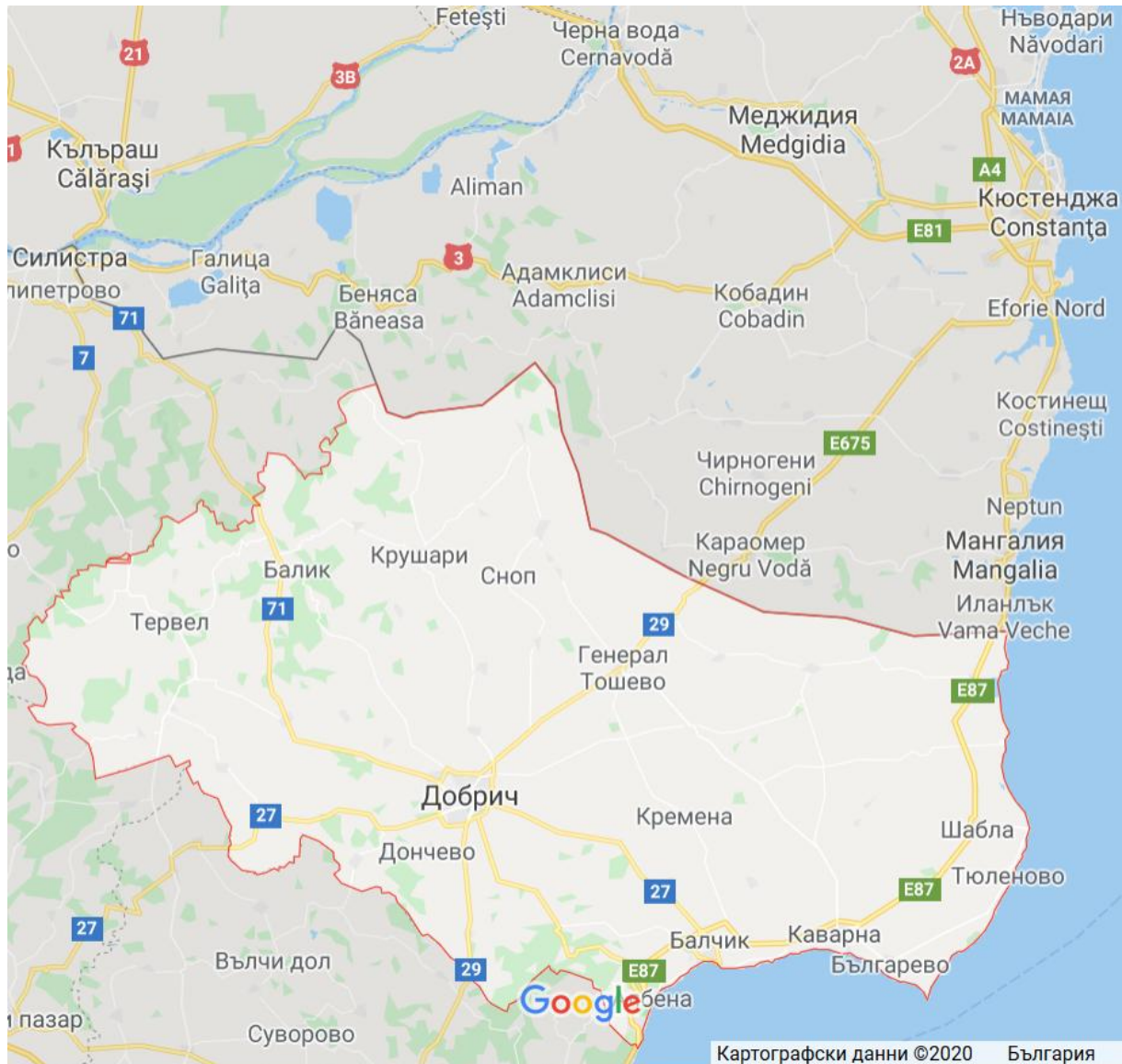

ОБЩА СТРАТЕГИЯ

за валоризация на природното и културно наследство Констанца-Добрич

1. Увод

1.1. Цели и обхват на стратегията

Предложената обща стратегия за валоризация на природното и културно наследство е по проект ROBG-528 „Съвместен отворен прозорец към мистериите на Вселената“, финансиран по Програма за трансгранично сътрудничество INTERREG V-A РУМЪНИЯ-БЪЛГАРИЯ 2014-2020. Стратегията способства за постигане основната цел на проекта – да валоризира туристическия потенциал на региона (природен и културен), чрез диверсификация на туристическото предлагане в трансграничния регион, фокусирано върху **научния туризъм**. Става дума за създаване и промотиране атрактивни

туристически продукти на база природните и културни ресурси в окръг Констанца, Румъния и област Добрич, България.

Възложителят - Исторически музей Каварна, е партньор по проекта, а водещ партньор е Природонаучен музеен комплекс Констанца, Румъния.

В рамките на проекта са разработени 3 интегрирани туристически продукта. Първият е наречен „ Навигация по звездите“. Това е туристически продукт, който съчетава научният компонент с любовта към морето. Чрез него туристът придобива уменията как да се ориентира в Черно море, използвайки нощното небе като ориентир.

Вторият туристически продукт е наречен „Лагери на астрономията“. Този туристически продукт дава възможност на туристите да изследват небето с телескопи, като се възползват от най-добрите налични точки за наблюдение в трансграничния район Констанца-Добрич, снабдени с най-нова техника (телескопи, камери, обсерватория).

Третият туристически продукт е Origins (Произход). Той включва тематични туристически трансграничен маршрути в района на Констанца-Добрич, като един от тях обхваща археологически обекти, представени по атрактивен и интерактивен начин във виртуална реалност.

Настоящата валоризационна стратегия предлага варианти за допълване и обогатяване дългите списъци от обекти на природното и културно наследство, дава идеи за създаване на нови туристически продукти, услуги и атракции, както и начини за тяхното популяризиране.

Новосъздаден Център за върхови постижения започва да работи за подобряване общия имидж на регион Констанца-Добрич с цел привличане на по-голям брой туристи.

Проблемът, който обосновава необходимостта от разработването на настоящата Обща Стратегия, е недостигнатият целогодишен туристически потенциал на природното и културно наследство в историко-географския регион, наречен Добруджа. Летният туризъм е със силно изразен сезонен характер и е концентриран само по Черноморското крайбрежие. Малък е броят на туристите, които посещават обектите, разположени по-далеч от Черно море. Възможно е този резултат да се дължи на остарелия начин при представянето на туристическия продукт, както и статичното провеждане на мероприятия, без активното участие на госта в тях, с което туристът на 21-ви век вече е свикнал и желае. Вследствие на тези факти важни туристически атракции в региона не са известни, не са привлекателни и не могат да бъдат капитализирани до максималния си потенциал. Необходимо е да се идентифицират най-подходящите средства, начини и подходи, за да се привлече отново общественото внимание към тях.

Цели на настоящата Обща Стратегия са:

➤ да представи актуална картина на природното и културно наследство в трансграничния район Констанца-Добрич;

➤ да оцени туристическият потенциал на природните и културни обекти, като прецизира методите за привличане на туристическия интерес към тях;

➤ да идентифицира 1-3 дневни туристически маршрути, съчетаващи няколко вида туризъм или туристически атракции, включително туристическите продукти, разработени в рамките на проекта.

В стратегията се изследват правните въпроси, които засягат културното и природно наследство от всяка страна на границата като елемент, влияещ върху устойчивото му използване.

Стратегията **в две отделни части** извършва **инвентаризация на двата компонента от местното наследство на Добруджа: природа и антропология**. По този начин тя прави снимка на съществуващото положение и представя единна картина на културното и природно наследство в трансграничния регион Констанца-Добрич.

Поради своето географско разположение Констанца и Добрич имат уникален природен ресурс в трансграничния регион - Черно море.

Окръг Констанца се ползва от потенциала на река Дунав и красивите езера - Сютгьол, Тъбъкърие, Текиргьол, хълмове и долини, заливи и полуострови, охранявани от постоянни или временни реки и подземни води, които в някои случаи носят сапропелична кал, използвана в таласотерапията.

В област Добрич се намира голям природен и археологически резерват - Калиакра, който обхваща площ от 688 декара степни зони и морски район. Има много тревни, храстови и дървесни видове, които представляват около 29% от флората на Добруджа.

Друга забележителност на Добричка област е Ботаническата градина в двореца на румънската кралица реджина Мария Единбургска.

Благодарение на хилядолетното си съществуване, регион Добруджа има богато културно и историческо наследство: Област Добрич предлага атракции от различни епохи - от времето на протоцивилизациите Хаманджия и Дуранкулак - съществена част от „Стара Европа“ през римско време до 20-ти век. Културният туризъм е силно развит, така също и морският. Курортите Албена и Русалка, заедно с Кранево, Балчик, Каварна и Шабла привличат много туристи всяка година.

В Окръг Констанца има много свидетелства за древни цивилизации, населявали територията на Добруджа: гръцка, римска, византийска. От двете страни на границата са открити археологически обекти от тези периоди.

Всеки обект на инвентаризация е описан във фиш, съдържащ най-малко: описание, текущо състояние на обекта, обозначеност, достъпност, допълнителни съоръжения като паркинг, информационен център, наличие на екскурзовод, тоалетни и т.н.; необходими мерки за реставрация, консервация, или за разкриване на някои обекти (каквото е случаят с древните градове), като тези мерки са подредени по степен на спешност за предприемане;

допълнителни мерки и инвестиции, необходими за подобряване достъпността и обществения интерес към този обект, прогнозен бюджет, възможни източници на финансиране. Оценката на инвестиционните приоритети е в зависимост от състоянието на обекта и потенциала му да повиши обществения интерес. Информацията от резултатите, получени от инвентаризацията на всеки обект, ще бъдат публикувани на страницата на проекта.

В отделна глава Стратегията представя 1-3 дневни маршрути, като се обосновава тяхната насоченост, забележителности, необходимо време за посещение, разстояния, настаняване и заведения за хранене, възможности за релаксация и по-добро прекарване на свободното време, достъп до логистика (бензиностанции, болници и медицински диспансери за бърза помощ, полицейски участъци) и др. според спецификата на маршрута, публичните и частните структури и заинтересовани страни, ангажирани в тяхното предлагане, организиране и отчитане. Във всеки от предложените маршрути се представя природното и културното наследство по интерактивен начин с участието на туриста, който по този начин получава приобщаващо преживяване. Описанието на всеки от маршрутите е визуализирано чрез снимки.

Глава от Стратегията е посветена на мерките, които ще се предприемат за възстановяване и съответно популяризирането на маршрутите/обектите и тяхното интегриране в туристическите вериги.

Мерките, свързани с реставрирането и съхранението на обектите, са насочени към запазването и реалното възстановяване на идентифицираното културно и природно наследство с по-широко приложение за всеки заинтересован участник.

Мерките, свързани с популяризирането на природното и културното наследство, идентифицират съвременните начини за популяризиране на това наследство с цел привличане на повече туристи, използвайки съвременните технологии и тенденциите в туризма, ориентирани към по-интерактивна и динамична връзка между туриста и туристическата цел. Посочването на най-добрите канали за промотиране в зависимост от целевата група, която може да се интересува от съответния маршрут и обект. Бюджетът за маркетинг следва да бъде определен според потенциалната степен на интерес от страна на туристите.

Всички предложени решения са съобразени с принципите на устойчивото развитие.

Стратегията прави бюджетни прогнози за постигането на целите, както и посочва субектите – публични и частни, които имат необходимата правна сила и компетенции за изпълнението на стратегическите предложения.

Съществена част от стратегията е продуктът, представен под формата на **трансгранични туристически маршрути с продължителност 1-3 дни.**

Целта на изготвените маршрути в рамките на програмата е да се промотира културно-историческото наследство, да стане то по-атрактивно за туристи, а успешното разработване на устойчив

туризъм да допринесе за цялостното развитие на трансграничния регион. Регионът предлага отлични черноморски курорти със златисти плажове и успешно развит летен морски туризъм. Но предвид факта, че по тези географски ширини той има подчертано сезонен характер само през летните месеци, се залага на устойчив туризъм, който да допълва пред- и следсезона на рекреационния туризъм.

Нещо повече, в региона се налага идеята за реализиране на успешен експеримент и за превръщането му в запазена марка за креативен (творчески) туризъм. Това съвпада с еволюцията на туристическото търсене и предлагането през последните години, довело до засилен интерес към умни, творчески дестинации, налагащи се като иновативен модел на туризъм с висока добавена стойност. Така наречените „умни дестинации“ (smart destinations), освен като моден иновативен модел за туризъм с висока добавена стойност, водят и до устойчиво развитие на местната общност.

Туристическата индустрия в световен мащаб инвестира все повече в модели на устойчив туризъм като начин да бъде в синхрон с динамиката и предизвикателствата на 21 век и да отрази новата ценностна нагласа и интересите на съвременния турист.

Трансграничният регион на Констанца и Добрич разполага с безценен и неоползотворен ресурс и значим потенциал за развитие на устойчив туризъм. И окръг Констанца и област Добрич ясно и категорично са заявили своето намерение да фокусират усилията си върху **устойчивия туризъм** чрез залагане приоритетни мерки в тази насока в своите дългосрочни планове и стратегии за развитие.¹ Осемте общини на област Добрич, сред които и община Каварна работят по Общински план за развитие 2014-2020 година². Освен това развитието на устойчив туризъм е приоритет на националната политика по туризъм, както в Румъния, така и България. Ползите от налагането на устойчив туризъм са свързани със следните принципи и модел на поведение:

- Съхраняване и развиване на културно-историческото наследство и неговите ресурси;
- Уважение към местната култура и нейното интересно и творческо предлагане;
- Изследване специфичната местна уникалност и работа по превръщането ѝ в атрактивен туристически продукт, цел, услуга и атракция;
- Промотиране и продажби на продукти с подчертано местно производство;
- Икономично ползване и пестене на енергия и местните ресурси.

Интересен е **обхватът** на Общата Стратегията за валоризация на природното и културно наследство по проект ROBG-528 „Съвместен отворен прозорец към мистериите на Вселената“

¹ Източник: Областна стратегия за развитие на област Добрич 2014 – 2020;

² Община Каварна – Общински план за развитие - 2014-2020 г.

²³ Вж. Закон за туризма на България, ДВ бр. 56/07.06.2002, чл.1, ал.3 и чл.2, ал.1

Тя се изпълнява от Природонаучен музеен комплекс Констанца, Румъния – водещ партньор и Исторически музей Каварна, който е партньор по проекта.

Природонаучният музеен комплекс в Констанца е утвърдена научна институция с международен престиж. Известни са голям брой научни постижения от нейната научна и изследователска дейност.

Тя разполага с огромен капацитет и екип, който разполага с пълна информация относно природното и антропогенно наследство на целия окръг Констанца, който заема внушителната площ от 7071 км² и население 684 082 души съгласно последното преброяване от 2011 година.

Историческият музей Каварна, партньор на Природонаучен музеен комплекс Констанца, е представител на община Каварна, една от 8-те общини на област Добрич. Тя има площ от 481 км² и 15 861 жители. Нейната най-северна част се намира само на 10 км от румънската граница.

Област Добрич разполага с 4719 км² площ и 189 677 души население. Общата граница между Република Румъния и Република България е 631 км. По-голямата част от нея е по течението на река Дунав от Ново село до Силистра, като след това от Силистра до Дуранкулак границата е сухопътна с дължина около 200 км. От нея 2/3 – 130 км е сухопътната граница между окръг Констанца и област Добрич, отлична възможност за съвместно сътрудничество.

Амбициозният екип на Историческият музей Каварна, работещ в тясно сътрудничество с Регионален исторически музей Добрич е поел тежкия кръст и голямата отговорност в Общата Стратегия за валоризация на природното и културно наследство да приобщи към Черноморският туризъм не само вътрешността на община Каварна, а цялата територия на област Добрич. Това означава и съседните общини – Шабла, Генерал Тошево и Балчик, както и по-отдалечените Добричка, Добрич, Крушари и Тервел.

Това е интересно предизвикателство. Една община с излаз на морето и стотици хиляди туристи годишно да желае да разшири своето предлагане, включвайки не само своите селища, а и територията на още 7 общини, две от които също с излаз на Черно море – Балчик и Шабла, а останалите на разстояния – Генерал Тошево – 41 км, Добрич и Добричка – 49 км, Крушари – 79 км и Тервел – 92 км. Тоест, на разстояние, изминавано само за около час, час и половина (между 50 и 100 минути) път с автобусен превоз за туристите, почиващи на морските плажове на община Каварна. Така обхватът става наистина реципрочен – целия окръг Констанца в Република Румъния и цялата област Добрич в Република България.

1.2.Целеви групи

Целевите групи на настоящата стратегия се делят на **вътрешни и външни** спрямо двата трансгранични региона окръг Констанца и област Добрич. Като вътрешни целеви групи са идентифицирани: населението на окръг Констанца и област Добрич, местните туристически транспортни и туроператорски фирми,

хотелиерите и ресторантьорите, местният бизнес във всичките му аспекти и служителите на окръжни, областни и общински администрации. Външни са: очакваните туристи, чужди туроператори бъдещи партньори при разрастващ се туристически бизнес с добри приходи и потенциални инвеститори.

И двете целеви групи имат значителна полза от реализацията на стратегията. Местното население и бизнесът ще почувстват ползи от изпълнението и благодарение на повишената заетост, увеличените доходи и качество на живот. Служителите на общинските администрации ще приложат на практика политиката за развитие на региона, която е част от техните правомощия и задължения.

Потенциалните туристи ще бъдат облагодетелствани от разнообразяването на достъпния за тях туристическия продукт, възможността да се запознаят с нова дестинация и да почиват при добри условия на умерена цена. Външните инвеститори ще успеят да реализират проекти, които ще им донесат устойчива възвръщаемост на вложените средства.

И вътрешните, и външните са много важни, тъй като са две лица от един и същи процес. Едните са тези, които са зад кадър, зад сцената, а другите, които поставят представлението на сцената и са „водещите пред публиката актьори“.

Но докато с вътрешните целеви групи поддържа контакт, който е обозрим, кратък и бързо осъществим, съвсем не е така с външните целеви групи. Организаторите на туристическата индустрия знаят, че когато създават туристически продукт, той трябва да бъде конкретно насочен, той не може да бъде писмо без адрес и без получател. Следователно, те винаги трябва да си отговарят на два въпроса: „Кой ще дойде?“ и „Защо?“. Отговорът на втория въпрос се залага в тематичността на забележителностите и обектите, с които изграждаме един маршрут и това ще бъде коментирано при представянето на маршрутите.

Кои могат да бъдат потенциалните туристи при представяне природното и културно наследство на регион Констанца-Добрич със заглавие „Съвместен отворен прозорец към мистериите на Вселената“.

Очертават се няколко специфични акцента:

- ✓ съчетаване научния компонент с любовта към морето и придобиване уменията за ориентиране в Черно море, използвайки нощното небе като ориентир;

- ✓ изследване небето с телескопи, снабдени с най-нова техника (телескопи, камери, обсерватория);

- ✓ посещаване на атрактивни природни и културно-исторически обекти в комбинация с най-добрите налични точки за наблюдение на природата, красиви панорамни пейзажи и яркото звездно небе нощем в трансграничния район Констанца-Добрич.

Предлаганите маршрути са от сферата на алтернативния, специализиран туризъм и е нужно много прецизно да се определят потенциалните бъдещи туристи, хора с културни, природни и научни

интереси. В страните с развита пазарна икономика това е и интелигентната, по-платежоспособната публика.

Нека да определим профила на туриста, потребител на нашия специализиран и „научен“ продукт.

1. Хора с професионално отношение или хоби занимания и интерес – астрономи, физици, философи, археолози, историци, еколози, ботаници, етнографи, етнологзи, краеведи, лингвисти и други;

2. Студенти, които се обучават в тези и сродни специалности. Ако освен Констанца и Добрич, включим и съседните и не много отдалечените окръзи и области – Варна, Шумен, Силистра и Русе от България и Тулча, Галац, Браила, Кълъраш и Букурещ от Румъния, ще отбележим, че техният брой е няколко десетки хиляди;

3. Млади хора, несемейни или семейни все още без деца, които обичат природата, да се разхождат из нея, да къмпингуват, да спят под открито небе, да се любуват на звездите, езерата и пещерите, да посещават древни крепости, да пътуват с машината на времето;

4. Средношколци, които провеждат екскурзии през пролетната си ваканция със своите учители;

5. Ученици от Западна Европа и Америка, които търсят пътувания, при които да живеят в „скаутски лагери“ със своите ментори.

6. Граждани на държави, които трудно и рядко имат достъп до красива природа, предвид факт, че живеят в жилищни блокове и работят във високи административни сгради и небостъргачи, които имат природни и научни интереси – Япония, Южна Корея, Сингапур, Хонгконг.

7. Туристи на средна и зряла възраст, които обичат природата, разходките на открито, красивите пейзажи, чистите води, лечебните тузли с интересни балнеологични комплекси към тях, хилядолетните легенди от старата и най-древна история;

8. Не трябва да пропускаме и фотографи, художници, особено маринисти, орнитолози, спелеолози, рибари и др.;

9. Потенциални туристи трябва да очакваме от две близки по отдалеченост страни Русия и Украйна, доскоро живели в една държава, известна със своята космонавтика, където всяко второ дете е расло с мечтите да лети в космоса, да се наслаждава на звездите, да покорява планетите. Тези две държави са с общо население, което приближава 200 милиона души и има огромен потенциал за подобни специализирани пътувания.

10. Нека не забравяме и почитателите на гурме туризма, които биха дошли заради:

- Отличната местна Добруджанска кухня;
- Екологичните зеленчуци – домати, краставици и капия пипер;
- Вкусните зрели плодове – череши, праскови, кайсии, дини, пъпеши и грозде;
- Домашно приготвените сокове, мед, искрящо вино – бяло, червено и розе, автентичните гроздова, сливова и кайсиева ракия.

2. Законова рамка на културното и природно наследство България

За културното наследство в Република България се грижи Министерството на културата със седалище в София. Що се отнася до частта културно наследство, в своята работа то се ръководи от Закона за културното наследство, влязъл в сила от 10.04.2009 година. Чрез изпълнението на този закон държавата осигурява закрилата на това богатство, което обхваща нематериалното и материалното, недвижимо наследство като съвкупност от културни ценности, които са носители на историческа памет, национална идентичност и имат научна и културна стойност. Културните ценности са обществено достояние и се ползват със закрила от държавни и общински органи в интерес на гражданите на Република България.

Също в София се намира Министерството на околната среда и водите, на чието внимание е природата на България. Един от главните закони, които са в центъра на вниманието на министерството е Закона за опазване на околната среда. Той е публикуван в брой 91 на Държавен вестник от 25 септември 2002 година.

Този закон урежда обществените отношения, свързани със:

1. опазването на околната среда за сегашните и бъдещите поколения и защитата на здравето на хората;
2. съхраняването на биологичното разнообразие в съответствие с природната биогеографска характеристика на страната;
3. опазването и ползването на компонентите на околната среда;
4. контрола и управлението на факторите, които увреждат околната среда;
5. осъществяването на контрол върху състоянието на околната среда и източниците на замърсяване;
6. предотвратяването и ограничаването на замърсяването;
7. създаването и функционирането на Националната система за мониторинг на околната среда;
8. стратегиите, програмите и плановете за опазване на околната среда;
9. събирането и достъпа до информацията за околната среда;
10. икономическата организация на дейностите по опазване на околната среда;
11. правата и задълженията на държавата, общините, юридическите и физическите лица по опазването на околната среда.

И двете министерства имат няколко дългосрочни програми, които следят и изпълняват, отнасящи се до природното и културно наследство.

Нека не забравяме обаче, че от 1 януари 2007 година Румъния и България станаха пълноправни членове на Европейския съюз и се включиха много активно във всички общеевропейски инициативи. Приети бяха и стриктно се спазват и всички европейски закони, отнасящи се до природното и културно наследство. Двете страни имат и съществен принос и в работата на световните организации, занимаващи се с тази материя като ООН и ЮНЕСКО и други. Страните

не са останали изолирани и към приетите световно значими конвенции в тази посока.

От приемането на Конвенцията за световното наследство през 1972 г. насам, Списъкът на световното наследство непрекъснато се развива и постоянно се разширява. Става дума за управление на световното природно и културно наследство, дейност при която, и Румъния, и България заемат достойно водещо място.

Наред с това се очертава огромна необходимост от предоставянето на държавите – страни по Конвенцията на насоки относно нейното прилагане. На различни експертни срещи и заседания и в резултат от Периодичното докладване се откроява необходимостта от по-целенасочено обучение и развиване на капацитета в специфични области, в които държавите – страни по Конвенцията и управителите на обекти на световното наследство се нуждаят от по-голяма подкрепа. Разработването на поредицата ресурсни наръчници за световното наследство цели да задоволи тази необходимост.

Публикуването на поредицата указания е съвместна инициатива на трите Консултативни органа на Конвенцията за световното наследство – Международния изследователски център за изследвания по консервацията и реставрацията на културните паметници (ИККРОМ), Международния съвет за паметниците и природните забележителности (ИКОМОС) и Международния съюз за опазване на природата и нейните ресурси (IUCN) и на Центъра за световното наследство към ЮНЕСКО в качеството му на Секретариат на Конвенцията.

На своята 30-та сесия (Вилнюс, Литва, юли 2006 г.) Комитетът за световното наследство подкрепя тази инициатива и отправя искане към Консултативните органи и Центъра за световното наследство да започне работа по изготвянето и публикуването на няколко тематични Ресурсни наръчника. На 31-ата (2007 г.) и 32-ата (2008 г.) си сесия Комитетът одобрява издателския план и приема приоритизиран списък със заглавия.

Редовно се провеждат заседания на Редакционната колегия, в която участват представители на всичките три Консултативни органа и на Центъра за световното наследство, на които се вземат решения за различни аспекти на изготвянето и публикуването им. В зависимост от темата, един от Консултативните органи или Центърът за световното наследство изпълнява ролята на водеща агенция, отговаряща за координацията за дадения наръчник, като окончателното му изготвяне се осигурява от Центъра за световното наследство.

Замисълът е ресурсните наръчници да предоставят конкретни насоки за прилагането на Конвенцията на държавите – страни по Конвенцията, органите за опазване на наследството, органите на местно самоуправление, управителите на обекти и местните общности, свързани с обекти на световното наследство, както и на други заинтересовани страни в процеса на идентификация и опазване. Те имат за цел да предложат необходимите познания и помощ за осигуряването на представителност и достоверност на

Списъка на световното наследство, който да се състои от добре защитени и ефективно управлявани обекти.

Наръчниците се разработват като лесни за ползване инструменти за изграждане на капацитет и повишаване на осведомеността за Конвенцията за световното наследство. Те могат да се ползват за самостоятелно обучение като самоучители, както и като учебни пособия при провеждане на семинари за обучение и следва да попълват основните положения, необходими за разбиране на текста на самата Конвенция и Ръководните насоки за прилагането ѝ.

Заглавията в тази поредица се публикуват във формата на документи онлайн във формат PDF, които могат да се свалят безплатно.

Списък със заглавия: **Управление на риска от бедствия за обекти на световното наследство** (Managing Disaster Risks for World Heritage) (юни 2010 г.) **Подготовка на номинации за обекти на световното наследство** (Preparing World Heritage Nominations) (Второ издание, ноември 2011 г.) **Управление на световното природно наследство** (Managing Natural World Heritage) **Управление на световното културно наследство** (Managing Cultural World Heritage)

Съществува и организация, създадена от водещи европейски интелектуалци, които искат да запазят и да увеличават достойнствата на природното и културно наследство на Европа.

С тази цел на 29 ноември 1963 година във Венеция, Италия е основана организация с нестопанска цел, която да пази и развива Нашата Европа. Така е и наречена ЕВРОПА НОСТРА.

Europa Nostra е обществено движение за опазване на Европейското културно и природно наследство. Днес в мрежата членуват 250 организации (сдружения и фондации със смесено членство на повече от 5 милиона души), 150 институции (правителствени органи, местни власти, корпорации) и 1500 индивидуални участници.

Две са централите за ръководство и управление на Европа Ностра, едната е в Хага, Нидерландия, а другата в Брюксел, Белгия.

Президент на общоевропейската организация е испанският оперен певец, тенор със световна слава - Пласидо Доминго.

С общи усилия членовете на мрежата:

- ✚ в случаи на безстопанственост и negliжираност, промени в околната среда или конфликти, провеждат кампании за опазване на застрашени исторически монументи, забележителности и културни ценности;
- ✚ лобират за опазването и развитието на Европейските културни ценности;
- ✚ организират събития, на които награждават добрите постижения в опазването на европейското културно наследство (Europa Nostra Awards) – по този начин мрежата отбелязва всеотдайността и постиженията на тези, които допринасят за запазването и развитието на Европейските ценности – това са архитекти, занаятчии, доброволци, училища, местни власти,

собственици на културно наследство и медии. Чрез техният пример се стимулира творчеството и иновациите в Европа. Мотото на Европа Ностра е: „Ние сме гласът на културното наследство в Европа“.

От 2014 година Сдружение „Европейски институт по културен туризъм „ЕВРИКА““ от Добрич е първата организация от България, от общо три, приета като равноправен член в Европа Ностра. През 2018 година Институт „ЕВРИКА“ защити обект „Бузлуджа“ като национална забележителност и той е отличен сред един от 7-те наградени обекти, подлежащи на реставрация като общоевропейска ценност.

Интересен възход бележи Румъния в същата общоевропейска организация. Само за няколко години 8 са вече пълноправните организации членки, а други 3 са асоциирани членове на Европа Ностра.

В заключение може да се каже, че в Румъния и в България съществува **Законова рамка на културното и природно наследство** както като национална визия, така и като общоевропейска политика. Остава единствено да се внимава при устойчивия туризъм, при разработване на природни и културни маршрути да се пази околната среда чиста, а приходите от посещенията да бъдат инвестирани в издръжката и поддържането на културно-историческите и природни обекти.

3. Обща характеристика на трансграничния район Констанца-Добрич - ситуационен анализ

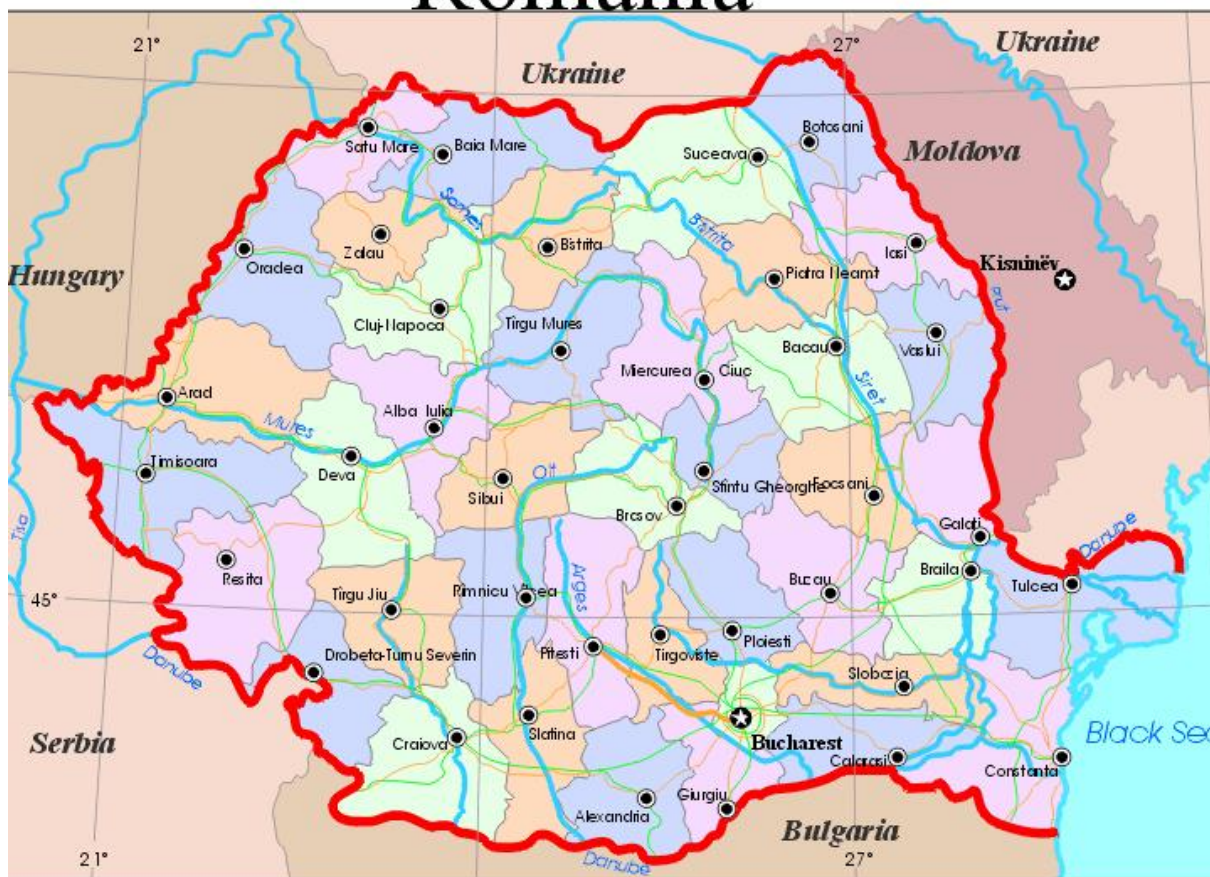
3.1. Местоположение, население, граници и обхват

Трансграничният регион окръг Констанца - област Добрич е разположен в Югоизточна Европа, в Северна и Южна Добруджа с обща граница от около 130 километра, което благоприятства обединяването им в обща туристическа дестинация.

А) Република Румъния - Констанца

Република Румъния (на румънски: *România*) е държава, която се

Romania

Фигура 1: Карта на Република Румъния

намира северно от най-долното течение на река Дунав в Югоизточна Европа. Тя граничи на североизток с Молдова и Украйна, на запад – с Унгария и Сърбия, а на юг – с България. На изток има излаз на Черно море. Площта ѝ е 238 397 km², от които 231 244 km² суша и 7152 km² водна площ. Има население от 20 121 641 души при преброяването през 2011 година.

Румъния е полупрезидентска република, като ръководител на правителството е министър-председателят, а държавен глава — президентът. Изпълнителни функции имат както правителството, така и президентът.

Страната е разделена на 41 окръга (жудеци) и община Букурещ. Населението на столичния град е около 1 880 000 души (2011).

Нов аутобан свързва Букурещ с Констанца – 206 км.

Фигура 2: Карта на окръг Констанца

Окръг Констанца се намира в югоизточния край на Румъния. На север е разделен от окръг Тулча чрез конвенционална линия, която криволичи между река Дунав и Черно море, пресичайки платото Касимча и лиманския комплекс Разим, Змейца и Синое. На юг граничи с румънско-българската граница, като пресича Платото на Южна Добруджа между Остров на запад и Вама Веке на изток. На запад река Дунав разделя окръг Констанца от окръзите Кълъраш, Яломица и Браила. На изток, между Гура Портицей и населеното място Вама Веке, Добруджанското плато достига водите на Черно море.

Съгласно Общата Класификация на Териториалните Единици за Статистически Цели (NUTS), окръг Констанца е част от **Югоизточния Регион (NUTS II)**, с околии: Констанца, Меджидия и Мангалия, 58 комуни и 189 села. Югоизточният Регион, вторият по големина регион в страната, включва окръзите Бузюу, Вранча, Браила, Галац и Тулча.

Фигура 3: Карта на регионите на Румъния

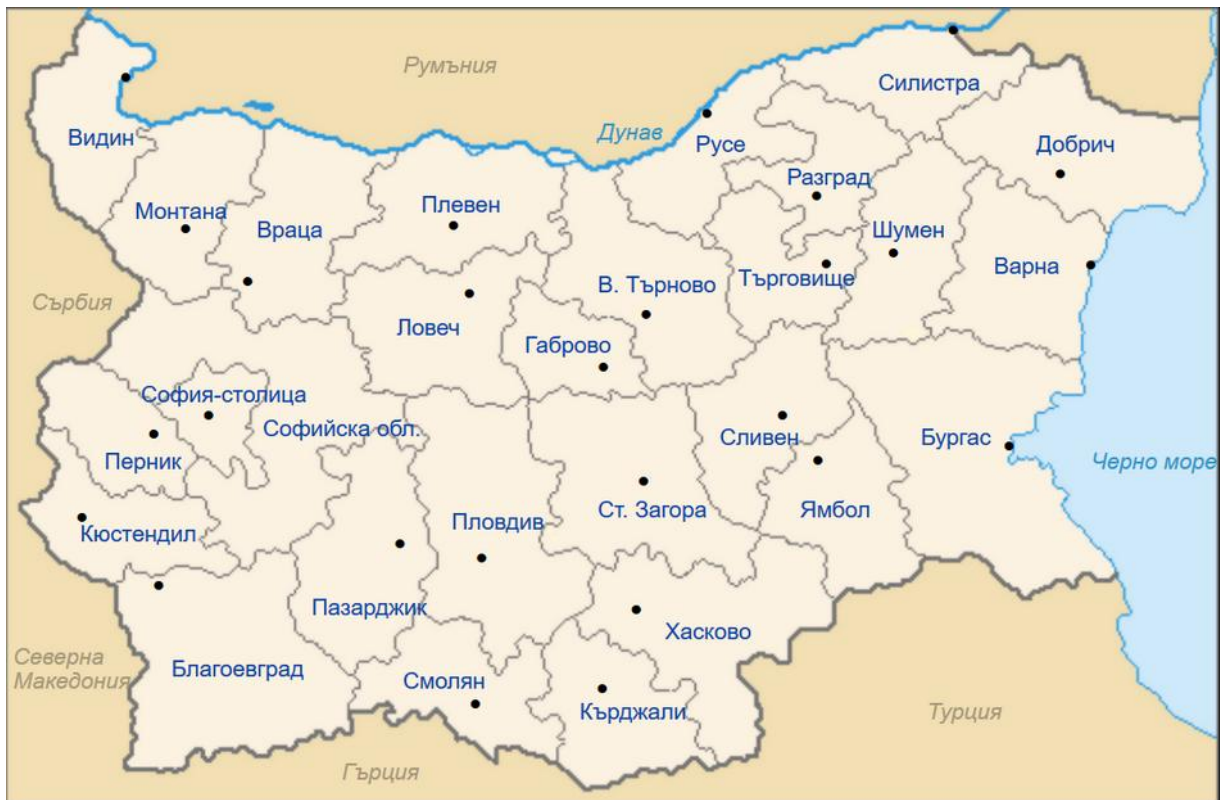
- Речно-морските връзки на окръг Констанца се осъществяват:
- ✚ чрез река Дунав (пристанищата Черна вода и Хършова)
  - ✚ чрез Канала Дунав-Черно море (пристанищата Меджидия, Мурфатлар, Овидиу и Аджиджа);
  - ✚ чрез Черно море (пристанищата Констанца, Аджиджа и Мангалия).

Окръг Констанца е на 8-мо място в Румъния с площ от 7071.29 квадратни километра и на 5-то място по население в страната с приблизително 684 000 жители. В огромното си мнозинство населението на окръга живее в градовете - между 60 и 70%. Град Констанца заема 6-то място по население в Румъния и първо място в трансграничния регион.

Б) Република България - Добрич

Република България е държава в Югоизточна Европа. Разположена е в източната част на Балканския полуостров и заема 23% от неговата територия. Граничи на север с Румъния; на запад със Сърбия и Северна Македония; на юг с Гърция и на югоизток с Турция. На изток, по протежение на бреговата ивица, страната се мие от водите на Черно море. Със своите почти 111 хил. км² площ и 7 000 039 души, България се подрежда на 11^{-то} и 16^{-то} място съответно по площ и по население в Европа. България е парламентарна република и е разпределена в 28 области.

Област Добрич е една от 28-те области в Република България и се намира в най-североизточната част на страната. Граничи с областите Варна - на юг, Шумен и Силистра на запад, а на север - с окръг Констанца от Република Румъния.

Фигура 4: Карта с областното деление на Република България

Област Добрич заедно с областите Варна, Шумен и Търговище попада в Североизточния планов регион за развитие с общо над 1 милион души население.

Фигура 5: Карта на Плановите региони на България

Фигура 6: Карта на Област Добрич

Област Добрич заема 4719,7 km², има население 189 677 души по преброяването от 2011 година. Административен и стопански център на област Добрич и община Добрич е град Добрич. Той е разположен в южната част на географския район Южна Добруджа, на 34 км от Балчик и на 51 км от Варна. Населението на града към 31.12.2018 г. е 83 584 жители (девето място в България).

Област Добрич има 6 града и 209 села. Разделена е на 8 общини – 3 крайморски – Балчик, Каварна и Шабла, три в централната част Добрич, Добричка и Генерал Тошево и 3 на запад към област Силистра – Тервел и Крушари.

Разстоянието от Добрич до Констанца е 101 км, а до Букурещ – 211 км. Най-близкото международно летище е на 38 км – аерогара Варна. Следващите две са в Констанца и Букурещ.

По отношение на **свързаност** между двата региона, наличната инфраструктура е относително добра. Налице са предпоставките за поемане на туристопоток от Румъния и от България, както и от международните летища в обсега на дестинацията.

Трансграничният **достъп** до общините и забележителностите на региона от двете страни на границата се осъществява по суша чрез 3 Гранично-пропускателни пункта.

Таблица 1. *Инфраструктура за преминаване на границата България – Румъния от окръг Констанца до област Добрич*

Връзка (от запад на изток)**Вид транспорт**

ГКПП Северняк - Добромир	Сухопътен
ГКПП Кардам - Негру вода	Сухопътен
ГКПП Дуранкулак - Вама Веке	Сухопътен

3.2.Туризмът като фактор за трансгранично развитие в района**А) Констанца**

Туризмът е важен фактор за румънската икономика, генериращ на около 5% от БВП. Според World Travel and Tourism Council, Румъния е оценена като четвъртата най-бързо развиваща пътуването и туризма. Повече от 60% от чуждестранните посетители през 2007 г. са от други страни на ЕС. Най-популярните ски курорти са по протежение на Валея Праховей и в Пояна Брашов, замъците в трансилванските градове като Сибиу, Брашов и Сигишоара. Селският туризъм се фокусира върху фолклора и традициите. През 2014 г. Румъния има 32 500 компании, които са активни в хотелиерството и ресторантьорството с общ оборот от 2,6 милиарда евро. Повече от 1,9 милиона чуждестранни туристи са посетили Румъния през 2014 г., 12% повече, отколкото през 2013 г. Според Националния статистически институт на страната, някои идват от Европа (особено от Германия, Италия и Франция), 12% от Азия и по-малко от 7% от Северна Америка.

По данни на НСИ Румъния, за първите шест месеца на 2018, окръг Констанца е четвъртият най-посещаван окръг след Букурещ (991,400), Брашов (594,200) и Клуж (289,800) с 289,100 посетители, които са реализирали 874,700 нощувки.

Общият брой на пристигналите туристи през 2017 в район Югоизточен е 1 642 715, което е с 9% повече от 2016 година. От общо всички пристигания, 7% са чужденци и 93% местни румънски туристи. Над 90% от туристите са били настанени в хотели. Туристопотокът в район Югоизточен с център Констанца заема дял от 13% от общия брой за страната през 2017.

Таблица 2: Брой нощувки и пристигания в Румъния и в регион Югоизточен, в който попада окръг Констанца. Данни за периода 2016 - 2017 година

	2016			2017				
	ОБЩО	Румънци	Чужденци	ОБЩО	Румънци	Чужденци	% Ръст румънци	% Ръст чужденци
Общо в Румъния	11,002,522	8,521,698	2,480,824	12,143,346	9,383,266	2,760,080	10	11
от които отседнал и в хотели	7,973,803	5,790,762	2,183,041	8,624,783	6,230,359	2,394,424	8	10

Общо в Район Югоизточен	1,506,616	1,404,096	102,520	1,642,715	1,527,784	114,931	9	12
от които отседнали в хотели	1,239,059	1,146,297	92,762	1,346,263	1,242,478	103,785	8	12

Източник: НСИ Румъния: <http://www.insse.ro/cms/en/content/romanian-tourism-statistical-abstract>

Таблица 3: Брой туристи в места за настаняване, данни за Румъния за 2017

Туристи по държави	Брой настанени туристи	Нощувки
TOTAL ОБЩО	12 143 346	27 092 523
Români / Румънци	9 383 266	21 801 487
Străini / Чужденци	2 760 080	5 291 036
EUROPA / Европа	2 048 697	3 859 139
U.E. / Европейски съюз	1 756 041	3 273 810
Австрия	60 952	105 498
Белгия	45 210	80 013
България	65 379	107 864

Източник: Национален Статистически Институт, Румъния

Таблица 4: Брой места за настаняване и техния капацитет в зависимост от дестинацията, данни за 2017

Румънски език	Общо	Море	Спа	На планина	Делта на Дунав	Букурещ и околности	Други места	Български език
TOTAL	7905	776	577	2270	125	1472	2685	ОБЩО
Hoteluri	1597	287	132	212	19	658	289	Хотели
Moteluri	222	1	15	19	-	31	156	Мотели
Hanuri turistice	3	-	-	-	1	1	1	Туристически и ханове
Hosteluri	300	52	10	34	-	121	83	Хостели
Vile turistice	659	160	84	206	57	86	66	Туристически и вили
Bungalouri	434	235	57	25	14	2	101	Бунгала
Cabane turistice	225	-	8	144	-	6	67	Хижи
Sate de vacanță	9	-	-	5	1	1	2	Ваканционни и селища
Campinguri	57	10	8	14	-	5	20	Къмпинги
Tabere de elevi și preșcolari	57	3	7	16	1	8	22	Ученически лагери
Popasuri turistice	40	2	5	15	1	1	16	Туристически и спални
Pensiuni turistice	1666	14	200	449	9	523	471	Туристически и пансиони
Pensiuni agroturistice	2556	5	45	1110	13	23	1360	Селски къщи за гости
Căsuțe	70	7	6	20	2	6	29	Туристически

turistice								<i>и къщи</i>
Spații de cazare pe nave	10	-	-	1	7	-	2	<i>Настанени на кораб</i>

<i>Таблица 5: Брой легла в съществуващи места за настаняване в Румъния</i>								
TOTAL	343720	80618	36631	63921	3890	87901	70759	ОБЩО
Hoteluri	194884	63535	25982	18675	2036	65400	19256	<i>Хотели</i>
Moteluri	8902	291	541	1203	-	1281	5586	<i>Мотели</i>
Hanuri turistice	63	-	-	-	21	20	22	<i>Туристически ханове</i>
Hosteluri	14211	3861	513	1513	-	5224	3100	<i>Хостели</i>
Vile turistice	15255	4534	1773	4913	396	2017	1622	<i>Туристически вили</i>
Bungalouri	3554	1763	271	441	172	28	879	<i>Бунгала</i>
Cabane turistice	6503	-	205	4674	-	168	1456	<i>Хижи</i>
Sate de vacanță	539	-	-	358	29	12	140	<i>Ваканционно селище</i>
Tabere de elevi și preșcolari	6436	1012	751	1574	249	793	2057	<i>Ученически лагери</i>
Popasuri turistice	1919	194	378	603	96	20	628	<i>Туристически спални</i>
Pensiuni turistice	34816	372	4063	9263	250	11668	9200	<i>Туристически пансиони</i>
Pensiuni agroturistice	44499	184	946	18903	271	496	23699	Селски къщи за гости
Căsuțe turistice	2848	506	448	586	230	202	876	<i>Туристически къщи</i>
Spații de cazare pe nave	507	-	-	31	140	-	336	<i>Настанени на кораб</i>

Б) Добрич

Туризмът в България е едно от най-допринасящите пера в БВП на страната. Всяка година броят на туристите расте, като има възгледи броят им да стигне 20 милиона до 2020 г. Повечето туристи се насочват или към зимните курорти, или към летните, в съответствие със сезона. Перспективите за развиване на туризъм са големи, тъй като страната има потенциал заради природните, културни и исторически забележителности. По данни на НСИ през 2017 г. България е била място за почивка и екскурзия на 11 596 167 души. За сравнение през 2007 г. те са били 7 700 000 души.

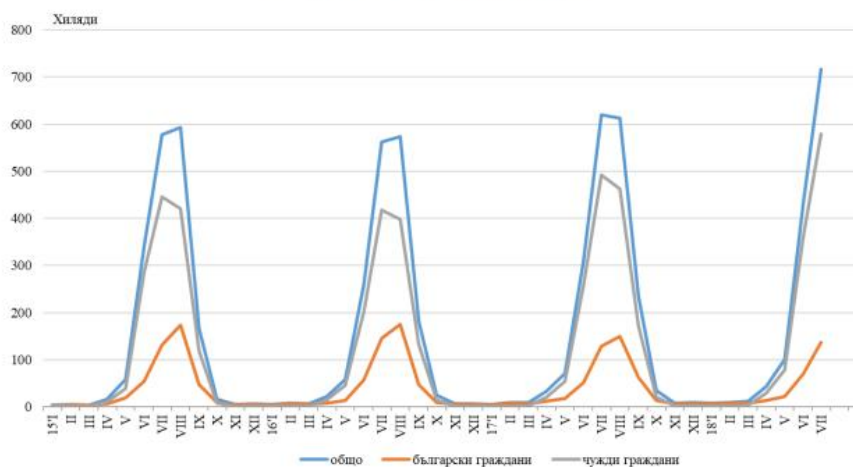
Развитието на устойчив туризъм е заложено като основен приоритет в стратегическите планове за развитие на окръг Констанца и област Добрич. Туризмът носи значителни приходи на регионално ниво в област Добрич и окръг Констанца и е водещо перо в сферата на услугите.

По данни от Националния Статистически Институт на България за 2017, приходите от туризъм в област Добрич възлизат на

над 119 милиона лева, което е близо 10% от общите приходи от туризъм в страната. През 2017 България е била посетена от най-много румънски туристи – близо 2 милиона, което е ръст от 11% спрямо 2016. Данните показват, че от април до септември броят на посещенията е устойчиво висок в порядъка между 150 000 и 280 000 посетители.

Пренощуващите лица в местата за настаняване през април 2018 г. се увеличават с 22.1% в сравнение със същия месец на 2017 г. и достигат 17.5 хиляди. Чуждестранните туристи посетили област Добрич са предимно от Румъния (74.4%), Руската федерация (4.1%), Финландия (2.8%) и Германия (2.7%).

Фигура 7: Реализирани нощувки в местата за настаняване в област Добрич по месеци 2015-2018 година – български и чужди граждани

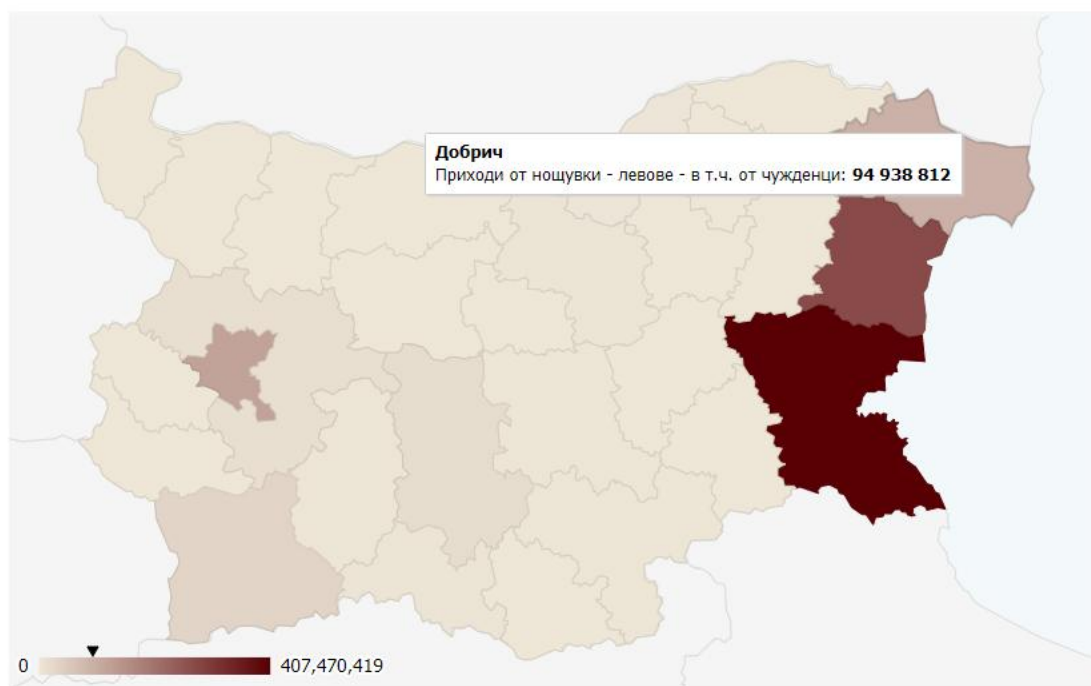
Източник: Данни от НСИ от 26.09.2018
http://www.nsi.bg/tsb/wp-content/uploads/2018/09/SPOD_072018_Dobrich.pdf

Статистически зони Статистически райони Области	Места за настаняване - брой	Легла - брой	Реализирани нощувки - брой		Пренощували лица - брой		Приходи от нощувки - левове	
			Общо	в т.ч. от чужденци	Общо	в т.ч. чужденци	Общо	в т.ч. от чужденци
Общо за България	3 346	348 724	26 054 096	17 105 567	7 461 646	3 655 830	1 340 897 001	993 989 405
Област Добрич	165	32 426	2 237 697	1 752 889	445 345	296 166	119 067 115	94 938 812

Таблица 6: Дейност на местата за настаняване по статистически зони, статистически райони и по области през 2017 година, общо България/област Добрич източник НСИ

**ДЕЙНОСТ НА МЕСТАТА ЗА НАСТАНЯВАНЕ ПО СТАТИСТИЧЕСКИ ЗОНИ, СТАТИСТИЧЕСКИ РАЙОНИ И ПО ОБЛАСТИ
ПРЕЗ 2017 ГОДИНА¹**

Приходи от нощувки - левове - в т.ч. от чужденци ▾

Изводи:

- Туризмът е една от най-динамично развиващите се индустрии в двете страни, като демонстрира устойчив възходящ ръст;
- Област Добрич и окръг Констанца следват общите положителни тенденции за ръст на туристопотока и приходите от туризъм;
- Трансграничният регион Добрич-Констанца е сред най-посещаваните от туристи в двете страни;
- Вътрешните за трансграничния регион целеви групи – румънци и българи - са с най-голям принос в динамичното развитие на туризма в двете държави;
- Европейските туристи като цяло са вторият най-важен пазар за туризма в двете трансгранични области;
- По отношение на сезонността, в България и Румъния се наблюдава тенденция към удължаване туристическия сезон от силно концентриран в летните месеци, към устойчиво високи нива от април до септември.

От изнесените данни става ясно, че туризмът е с огромно значение за поминъка и развитието на окръг Констанца и област Добрич и носи значителни приходи за местната икономика.

3.3. Състояние на туристическото предлагане

Състояние на туристическото предлагане на окръг Констанца и област Добрич

Към момента трансграничния регион няма изграден единен образ на туристическа дестинация. Основните туристически

продукти са съсредоточени основно върху няколко обекта с високо ниво на значимост, но липсват интегрирани продукти, базирани на общи туристически ресурси. Развитието на туризма все още е разделено от границата между двете страни; липсват ясни и видими стъпки в посока изграждане имидж на трансграничния регион като единна дестинация. Районът предлага възможности за развитието на множество туристически видове и форми: агротуризм, екотуризм, образователен (културно-образователен по отделни клонове: екология, биология, астрономия, история, археология), религиозен поклоннически туризм, културно-исторически туризм, развлекателен туризм, балнеотуризм, гастрономичен, спортен/велотуризм, водни спортове по Дунав, дайвинг туризм и яхтен туризм по Черно море, чийто огромен потенциал е все още неразвит.

В момента, независимо от наличието на някои уникални и атрактивни обекта, те сами по себе си не могат и не са в състояние да осигурят дълъг престой и търсеното преживяване на посетителите в областта. Именно поради тази причина се налага интегрирането на тези обекти в един продукт, който да се наложи на пазара като уникален и придаващ „специфичен образ“ на трансграничната дестинация Констанца-Добрич.

Изграждането на „единен специфичен образ“ на дестинацията следва глобалните тенденции в туризма, които налагат търсенето на автентичен и уникален продукт, който да е **разпознаваем** в „морето“ от възможности и нарасналата конкуренция.

Окръг Констанца и област Добрич са в добра позиция и с неоползотворен потенциал да привлекат туристопоток от двете съседни държави България и Румъния.

Богатият културно-исторически и природен ресурс на добруджанския трансграничен регион предоставя отлични възможности за много добра симбиоза в предлагането и използването на конкурентните предимства на всяка от тях. Като резултат устойчивият туристически продукт Констанца-Добрич може да се превърне в привлекателна дестинация, предлагаща най-приятни емоционални преживявания и презареждане на сетивата.

4. Анализ на туристическите ресурси на трансграничния район Констанца-Добрич

Туристическите ресурси са два вида: природни (сътворени от природата) и антропогенни (създадени от човека). Това са обекти и явления, които притежават качества за задоволяване лечебни, рекреационни, познавателни, делови или развлекателни потребности, поради което привличат туристи.

Общите ключови думи, дадени от класиците на науката География на туризма относно определението Туристически ресурс са: атрактивност (привлекателност), мотив или потребност на туриста.

Важен елемент на всеки подобен обект или явление е притежаването на съответните полезни качества за задоволяване на тези потребности, но още по-съществено е, че след ползването им от

туристите, тези качества обикновено се запазват, а не се губят или унищожават.

Много често туристическият ресурс се бърка или идентифицира с туристически продукт. Думата „ресурс“ в превод от френски език означава „възможност“. Туристическият ресурс трябва да бъде разработен, за да се превърне в услуга, продукт, дестинация (туристическа цел) и туристическа атракция.

4.1. Природни ресурси (инвентаризация)

Природните ресурси представляват обекти и явления от природната среда, които са атрактивни за туристите. Атрактивността в голяма степен се дължи на притежаваните от тях лечебни и рекреационни качества. Забелязва се тенденция за увеличаване нуждите от удовлетворяване на развлекателни и курioзни потребности, които се отличават с по-бързо налагане и развитие през последните десетилетия под влияние на модата, подражателството, увеличаването на свободното време, както и бягството от стреса, създаван от динамичния градски живот.

Природните ресурси биват разделяни на следните групи с цел описване и инвентаризиране:

1. Релефни – Планини, Ски-писти, Ждрела, Каньони, Пещери, Скални фигури, Плажове, Вулкани, Пустини и оазиси, Върхове и скални стени.

2. Климатични – Слънчево греене, Температури, Валежи, Снежна покривка, Ветрове, Северно сияние

3. Водни – Океани и морета, Приливи и отливи, Езера и язовири, Минерални води, Карстови извори, Реки, Водопади, Ледници, Гейзери, Блата

4. Растителни – Цветя, Дървета и гори, Билки, Гъби и ягодоплодни, Подлес (папратовидни)

5. Животински – Пеперуди, Риби и земноводни, Дивеч, Птици

И окръг Констанца, и област Добрич разполагат с голямо изобилие от природни ресурси, тъй като природата е красива и много разнообразна.

Затова тук те ще бъдат само споменавани и изброявани, а подробно описани са при представянето на фишовете от терените проучвания, както и при съвместните тематични маршрути на Трансгранична туристическа дестинация Констанца-Добрич.

Добрич

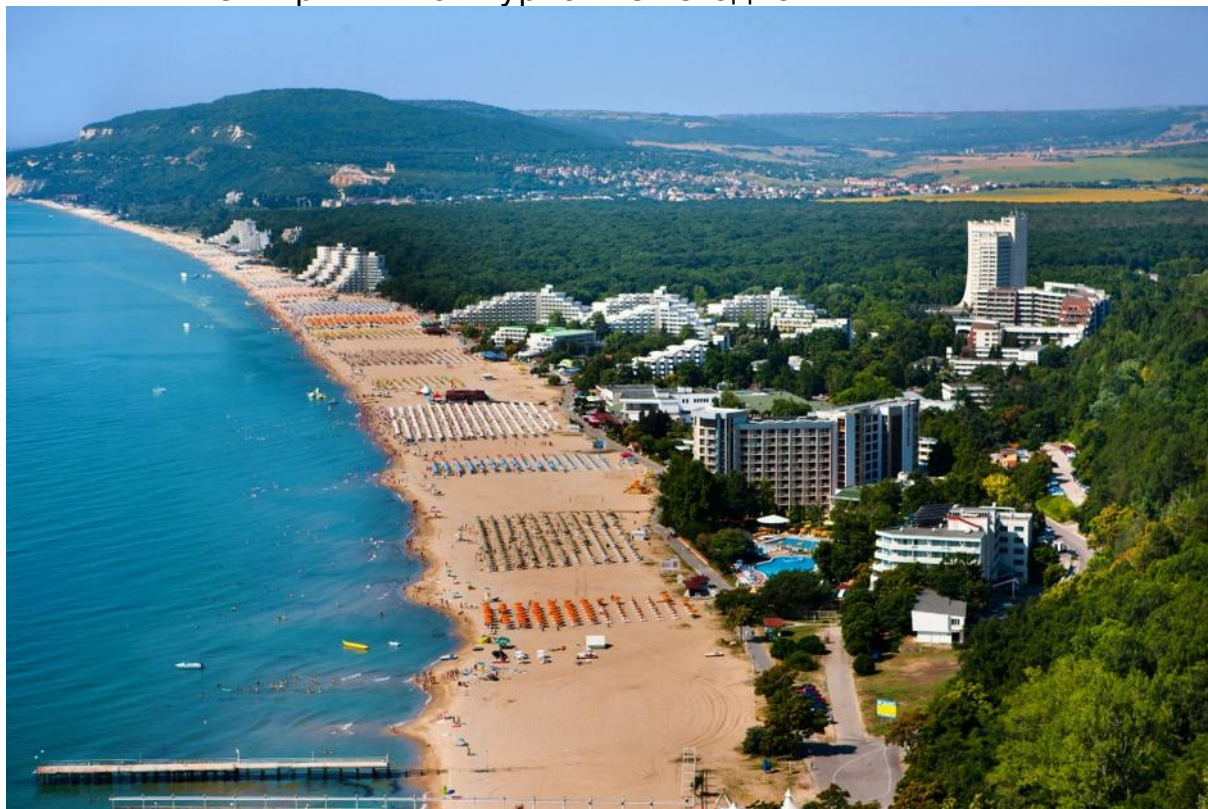
1. Релефни – Планини, Ски-писти, Ждрела, Каньони, Пещери, Скални фигури, Плажове, Вулкани, Пустини и оазиси, Върхове и скални стени.

1.1. Плажове:

Черноморското крайбрежие на България има 354 км дължина. Около 100 км е крайбрежната ивица, и на област Добрич, и на област Варна, а останалата част след

нос Емине на Стара планина, са в област Бургас. Много висок процент от всичките 354 километра - 200 км са плажове със златист, естествен пясък. Един от най-широките - на места до 160-200 метра, закътани и едрозърнести плажове се намира в Албена и привлича над четвърт милион туристи ежегодно.

Златистият плаж на Албена

Плажовете в област Добрич са 16. Най-дългият плаж в България се намира между селата Дуранкулак и Крапец и има 17 км дължина. Той е „див“, открит и изключително чист.

1.2. Каньони:

Суха река извира южно от Добрич и е била приток на Дунав, който се е вливал, или в, или при езерото Олтина в Румъния. Дължината ѝ е 126 км. Тя е била широка и плавателна река, край нея са били построени крепостите Залдапа, Адина и Палматис, а най-вероятно и Пистос. С изсичането на буковите гори по цялото ѝ протежение през 16-17 век, тя постепенно пресъхва. И днес внушителни изглеждат нейните каньони с дълбочина 40-50 метра в общините Добричка, Крушари и Тервел, в чиито пещери са се помещавали раннохристиянски скални манастири – вероятно най-старите в Европа, разпространили християнската вяра оттук в западната част на континента.

1.3. Пещери

Цял Пещерен град със 101 пещери се намира в района на село Тюленово край морския бряг. Те са били

обитавани от най-дълбока древност. И днес крият своите загадъчни тайни и легенди.

1.4. Скални фигури

Най-красивите скални фигури се намират между селата Тюленово и Камен бряг. Това е скален масив, който се бори със стихията на морето. То е изваяло изключително интересни скални феномени.

Съществува и местност „Славната канара“, край село Дебрене, с изградена върху нея късноримска, ранновизантийска и старобългарска крепост от X век.

2. Климатични – Слънчево греене, Температури, Валежи, Снежна покривка, Ветрове, Северно сияние

1.1. Валежи:

Област Добрич попада в умерено-континенталния климат и понякога зимите са сурови. Но около Балчик и Каварна се забелязва едно много интересно явление. Добруджанското плато е високо край морето от 70 до 180 метра. Когато завейт силни ветрове, те бързо прелитат над сгушените ниско долу край морската вода квартали на двата града и навлизат на доста километри навътре в морето, оттам бавно скоростта им се снишава и те, затоплени от морската вода, която много рядко замръзва през зимата, се връщат към морските алеи. Така се създава един много специфичен морски климат, който в някои отношения прилича на средиземноморския. Доказателство за това е наличието на африкански магнолии в двореца на Балчик, които се чувстват най-добре в географските ширини около Екватора.

Затова регионът на Балчик и хълмовете в посока на Каварна има най-малко валежи в сравнение с другите райони на България.

1.2. Температури:

Температурите през високия активен туристически сезон – юли и август са между 25 и 35 градуса. Тук не е толкова жарко, както в Гърция и Турция и дестинацията е предпочитана от скандинавски туристи, живеещи в по-хладните географски ширини. Голямо предимство на лятото край Черно море е фактът, че през нощта температурите не падат под 12-15 градуса, така че отдихът и сънят е гарантиран. Има плажове по на юг, където, или температурата е същата като през деня – около 40 градуса, или пък спада близо до нулата и тази аномалия също е много неприятна за почиващите.

1.3. Слънчево греене:

Температурите през лятото в област Добрич са нормални за средния европейец. Слънчевото греене е естествено, като на територията на цялата област Добрич не съществува нито една фабрика и не пуши нито един замърсяващ околната среда комин. Това превръща

региона в една екологично чиста туристическа дестинация. Поради тази причина и растящите тук плодове и зеленчуци – особено домати, краставици и червена капия шабленски пипер са особено окъпани в слънце и са така вкусни и сладки като плодове.

3. Водни – Океани и морета, Приливи и отливи, Езера и язовири, Минерални води, Карстови извори, Реки, Водопади, Ледници, Гейзери, Блата

1.1. Морета:

На изток област Добрич има излаз до Черно море, някога наричано Евксински Понт – Гостоприемното море. Това е най-голямото в света вътрешно море. Неговата вода има много ниска соленост, тъй като големи европейски реки се вливат в него – Дунав, Буг, Днепър, Днестър, Прут, Дон. В Черно море не живее нито една опасна за човека риба и това е едно от най-големите му предимства.

1.2. Приливи и отливи:

Край бреговете на Черно море не съществуват явленията приливи и отливи, които нанасят сериозни щети, както на околната среда, така и на лежащи на плажа туристи.

1.3. Езера и язовири:

Област Добрич е безводна област. Най-големите езера са край морето – Дуранкулашко, Шабленско и Езерецко. Съществува и няколко малки езера във вътрешността на областта като при село Дрян в община Генерал Тошево, край село Абрит, където на брега на езерото е построен малък хотелски комплекс с рибен ресторант, носещ името „Наяда“. Съществуват и няколко малки язовира край Плачидол и Долина. Във всички тях живее риба.

1.4. Минерални води:

Няколко от чешмите на Каварна и Балчик, както и един от изворите на Албена радват с минералната си вода. Но явно някога тези води са били с доста по-голям дебит и с по-голяма лечебна сила, тъй като през първи век близо до устието на река Зирас, днес Батовска е бил построен Герания – градът на здравето. Тук са били лекувани пенсионирани римски офицери и войни в Долината на вечната пролет, както римляните са наричали Батовската долина.

1.5. Карстови извори:

Езерата и блатата край Дуранкулашкото езеро, наричано още и Дуранкулашко блато се подхранват от карстови извори. Вода от тези извори пият жителите на много населени места на областта, включително и областния град Добрич. От карстов извор произлиза и Батовска река. Карстова пещера „Кралимаркова стъпка“ се намира североизточно от село Карапелит (в посока село

Житница) и е разположена на скалния венец на каньона. Свързана е с много интересни легенди сред местното население. Любопитен факт е, че в местността е открит артефакт, датиран към периода на праисторическата култура Хаманджия.

1.6. Реки:

Освен пресъхналата Суха река, единствената река на територията на област Добрич е Батовска река, древната Зирас. Батова река води началото си под името Кавакдере от карстов извор, наречен Паласчешме, намиращ се на 309 метра надморска височина във Франгенското плато, на 1,2 км югозападно от село Куманово, област Варна. След като заобикаля платото при село Кранево, тя се влива в Черно море. Долината при устието ѝ е заета от лонгозната гора „Балтата“ и лимана Батовско блато (Балчишка балта). Батовска река е единствената добруджанска река с постоянен водоток. Тя е дълга 38.7 км, а площта на водосборния ѝ басейн е 338,8 км.

1.7. Водопади:

Единственият водопад се намира в Ботаническата градина на Балчик, край който Реджина Мария си построява лятната резиденция. Той е много красив, живописен и място за снимки на влюбените.

1.8. Блата:

Блата в истинския смисъл на думата не съществуват, въпреки че Дуранкулашкото езеро е наричано и блато. А с понятието Батовско блато е наричана лонгозната гора „Балтата“ край курорта Албена.

1.9. Тузли:

Две са лечебните тузли на територията на област Добрич. Едната е край Балчик, а другата при Шабла. На този етап по-добре е разработена тази при Балчик и е превърната в санаториум и профилакториум с лекарски екипи и туристи от много държави. Очаква се разработването и на Шабленската тузла, която има отлични показания относно лековитостта на калта си.

4. Растителни – Цветя, Дървета и гори, Билки, Гъби и ягодоплодни, Подлес (папратоподобни)

1.1. Цветя:

В някои отношения, и слънчогледът, и лавандулата също могат да бъдат красиви цветя, изпълнили огромни добруджански ниви.

Моравите на Добруджа са обкичени с диви цветя – най-вече мак. Има няколко села, край които през пролетта април-май разцъфват огромни количества диви божури с големи и красиви червени цветове.

Малко по-рано през периода март-май в резервата Балтата край Албена надава глава горското кокиче, което е почти 3 пъти по-голямо от домашното кокиче в

градината. То е под закрила от закона, тъй като от него се произвежда безценното лекарство нивалин срещу детски паралич – световно откритие на българския лекар Димитър Пасков през 1956 година.

Много красиви цветя са засадени в Албена за радост на стотиците хиляди туристи.

Истински цветен рай за очите представлява Ботаническата градина край град Балчик в двора на лятната резиденция на румънската кралица Реджина Мария. Една от най-красивите панорами са през месец април, когато цъфтят над 30 вида лалета, или през летните месеци, когато розите от обширните розариуми разнасят своя неповторим, дъхав аромат

1.2. Дървета и гори:

Някога Добруджа е била цялата една огромна дъбрава. По-късно постепенно голяма част от горите са били изкоренени и превърнати в огромни ниви. В началото на 50-те години на 20 век големите ниви са били опасани с пояси от широколистни дървета, които да спират ветровете. Това оказва благоприятно влияние върху земеделската реколта. Голям брой селища носят имена на видове дъб – Дъбовик, Карапелит, Горун, Дъбрава.

Най-голямата река на областта е така наречената днес Суха река. Тя идва от юг, преминава през Добрич и се е вливала в Дунава около езерото Олтина. По бреговете ѝ растели букови гори. Когато през 16-17 век станало модно през зимата да се ползват букови брикети за отопление в печките като особено калорични и отдаващи най-много топлина, буковете били изрязани, а на тяхно място се самозасадени тополи, които постепенно изсмуквали водата от реката и я изхвърляли чрез листата и клоните си в атмосферата. Така реката пресъхнала, а, и тополите изсъхнали, и изгнили.

1.3. Билки:

Полята на Добруджа са навсякъде покрити с билки. След Афганистан и Индия, България е трета в света и на първо място в Европа по брой билки на глава от населението. Брането, сушенето и лекуването с билки е благородна кауза, но също така и местен поминък.

5. Животински – Пеперуди, Риби и земноводни, Дивеч, Птици

1.1. Риби:

Рибите в областта се ловят в Черно море, както и в езерата и язовирите, които са общо над 10. Най-вкусните риби са сом от речните, лефер и калкан от морските риби, които са и най-скъпи както в ресторант, така и в рибен магазин. Навсякъде се предлагат био миди от близката мидена ферма в Дълбока до Каварна.

1.2. Птици:

Над източната част на Добричка област край морето преминава Виа Понтика. По този път се наблюдават 70%

от птиците, прелитащи над Европа. Направени са на много места навеси, заслони и площадки на наблюдение на многобройните птици. Ако посетите Зеления център в Шабла, ще можете с видео камери да погледате съвсем отблизо какво се случва в едно птиче гнездо в близките езера.

Има част от птиците, които стават за ядене и ловни дружинки ги обстрелват. Птичите деликатеси се предлагат в няколко ресторанта край морето.

1.3. Дивеч:

На територията на област Добрич съществуват няколко държавни ловни стопанства. Най-известни са тези в Балчик и Тервел. В техните ловни хижи пребивават и ловци чужденци, пристигнали специално за лов и ловни трофеи. Обикновено тези ловни хижи предлагат и дивечово месо за консумация.

4.2. Антропогенни ресурси (инвентаризация)

С понятието антропогенни туристически ресурси се означават обекти и събития с неприроден характер, които представляват непосредствена цел за пътувания. Те са плод на човешката дейност. За разлика от природните, антропогенните ресурси имат главно познавателен, а по-рядко рекреативен ефект. За тяхното въздействие не е характерна сезонност. Свързват се с такива видове действия като маршрутно-познавателен, конгресен туризъм, пътуване заради развлечение, спортни събития и др.

Търсенето на антропогенните ресурси се влияе от такива фактори като възраст, интелект, професия, национален състав, миоглед, запаси от познания, степен на образование и др. Антропогенните туристически ресурси са характерни за селищната среда. Те са съсредоточени предимно в големите градове. За тях е характерна пунктовата локализация, докато при природните ресурси - ареалната. Особено ценно качество на антропогенните туристически ресурси е, че те не се влияят от метеорологичните и други природни условия. Това дава възможност тези ресурси да се използват извън основния сезон, обусловен от природните дадености. По този начин се смекчава сезонността на туристическите пътувания.

България е на трето място в Европа след Гърция и Италия по броя на своите културно-исторически забележителности и има какво да покаже на своите многомилionни гости.

Антропогенните обекти се характеризират с голямо възпитателно и естетическо въздействие. Те се третират в две основни групи, всяка с различни особености и проблеми с цел описване и инвентаризиране:

Културно-исторически и делови

1. Исторически - Археологически разкопки, Крепости и кули, Дворци, Паметници и бойни места, Мартирологични места, свързани със Свети мъченици, Кораби;

- 2. Архитектурни** – Чешми, Мостове, Акведукти, Сгради, Улици, Площади, Скулптури, Паметници, Монументи;
- 3. Религиозни** – Църкви, Манастири, Баптистерии – места за свято кръщение, Светилища, Некрополи, Гробници, Мавзолеи, Религиозни Шествия и Религиозни Празници;
- 4. Етнографски** – Занаяти, Работилници и Битови предмети, Облекла и Бижута, Обичаи и Ритуали, Фолклорни изкуства и празници, Ферми, Кулинария;
- 5. Културно-познавателни** – Музеи – експозиции, Картинни галерии, съкровищници, Университети и научно-технически центрове, Библиотеки.

Изкуствени

- 1. Развлекателни** – Увеселителни и тематични паркове, Водни паркове, Научно-технически паркове, Центрове за отдих, Барове – дискотеки;
- 2. Културни** – Етнографски комплекси, Възстановки на ритуали, на занаяти;
- 3. Спортни** – Състезания, Стадиони, Зали, Плувни басейни, Гребни бази, Голф клубове;
- 4. Исторически** – Панорамни, Възстановки на битки и исторически събития, Фигурини – паноктикуми, Паметници – мемориали;
- 5. Делови** – Търговски центрове, Панаири, Борси, Световни и други изложения, Специализирани и конгресни зали;
- 6. Сътворени от човешкия ум и фантазия** – легенди, митове, вярвания, представи, тайни, предубеждения, табута;

Огромен е броят на антропогенните ресурси на Трансгранична туристическа дестинация Констанца-Добрич. Това е логично, когато припомним, че първите данни за протоцивилизационен живот в Добруджа са отпреди 7 хилядолетия – Хаманджия и Дуранкулак.

Затова тук те ще бъдат само споменавани и изброявани, а подробно описани са при представянето на съвместните тематични маршрути и във фишовете от терените проучвания.

Добрич

Културно-исторически и делови

1. Исторически – Археологически разкопки, Крепости и кули, Дворци, Паметници и бойни места, Мартирологични места, свързани със Свети мъченици, Кораби;

1.1. Археологични разкопки:

През последните години археологически разкопки се извършват най-вече на крепостта Залдапа, на крепостта Палматис и отчасти на крепостта Адина. Те се намират в землищата на селата Абрит, Балик и Оногур в региона на общините Крушари и Тервел.

1.2. Крепости и кули:

Най-известните крепости в Добричка област са Калиакра, Чиракман и Яйлата в община Каварна, Дионисополис – Балчик, Кария – Шабла и други.

1.3. Дворци:

Под наименованието Дворец е известна лятната резиденция на румънската кралица Реджина Мария, построена край Балчик. По-малки резиденции от времето на социализма има в Тервел – за лов, на острова в Дуранкулак – за отглеждане на раци и в Добрич – днес хотел-ресторант Резиденция.

2. Архитектурни – Чешми, Мостове, Акведукти, Сгради, Улици и Площади, Скулптури, Паметници, Монументи;

1.1. Чешми:

Докато Добрич има 2 чешми на централния си площад и една в парка, то с уникални чешми могат да се похвалят градовете Каварна и Балчик. Те не само са много на брой, но и водата им е много вкусна. От водата в Балчик са били произвеждани безалкохолни напитки, а водата на Каварна е допринасяла за славата на известната и в Мала Азия каварненска мастика.

1.2. Сгради:

Недалеч от главния площад на град Добрич се намирала една забележителна сграда, от която днес са останали единствено основите. Археолозите я идентифицират като баня на богат римски гражданин. Нейната възстановка сигурно би привлякла много туристи.

1.3. Улици и Площади

Интересните са улиците и площадът с часовниковата кула в Стария Добрич. Първите сведения за Часовниковата кула в Архитектурния-етнографския музей на открито „Стария Добрич“ са още от времето, когато градът се е наричал Хаджиоглу Пазарджик и са на дубровнишкия учен Рудджер Бошкович, който през 1762 година по време на свое пътуване през българските земи, силно се впечатлява от тогавашната дървена кула в градеца.

Археолозите, открили Езерния град край Дуранкулак твърдят, че той е построен преди повече от 7000 години и това наистина е град, който има стройна система от няколко улици – може би това са първите улици, изградени в света и това е първият градеж на град.

1.4. Скулптури, Паметници, Монументи:

В много градове и села на област Добрич има паметници. Най-често те са на герои, загинали за свободата на родния край. Впечатляват паметниците на нос Калиакра, на деспот Добротица в Каварна, а в Добрич – на войводите Стефан Караджа и Пейо Буюклията, на националния герой, Апостола на Свободата – Васил Левски, на най-големия добруджански писател и драматург – Йордан Йовков. Най-внушителен е паметникът „Св. св. Кирил и Методий“ на двамата братя,

създали славянската азбука, обявени за покровители на Европа.

Интересни скулптури има в Генерал Тошево и в Добрич, където са изобразени бели лястовици, символ на късмета и на сбъднатите желания. В Добрич добро настроение събужда Четящият вестник мъж на пейка близо до сградата на общината.

Най-атраktivните скулптури в Балчик са на морската алея, едната е на Бога на виното и веселието - Дионисий от немския скулптор Ханс Хойер, а другата е на една митична личност - Капитан Кощи със златната обеца, разказвачът на небивали морски истории, или другояче казано - българският Барон Мюнхаузен.

3. Религиозни - Църкви, Манастири, Баптистерии - места за свято кръщение, Светилища, Некрополи, Гробници, Мавзолеи, Религиозни Шествия и Религиозни Празници;

1.1. Църкви:

Във всички села и градове на областта има православни храмове. Най-старата църква е Свети Великомъченик Георги в Добрич, изградена през 1864 година. Има джамии за изповядващите исляма и една синагога, превърната днес в репетиционна зала за хор „Добруджански звуци“ съгласно желанието на живеещите в Израел собственици на сградата.

1.2. Манастири:

Два са манастирите в областта, единият е Свети Илия край Александрия, а вторият - Света Екатерина в Българево.

1.3. Светилища:

Древно тракийско светилище е имало на Яйлата. В Балчик и в Езерния град край Дуранкулак са намерени два храма на богинята майка Кибела. Храмът на Кибела в Балчик се отличава с това, че е един от най-запазените, откриван някога, тъй като не е бил ограбван никога досега.

1.4. Некрополи:

На територията на Езерния град край Дуранкулак е открит най-стариият некропол в България. Той е на 7000 години и там са намерени най-старите златни предмети от обработено злато, откривани досега в света.

1.5. Религиозни Шествия и Религиозни Празници:

Живущите в област Добрич близо 86 % са православни християни. Така, че християнските празници се честват при спазване каноните на християнството. Празнична манифестация се провежда винаги на 24 май - Денят на Светите братя Кирил и Методий - създателите на славянската азбука. Манифестират всички ученици, студенти и техните преподаватели.

Религиозно шествие с хоругви организира село Оброчище в определени години от църквата до манастира Свети Атанасий на 2 май - Летен Атанасовден и Борисовден - на името на Свети

цар Борис Михаил – Кръстителят на българите в християнската вяра през 864 година. Тогава е и Съборът на селото.

4. Етнографски – Занаяти, Работилници и Битови предмети, Облекла и Бижута, Обичаи и Ритуали, Фолклорни изкуства и празници, Ферми, Кулинария;

1.1. Занаяти, Работилници и Битови предмети:

В област Добрич съществува занаятчийска камара и в няколко села и градове има занаятчийски работилници – сувенирна индустрия, бъчварство, грънчарство, винарство. Почти няма населено място без казан за изваряване на домашна ракия.

1.2. Облекла и Бижута:

Към занаятчийската камара на област Добрич има и ателиета за фолклорни носии, както и за бижута към тях. Характерна черта на старите български занаяти е майсторският филигран. Това е фина бижутерска техника, при която от метална нишка (сребърна или златна) се изработва подобен на нежна дантела мотив.

1.3. Фолклорни изкуства и празници:

В градовете на област Добрич и в почти всички села, където живее по-младо население, към читалищата съществуват фолклорни групи или ансамбли за добруджански песни и танци. Фолклорът е на особена почит в Добруджа. Между 5 и 10 са международните фолклорни фестивали, които се организират в областта всяка година, в които участват

винаги фолклорни ансамбли от близки и далечни страни. На централния площад в Добрич има изградена сцена и на всички национални и местни празници танцови ансамбли изнасят концерти. Появяват се както хора от третата възраст, така и ученици от началните класове.

1.4. Обичаи и Ритуали:

Обичаи и ритуали се показват на сцената на площада, в Стария Добрич или на Градските панаири на открито, които се организират в ден четвъртък и тогава има шествие. Показват се интересни обичаи и ритуали – коледуване, лазарки, Еньовденски венец и други пред щандове с биологична добруджанска продукция на местни производители – мед, плодове, зеленчуци, билки, млечни произведения, вкуснотии.

1.5. Ферми:

В началото на 20-ти век в община Каварна са съществували две ферми за камили. Сто години по-късно предприемаческият дух е все така силен. В местността Дълбока е разработена Мидена ферма, а в село Българево – ферма за охлюви, които изненадват с изключително оригиналната си кухня.

1.6. Кулинария:

Добруджанската кухня е много вкусна и питателна. Тя се приготвя винаги от местни продукти – месо, зеленчуци и плодове. Особено привличат ястията, приготвени на бавен огън в пещ или на сач. В Южна Добруджа, както и навсякъде в България съществуват битови ресторанти – наречени механи или гостилници. В тях се предлага българска и предимно местна, регионална кухня. Често пъти в тези заведения за хранене и развлечения има и оркестър с жива музика, най-често фолклор, понякога придружени и от малка танцова трупа, показваща народни танци.

5. Културно-познавателни – Музеи – експозиции, Картинни галерии, Съкровищници, Университети и научно-технически центрове, Библиотеки.

1.1. Музеи – експозиции:

Главният музей на областта е Регионален исторически музей – Добрич, в който се съхранява най-старото намерено в Езерния град в околностите на Дуранкулак злато на 7400-7500 години. Богати колекции притежават и музеите на Каварна и Балчик. Нови музеи са разкрити и в Тервел и в Генерал Тошево.

1.2. Картинни галерии:

Картинни галерии има в Балчик, Каварна и Добрич, като Художествената галерия в областния град е най-голяма с 6000 м² експозиционна площ, представяща българско класическо и модерно изкуство, с чести гостувания и на чуждестранни автори.

1.3. Съкровищници:

В Художествената галерия на Добрич Регионален Исторически Музей е изложил истинска съкровищница – 230 християнски икони от региона, рисувани след 1800 година.

1.4. Университети и научно-технически центрове:

На територията на град Добрич съществува университетско образование по мениджмънт и туризъм. Международен колеж - „Албена“ е структурно звено на Varna university of management. В Албена студенти се обучават по Френска програма към Нов Български Университет - София.

1.5. Библиотеки:

Във всички градове съществуват самостоятелно обособени библиотеки, а в селата и в някои градове те са част от читалищата - центрове за просветна дейност след 18-ти век. Най-голяма е областната библиотека „Дора Габе“ в град Добрич. Добро впечатление прави откритите през лятото на плажа летни читални в Албена, Балчик и Каварна, които се приемат много добре от чуждестранните туристи, тъй като предлагат книги и на няколко езика.

Изкуствени

1. Развлекателни - Увеселителни и тематични паркове, Водни паркове, Научно-технически паркове, Центрове за отдих, Барове - дискотеки;

1.1. Увеселителни и тематични паркове:

В Добрич съществува градски парк, който има и специализиран кът, отреден за скейт парк, посещаван най-вече от юноши.

През 2007 г. българо-швейцарско партньорство, създава Център за защита на природата и животните в Добрич. Това е уникален не само за България, но и за Източна Европа център, в който живеят над 100 животни от 30 вида.

До паметния мемориал на Деспот Добротица община Добрич планира да изгради тематичен парк „Мини Добруджа“ с над 60 макета на интересни забележителности.

1.2. Водни паркове:

Водният парк Аквамания, гордост на добруджанци се намира в Албена. Той предлага детско Торнадо за двама, Детски Twister, детска Мини река и детски ПроРейсър с ленти, разкриващи тръпката от състезанията, в най-безопасните условия за малките палавници. Шеметни водни ефекти и фонтани отприщват въображението на децата в „космическата палуба на Костенурката“ или в „Лагуната на лунния кратер“. Разположен до детската зона е "Барът на Галактическия пилот", върху стените на който извънземни, непознати цивилизации са оставили своите послания на забравени и неразгадаеми космически езици. Рай за децата и шемет за тяхната фантазия!

1.3. Центрове за отдих:

Край Дуранкулак съществува център за наблюдение на птици, Зелен център посреща гости в Шабла, в Кранево съществуват редица младежки центрове за отдих. По цялото черноморско крайбрежие са изградени над 20 профсъюзни,

общински и профсъюзни центрове за отдих, където с карти почиват много хора всяка година при доста изгодни цени.

1.4. Барове - дискотеки:

На територията на морските курорти съществуват над 60 барове и дискотеки.

2. Културни - Етнографски къщи и комплекси, Възстановки на ритуали, Възстановка на занаяти;

1.1. Етнографски къщи и комплекси:

Достолепни етнографски къщи от 19 век, превърнати в музеи, има в Каварна, Балчик и Добрич.

В Добрич е създаден Архитектурно-етнографски музей на открито „Стария Добрич“. Той пресъздава атмосферата на града в средата на 19 век и се посещава от голям брой туристи.

1.2. Възстановки на ритуали:

При важни празници в Архитектурно-етнографски музей на открито „Стария Добрич“ и в етнографските къщи-музеи се показват възстановки на стари ритуали като сурвакане, коледуване, Бабинден, лазаруване, Еньовден и други.

1.3. Възстановка на занаяти:

Една от целите при създаването на Архитектурно-етнографски музей на открито „Стария Добрич“ е да бъдат показани на живо над 12 стари занаяти, практикувани през 19 век до средата на 20 век. Майстори занаятчии изработват своите продукти и сувенири пред очите на туристите, което е доста атрактивно. Занаятчийска къща с показване тайните на грънчарството е изградена и близо до Балчик, също посещавана с интерес от чуждестранните туристи.

3. Спортни - Състезания, Стадиони, Зали, Плувни басейни, Гребни бази, Голф клубове;

1.1. Стадиони:

Град Добрич разполага с няколко стадиона за футбол, отговарящи на изискванията за висшата лига. Гордост на града са и игрищата за тенис на корт, около хотелски комплекс Изида.

1.2. Зали:

Години наред вече шампион на България по волейбол за мъже е отборът на Добруджа - Добрич и голямата зала се пълни от многобройните почитатели на този елегантен спорт.

1.3. Плувни басейни:

Най-модерните плувни басейни са изградени в курортните селища, около плажовете и хотелите.

1.4. Голф клубове:

Истинска гордост на област Добрич за трите голф комплекса, изградени по европейски и световни стандарти. Това са: Лайтхаус край Балчик, Бляк сий рама между Балчик и Каварна и Трейшън клифс (Тракийски скали) край Каварна, който е класиран в топ 10-те най-добри голф игрища в света, с консултант голф легендата Гари Плейър.

4. Исторически – Панорамни, Възстановки на битки и исторически събития, Паноптикуми с восъчни фигури на хора или предмети, Паметници – мемориали;

1.1. Панорамни:

На територията на град Добрич има изградени два Панорамни мемориали паметника с обособена площ около тях. Това е **Архитектурно-скулптурен мемориален комплекс „Хан Аспарух“** на Основателя на Дунавска България през 681 година – в южната част на града, а вторият е **Архитектурно-скулптурен комплекс „Добротица“** на деспот Добротица – на източния хребет по посока пътя за Балчик.

1.2. Възстановки на битки и исторически събития:

В България и в региона на Добрич съществуват няколко екипа от ентузиазирани непрофесионални артисти, които са си ушили подходящи униформи и при кръгли годишнини от важни исторически събития предлагат артистични възстановки, които се приемат с интерес, и от туристите, и от гражданството.

1.3. Паметници – мемориали:

В Добрич съществуват Дом-паметник на Йордан Йовков и къщата, където я живял писателя в Добрич и двете имат мемориален характер. Подготвя се реконструкция на родната къща на основателката на съвременния български театър – Адриана Будевска, родена през 1901 годна в Добрич.

Знаменитата Адриана Будевска

5. Делови – Търговски центрове, Панаири, Борси, Световни и други изложения, Специализирани и конгресни зали;

1.1. Търговски центрове:

Някога цяла Южна Добруджа е била земеделски район и когато е била прибирана дадена реколта – дали от черешите или от кайсиите, дали живото и ечемика, е имало нужда от място, където производителите да се събират и да разменят стоките си. Това място е бил Добрич, наричан на времето от добруджанци – градът, сиреч центърът. Така, че Добрич е възникнал като търговски център. Неслучайно и днес целият му площад е наситен с прекрасни магазини и централен МОЛ. Тук се намират и известните европейски вериги „Кауфланд“, „Бриколаж“, „Била“, а „Лидл“ освен в Добрич има и в Балчик.

1.2. Панаири, Борси, Изложения:

Известна е една традиция още от средните векове, когато много хора от Тракия и от други краища на Южна България са пристигали по Гергьовден в началото на месец май (6 май) и са аргатували в Добруджа до Димитровден – края на есента (26 октомври). Тогава тези работници са получавали парите си за положения труд, както са получавали и стока, като част от своето възнаграждение. За всеки е било нужно да отиде някъде на едно сборно място, където да може да размени част

от стоката, да я разнообрази, та когато се върне въкъщи да има от всичко, което ще осигури зимнината на цялото му домакинство – семейство или фамилия.

Именно в Добрич се е провеждал такъв панаир в края на годишния трудов цикъл. И днес съществува Добричкия панаир, който се провежда няколко пъти в годината: Пчеломания от 19 до 21 март; Селското стопанство и всичко за него – 29 юли – 1 август.

В Добрич се провежда и Борса за семена и посадъчен материал от 29 януари до 1 февруари всяка година.

А търговското изложение ЕКСПО Добрич се провежда винаги от 24 до 25 септември, когато е и Празникът на град Добрич.

1.3. Специализирани и конгресни зали:

Няколко са специализираните зали в Добрич, те се намират в представителните хотели на града – България, Добруджа, Изида.

Значим Конгресен център израсна в Албена с модерно оборудвани зали в няколко високостепенни хотели, където ежегодно се провеждат голям брой конгресни мероприятия и инициативи от европейски и световен мащаб.

6. Сътворени от човешкия ум и фантазия – Митове, Легенди, Вярвания, Представи, Тайни, Поверия, Чудеса, Табута;

1.1. Митове:

Митовете съществуват от времената на най-древната човешка история. По този повод в Добруджа са известни два мита, които се приемат все повече като реалност.

Първият от тях е, че древният Потоп е бил в Черно море. Много експедиции, включително и водещи американски учени от тази сфера събират свидетелства за това и научно го доказват.

Вторият мит се отнася до кораба на Ной. Специалистите твърдят, че за да достигне ковчега на профета Ной в подножието на връх Голям Арарат, то единствено завихрянето от залива южно от Калиакра може да го отведе дотам. Затова в Добруджа има скали, наречени „Скобата за кораба на Ной“, и това съвсем не е случайно!

1.2. Легенди:

Като древна земя в Добруджа съществуват много легенди. Ето някои от тях. Свети Пророк Илия препускал на магаренцето си, уморил се и решил да си почине. Приземил се върху една скала при село Габер, върху която копитцата на магарето му оставили следи. Но времената били размирни и местните хора не приемали непознати за нощувка по домовете си. Това той яхнал отново верния си помощник и след не много дълъг полет кацнал на скалата край село Александрия, където копитата на магаренцето му също оставили следи, оставил следи и Светията с двата си крака, когато стъпил на земята. От оглушителният гръм на приземяването му наблизко бликнала лечебна вода, а след време до вълшебния извор местните хора

издигнали манастир и му дали името на Свети Илия, който многократно събарян, но и винаги възстановяван, може да се посети и днес.

В региона на Каварна се пазят две легенди, които се отнасят до времето от края на 14 век, когато османците нападнали Добруджанското деспотство. Свети Никола Мирликийски заставал постоянно пред настъпващите орди и ги забавял, но те били неудържими. Накрая доближил до морския бряг и хукнал към морето, но тогава настъпило чудо – сушата под краката му не свършвала и се удължавала все по-навътре и по-навътре. Така се получил красивия нос Калиакра.

Другата легенда се отнася до искането на завоевателите да получат 40 девизи, за да не съборят крепостта на красивия нос. Девойките били подбрани, но вместо да се предадат на врага, те сплели косите си и се хвърлили в дълбините на морските води и така защитили своята чест.

1.3. Вярвания:

На 3 км от Батово е изворът „Чашката“, минерален извор, прочут с кристално чистата си, лековита вода, известен още като „Извор на желанията“. Според местните вярвания глътка вода от извора носи здраве, а хвърлен в извора конец носи късмет и сбъдва съкровени желания.

За лечебния камък в село Фелдфебел Дянково – община Добричка, се носят легенди. Твърди се, че ако донесете до него вода и измиете ръцете и краката си, ще отключите лечебната му сила. Камъкът се намира в непосредствена близост до селото. Местните хора могат да упътят до него индивидуалните туристи и неорганизираните групи.

1.4. Поверия:

Село Оброчище, разположено недалече от Балчик е възникнало най-вероятно в тракийска древност като място за оброк, за обричане. Там е бил построен манастир на Свети Атанасий Велики от Александрия, който по-късно е превърнат в дервишко Теке от Акязълъ Баба – един от четиримата светии на исляма, който е погребан там. Самият той е бил и лечител, така, че съществува поверие, който докосне с ръка саркофага му и си пожелае нещо, най-често, свързано със здравето му, то ще се сбъдне със сигурност.

1.4. Тайни:

Съгласно законите на физиката водата тече от високото към ниското. А в село Кранево, там където някога е била античната, късноантична и средновековна крепост **Кранея**, изворът се намира на най-високата точка на хълма. Явно местността крие някаква странна древна тайна, за да извира водата против природните закони.

1.5. Чудеса:

Легенда за село Църква в община Балчик разказва, че тук през средните векове е имало манастир и църква „Свети Спас“ с лечебно аязмо към нея. Когато османските нашественици превзели селото в края на 14-ти век, съборили, и манастира, и

църквата. Оттогава и до ден днешен на това място се случва едно и също чудо. При изгрев слънце на християнския празник „Свети Спас“ лековитата вода извира и тече цял ден до залеза на слънцето, след което изчезва. И това повече от 600 години. Най-странното, истинското чудо е фактът, че празникът „Свети Спас“ зависи от Великден и всяка година е на различна дата, но винаги водата се явява именно в деня на празника, за да подсили вярата в божествената сила.

1.6. Табута:

Съществува и табу, което народът пази от векове и стриктно спазва. Едно от тях е свързано с човешкия живот и се отнася до туризма. Петровден, който се чества на 29 юни или 12 юли по стар стил и Павловден на 30 юни или на 13 юли по стар стил, са големи християнски празници. На тези дни не трябва да се влиза в морето, тъй като морето взема човешка жертва. А на Павловден не бива да се пали огън за пикник, защото съществува опасност от пожар. Такива са народните вярвания и табута.

4.3. Преглед на съществуващите туристически продукти

Добрич

Туристическите продукти на област Добрич се отнасят най-вече до сферата на хотелиерството и ресторантьорството. Средствата за подслон са 165 от 2 до 5 звезди с 32 426 легла на територията на цялата област. Предлагат се и различни туристически услуги – записвания за екскурзии, обмяна на валута, наемане рент-а-кар, закупуване билети и резервации за важни събития, съдействие за такси услуги, грижа за деца, анимационни програми и много други.

На чуждестранните и българските туристи, почиващи по българското черноморско крайбрежие се предлагат едnodневни пътувания до Констанца, които най-често включват обиколка на града, разглеждане историческите забележителности в центъра на града, посещение на Музей за национална история и археология, площад Овидий и Сградата с мозайката, разходка из Мамаля, време за закупуване сувенири или шопинг в някои от МОЛ-овете в Констанца. Когато групите са юношески или ученически, тогава в маршрута задължително се включват посещения на аквариума и делфинариума на Природонаучен музеен комплекс Констанца.

Туристи от румънските черноморски комплекси посещават най-вече крепостта Калиакра и Каварна, както и Балчик с лятната резиденция на румънската кралица Реджина Мария Единбургска, с малка разходка из Албена.

Все още няма съгласувана обща политика за привличане на туристи, които да посещават и румънската и българската страна на черноморското крайбрежие.

Настоящите трансгранични маршрути са обнадеждаваща положителна стъпка в тази насока.

4.4. Тенденции в туристическото развитие

Добрич

Тенденции при туристическото развитие в трансграничния регион

Съвременните тенденции в туризма налагат развитие на устойчиви бизнес модели на територията на трансграничния регион, в това число и устойчив туризъм.

Пример в тази насока е разработената съвместно с Търговско-промишлените палати на Добрич и Констанца реализация на проект „Икономика в Румъния и България, щадяща природното и културното наследство“, където е формулирана следната Визия за развитието на трансграничния регион на Румъния-България:

„До 2022 год. културното и природно наследство от трансграничната румънско-българска зона придобива ново значение от икономическа гледна точка за бизнес-средата, която го оползотворява: културното и природното наследство е основен вектор на индивидуалната и колективна идентичност на интегрираната местна общност, неизчерпаем ресурс за развитие и преоткриване, а неговото оползотворяване по устойчив начин може да осигури интегрирането му в социалните и/или икономическите процеси на местното развитие и на обкръжаващата околна среда, така че да има директен принос към местното благосъстояние за поколения наред.“

През предходния програмен период на програмата за трансгранично сътрудничество Румъния-България 2007-2013, и особено през настоящия период 2014-2020, значителен ресурс е отделен за финансиране на проекти в сферата на туризма и устойчивото развитие в трансграничния регион на Румъния-България, които подпомагат изграждане и съхраняване културно-историческите и природни ресурси на региона по устойчив начин.

Примери за обособени маршрути за устойчив туризъм в трансграничния регион: Трансгранична дестинация за културен туризъм „Истър-Понтика“, Дунавски маршрути, „По пътя на Римските Легиони“, Видин – дестинация за опера и селски туризъм, Силистра-Тутракан – център на мрежа за вело ентусиасти, Дунав Ултра – връзка с Европейска мрежа за вело- и приключенски туризъм, Еко туризъм в делтата на Дунав.

Таблица 7: Макро тенденции в туристическото търсене и тяхното приложение за налагането на Трансгранична туристическа дестинация (ТТД) Констанца-Добрич

МАКРО ТЕНДЕНЦИИ В ТУРИСТИЧЕСКОТО ТЪРСЕНЕ НА 21-ВИ ВЕК	ИМПЛИКАЦИИ ЗА ТРАНСГРАНИЧНА ТУРИСТИЧЕСКА ДЕСТИНАЦИЯ КОНСТАНЦА-ДОБРИЧ
Нарастване предпочитанията към по-кратки (в рамките на 1-3 дни), но по-чести	Възможност за удължаване на туристическия сезон, увеличаване броя на уикенд

<p>пътувания.</p>	<p>туристите – семейства, младежи и индивидуални посетители не само през летния сезон, но и през по-слабите месеци през пролетта и есента.</p>
<p>Засилени процеси на урбанизация и глобализация, водещи до унифициране на градската култура. Високи нива на стрес и изложеност на вредно въздействие от замърсен въздух и шум карат градското население да търси „бягство“ и „презареждане“ в „чиста и автентична среда“.</p>	<p>Трансгранична Туристическа Дестинация (ТТД) Констанца-Добрич е в отлична позиция да предложи „оазис“ на спокойствие, уединение и чиста среда. Дестинацията има огромен потенциал да се развие и позиционира в набиращата все по-голяма популярност концепция за „бавна храна, бавен живот, бавен „slow“ туризъм“, която стои в основата на разбирането за качество на живот, постигане устойчиво дълголетие и благополучие сред по-високо образованата и с по-високи доходи част от населението.</p>
<p>Повишаване пътуванията „в последния момент“. Спонтанно организиране на пътуване през уикенда.</p>	<p>Възможност за пренасочване на част от туристопотока към дестинация Констанца-Добрич и презентирането му като „скрито и непознато бижу“</p>
<p>Нарастване броя на пътуванията при хора от третата възраст, търсещи лечение, профилактика, рехабилитация и възстановяване.</p>	<p>Привличане туристи от третата възраст в неактивен сезон с „обещание“ за спокойствие, презареждане и автентична чиста храна. Констанца-Добрич разполага с уникален ресурс за развитие на балнеотуризъм и рехабилитация, съчетан с винен туризъм и гурме.</p>
<p>Предпочитане от страна на туристите на дестинации, свързани с конкретни форми на алтернативен и специализиран туризъм – примерно: велотуризъм, екотуризъм, орнитоложки туризъм.</p>	<p>Базирайки се на богатия природен и културно-исторически ресурс на региона, позициониране на ТТД Констанца-Добрич във сферата на специализирания туризъм, привличащ туристи с по-високо образование и по-стабилни доходи. В този смисъл включване на дестинацията като част от добилия вече популярност международен</p>

	<p>веломаршрут „Дунав Ултра“. От друга страна районът може да привлича туристи със специализирани интереси като орнитолози, биолози, еколози, геолози и т.н.</p>
<p>Развитието на местни културни системи (LoCuS), в които се комбинират различни елементи от потенциалната туристическа оферта, разработена за конкретна целева група, в зависимост от съществуващите културни ценности и ресурси.</p>	<p>Интегрираният туристически продукт на ТТД Констанца-Добрич предлага многопластово, цялостно, холистично преживяване за туристи – „ценители“ на автентична, чиста и неподправена среда. Това включва чиста храна и напитки (местно производство и по местни автентични рецепти), чист въздух, опознаване богатството на региона – природа и история.</p>
<p>Нарастване пътуванията на семейства с деца във вътрешността на региона – висок ръст на вътрешния туризъм.</p>	<p>ТТД Констанца-Добрич може да предлага подходящи форми за забавление на семейства, но и подходяща леглова база, комфорт и сигурност. Централизираност на предлагания туристически продукт би било напълно в синхрон с нуждите на млади семейства с деца – удобство, гъвкавост, минимизиране на логистика и дискомфорт. „Еко оазис“ със собствен ресторант, кафе, леглова база, прожекционна зала, образователно-разтоварващ център („Edutainment“), информационен център, звено за координация и организиране на екскурзии и допълнителни посещения, изложбена площ/брандиран кът за продукти и сувенири на дестинацията, гурме кът на дестинацията (може и вино, продукти от местни мандри, био производители).</p>
<p>Предпочитание към пътувания с автомобил, каравана, кемпер.</p>	<p>Изграждане и поддържане на подходяща пътна инфраструктура, изграждане на</p>

	паркинги, включително и места за кемпери, както и места за къмпингуване и пикник.
Налагане тенденция за преминаване от организирани към самостоятелно планирани и проведени почивки и екскурзии, без предварителни очаквания. Туристът сам да преоткрие дестинацията, да почувства на място, да бъде „изненадан“.	ТТД Констанца-Добрич да изгражда маркетинговата си стратегия като се възползва от най-новите и модерни възможности на дигиталната среда, за да достигне директно до всички целеви групи.

Нов тласък за развиването на Трансгранична туристическа дестинация Констанца-Добрич могат да дадат малки нови туристически атракции в отделните курортни селища общини като Каварна, Шабла и Балчик, които да събудят интерес и да разнообразяват предлагането.

Нека да вземем пример с град Каварна. Предлагат се много добри възможности за настаняване и изхранване, кокетен плаж с басейни край него, туристически пътувания до крепост Калиакра и Онгъла.

Но ако желаем престоят на гостите да се удължи, е редно всяка година да предлагаме нещо малко, но ново, по-различно, което да надграждаме допълнително и отново през следващите години. За да държим интересът на туристите жив и постоянен.

Ето, едно виждане за малък общински атракцион, близо до Туристическия информационен център в Каварна, който може да привлече автобус туристи, спрели да получат актуална информация относно намиращите се в региона забележителности.

ТУРИСТИЧЕСКИ АТРАКЦИОН „ЛЕГЕНДИ ОТ КАВАРНА“		
Туристическата атракция се помещава в 4 наети древнобългарски шатри с големи телевизори, инфо табла и аниматори, разположени в общинския парк срещу Туристически информационен център - Каварна		
№	ПРИМЕРНИ ТЕМИ - ФИЛМИ И АНИМАЦИЯ	УТОЧНЕНИЕ
ШАТРА № 1		
(езици български и английски, но отделни табла и с преводи на немски, украински, румънски, датски)		
1	Стара Европа	Дуранкулак
2	Легенда за траките варни-баварни-каварни	Проф. Фрицлер
3	Легендите за Лизимах	Нос Калиакра
4	Владетели и известни личности, преминали през региона (виж приложения списък най-долу!)	От Дарий I до Ханс Кристиан Андерсен
ШАТРА № 2 (езици български, румънски и английски)		
5	Легендите на Овидий	Камен бряг
6	Легендите за император Траян и сестра му	Марциана
7	Реджина Мария -	делфини, тюлени
8	Историята на преселниците	1940 година

**ШАТРА № 3 с щандове за продажби на сувенири
(езици български, румънски, руски и английски)**

9	Чудесата на Добруджа - представяне на всички туристически забележителности	Вино, камили, миди, охлюви, раци, мед
ШАТРА № 4 (езици български, румънски, руски и английски)		
10	Каварна - Рок столица на Югоизточна Европа	Записи от концерти

Третият концерт на Скорпиънс в България, на Калиакра Рок фест 2009 в Каварна

ВЛАДЕТЕЛИ И ИЗВЕСТНИ ЛИЧНОСТИ, ПРЕМИНАЛИ ПРЕЗ РЕГИОНА

(атракция № 4 от шатра № 1)		
№		
1	Дарий I	Война със скитите
2	Филип Македонът	Битка с гетите
3	Александър Велики	Битка с гетите
4	Атила	Договор в Одесос
5	Рим/Византия императори	Константин Велики и др.
6	Цар Ивайло и Чака	Легенда за Ивайло и годеницата му
7	Владислав Варненчик	Битката при Варна
8	Юрий Венелин	Събиране Добруджански фолклор
9	Ханс Кристиан Андерсен	Спазване правата на човека
10	Български възрожденци	Христо Ботев, Стефан Караджа и др.

Този туристически атракцион би бил посещаван и от голфери, участващи в голф турнирите в близките голф клубове, от участниците българи и чужденци в конгресни мероприятия на курортния комплекс Албена и много други.

4.5. Анализ на маркетинговите инструменти

Добрич

Поради идентифицираните в ситуационния анализ съществени липси по отношение на инфраструктура, леглова база, човешки капитал и нива на осъзнатост на местната общност, силната конкуренция от вече утвърдени дестинации със сходно „обещание“, налагането на Трансгранична туристическа дестинация Констанца-Добрич като единен продукт е сериозна задача и истинско предизвикателство.

В този смисъл, подходът към позиционирането на бранд Констанца-Добрич трябва да бъде основан на централизираност и екстремно интегриране на продуктите и специфичните услуги, което да подсили усещането за единство и уникалност.

Предлаганият в Общата стратегия подход е базиран именно на централизация и интегрираност на продуктите и услугите към туриста.

В центъра на туристическия продукт „Констанца-Добрич“ трябва да залегне единна леглова база и база за изхранване, която следва да бъде подбрана или изградена съгласно принципите на устойчивия туризъм и да е в синхрон с ценностите и философията на съвременния турист / посетител от големия град с екологична нагласа, социално отговорен, дигитално свързан, изискващ индивидуален персонализиран подход и все по-безкомпромисен по отношение на качеството и високите стандарти на обслужване.

Наличието на единен „еко оазис“ на територията на дестинацията, който да подпомогне налагането ѝ, и да вдъхне идентичност, е първи етап от устойчивото налагане на бранда. На следващ етап, след утвърждаване на Констанца-Добрич като атрактивна и предпочитана дестинация или паралелно с това, ще бъдат създадени добри предпоставки за развитие на **мрежа** от семейни къщи за гости, еко селища, които да използват елементи от този централизиран устойчив модел. Мрежата трябва да предлага

био продукти от дестинацията, сувенири, рекламни материали, брандова идентичност, създадени контакти с доставчици на услуги като екскурзоводи, производители и т.н.

В синхрон с тенденциите в търсенето на туристически продукти и „анатомията“ на туристическото пътуване и преживяване, което започва далеч преди пристигането, Трансграничната туристическа дестинация Констанца-Добрич трябва да бъде изградена на база използване новите дигитални технологии. Сферата, в която дигиталните технологии трябва да намерят своето място и приложение, са в етапа на промотиране и налагане на дестинацията, както и в осигуряването на достъп и надеждна навигация. Технологиите трябва да улеснят намирането на информация, интуитивност и оптимизация при търсене, ориентиране, споделяне и четене на мнения и препоръки.

5. Туристически маршрути за валоризиране на природните и антропогенни ресурси на региона Добрич-Констанца

5.1. SWOT анализ на туристическия потенциал за развитие на трансграничния регион Констанца-Добрич

Настоящият SWOT-анализ е базиран на експертно проучване на ресурсите и конкурентните предимства на региона, както и на наличните планове и стратегии за развитие на окръг Констанца - Окръжен план за развитие на окръг Констанца 2014-2020 и Областна стратегия за развитие на област Добрич 2014-2020.

СИЛНИ СТРАНИ	СЛАБИ СТРАНИ
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Трансграничен регион, включващ туристически дестинации с добър имидж и елитни туристически и курортни комплекси – Мамая, Албена и други. ✓ Близост до три международни летища: Варна, Констанца и Букурещ. ✓ Пресечна точка на три значими културни коридора на Югоизточна Европа: Дунавски път, Черноморски път – Виа Понтика, Истър Понтика. ✓ Близост до големи морски и речни пристанища: Варна, 	<ul style="list-style-type: none"> • Състоянието на туристическата инфраструктура е незадоволително. • Системата за визуална информация (указателни и информационни табели) е недоразвита. • На много места няма довеждаща инфраструктура, или ако я има, често е в лошо състояние • Липсват гарантирана защита, специално отношение и конкретно разписани преференции за предприемачите, което

Балчик, Каварна, Мангалия, Констанца, Русе, Гюргево, Силистра, Кълъраш, Черна вода, Тулча.

- ✓ Добри предпоставки за свързаност и достъп, наличие на четири ГКПП пункта в близост до обектите от дестинацията: Дуранкулак-Вама веке, Кардам-Негру вода, Северняк-Драгомир, Кайнарджа-Липница.
- ✓ Осигурен финансов ресурс по Европейски програми за подобряване туристическата инфраструктура и разнообразяване туристическото предлагане.
- ✓ Уникални и богати природни ресурси, флора и фауна, пещери, птици, гори, риба и билки.
- ✓ Наличие на изключително богато културно-историческо наследство, най-древните представители на първата протоцивилизация Стара Европа – Дуранкулак, България и Хаманджия, Румъния.
- ✓ Удивителен автентичен фолклор, обичаи и ритуали, уникално вкусна кухня, уникално вино, впечатляващи алкохолни и безалкохолни напитки.
- ✓ Богата флора и фауна, съхранено биоразнообразие,

не спомага инвеститорските намерения в трансграничния туристически регион.

- В някои хотели звездната категоризация умишлено е завишена, нито легловата база, нито обслужването отговарят на категорията на обекта.
- Няма разработени местни туристически продукти и услуги, както и обучени професионални кадри, които да ги осъществяват.
- Условието за посещение на туристи до природни и културни обекти са с нисък стандарт, поднасят се безлични беседи.
- Липсват устроени обширни паркинги, кемпери, санитарни възли, а на някои места дори ток и вода.
- Регионът се намира в сянката на по-добре развити и утвърдени дестинации като морските курорти на Гърция и Турция.
- Слаба, неинтригуваща или несъществуваща идентичност като дестинация за посещение.
- „Бяло петно“ в радара на вътрешен и външен посетител, липса на

<p>наличието на Виа Понтика – Пътят на птиците, чисти води за риба и миди, безценен мед и пчелни продукти.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Уникални природни феномени – скално богатство, пещерен град със 101 пещери, каньони на пресъхнали сухи реки, километрични пажове със златисти пясъци. ✓ Наличие на лечебни билки, развитие на балнео, спа и уелнес програми, термални и минерални води, центрове за лечения, здраве и младост. ✓ Вътрешността на Добруджа е отдалечен и тих район, сравнително недокоснат от глобализация, урбанизация и масов туризъм ✓ Автентична и неподправена природа, спокойствие и лесно „бягство“ от забързаното ежедневие на града. ✓ Голяма морска брегова ивица с развито курортно дело 	<p>всякаква осведоменост, асоциации и туристически нагласи и настроения.</p> <ul style="list-style-type: none"> • При нароените напоследък нови дестинации Трансгранична туристическа дестинация Констанца-Добрич късно се включва в конкуренцията и битката за посетители в бранша. • Образователното равнище на местното население и познанията им за туристическите ресурси е ниско или демоте. • В по-голямата си част са недостатъчно изследвани културно-историческите паметници, местните истории и легенди. • Незабележимо до нулево присъствие в популярни дигитални пътеводители и платформи като booking, trivago, trip advisor. • Слабо развити пред и след сезон и кратко лято от 3-4 месеца – всички те не привличат добър персонал за кратък период, евтиният продукт осигурява единствено ниски заплати.
ВЪЗМОЖНОСТИ	ЗАПЛАХИ
<ul style="list-style-type: none"> • Възможност за капитализиране ресурса в други сектори като земеделие, животновъдство 	<ul style="list-style-type: none"> • Ниски доходи, както и незадоволителен жизнен стандарт, нетипични за региони на Европейския

<p>тип био, реализиране инвестиции в зелена енергия като съставни части във формулата на устойчивост.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Изграждане модерна система за управление на отпадъците в синхрон с устойчивото развитие на туризма. • Създаване малки био ферми от европейски тип в тила на туризма като удължаване и разнообразяване на сезона. • Обединяване производителите в кооперативи и сдружения – примерно, производителите на мед, мандри, птицеферми и т.н. и партньорство с туристическия бизнес • Изграждане нов мост на Дунав при Силистра-Кълъраш. • По-тясно планиране и възобновяване ключовата пътна инфраструктура. • Изграждане трансграничен велосипеден път покрай Дунав до Делтата, спускане по брега на Черно море до Кранево, Добрич, Силистра и свързването му със Средна Европа. • Ефективно усвояване евро средства във всички звена и след 2020 с цел утвърждаване дестинацията като устойчива и атрактивна. 	<p>съюз.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Застаряващо население, демографска криза, обезлюдяване на селските и гранични райони. • Зле развит сектор на услугите, силна зависимост от търговия – на север и от земеделие и селско стопанство на юг като поминък – липса на диверсификация. • Липса на устойчива заетост на местното население – отлив на таланти, интелект и човешки ресурс към по-добре развити региони и най-вече към чужбина. • Политическа и икономическа нестабилност, неизяснена политическа визия и рамка на управление. • Непредсказуемост и влошаване на инвестиционния и предприемачески климат. • Слаб или липса на инвеститорски и бизнес интерес към региона. • Неясна визия и стратегия за развитие, недобре формулирани или изпълнени бизнес планове и проекти. • Неправилно адресирани туристически продукти „всичко за всички“,
---	---

- Въвеждане час по-скоро еврото за сферата на туризма, успоредно с местните валути - лея и лев
- Успешна размяна на добри практики от туристическата сфера и продължаване работа при добра интеграция.
- Дигитализация и социални медии- възможности за бързо промотиране и включване на дестинацията като се използва бързината и икономичната ефективност на новите дигитални платформи за туризъм и пътешествия.
- Ангажираност на кметските управи, бизнес компании и ключови заинтересовани страни регионът да се направи и представя още по-привлекателен и интересен.
- Разработване цялостна икономическа стратегия за устойчивост на региона и интегриране на туризма като ключово звено.
- Изграждане идентичност и лого на трансгранична дестинация „Добруджанска Ривиера“.
- Разработване съвместни нови туристически продукти и предлагане вътрешността на Добруджа като екологична, тиха, чиста и спокойна дестинация.

вместо остро фокусиран таргет към желаните целеви групи и сегменти на пазара.

- Непрекъснат растеж на цените, а и базовите разходи при петрол, газ, енергия, вода – всички те, оскъпяващи хотелиерския и туристически продукт.
- Липса на синхрон и консенсус сред заинтересованите страни.
- Невключване и неангажиране в ранен етап на обществеността с проблемите и идеите на туристическия бизнес, регионалните медии и бизнес партньорите.
- Изменение на климата с проявления на по-крайни явления – засушавания, наводнения, бури, екстремни жеги.
- Проява на причини, ограничаващи свободното движение на хора.
- Дисбаланс в развитието на отделните райони в трансграничния регион - зони „център“ – „периферия“.
- Бавни темпове на икономически растеж

<ul style="list-style-type: none"> • Валоризация и взаимно допълване гастрономическия потенциал на регион Добруджа, био-храните и натуралните вина. • Събуждане любопитство и апетит за нови туристически продукти в тила на региона - преживяване и приключение от различно естество през 21 век. • Внедряване на нови технологии, пълна компютъризация и газификация на туристическите обекти 	
--	--

5.2. Обосновка за избор на маршрутите

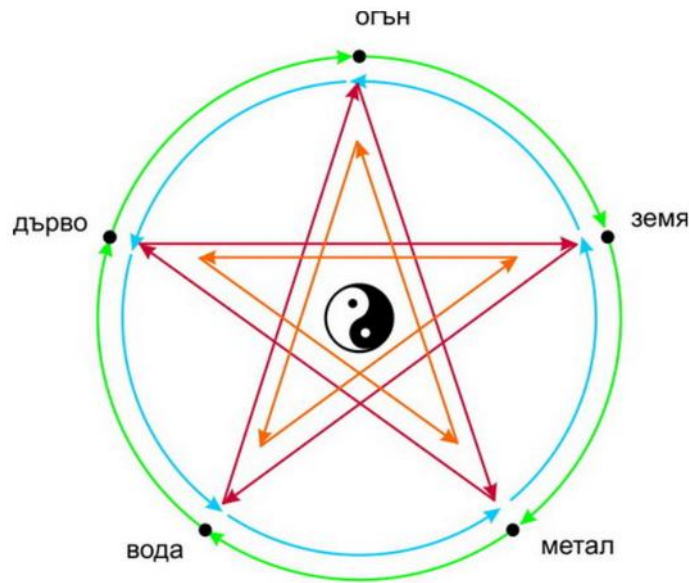
Освен настоящия трансграничен проект ROBG - 528 „Съвместен отворен прозорец към мистериите на Вселената“, финансиран по Програма INTERREG V A Румъния – България 2014-2020 година, съществуват вече голям брой приключени проекти по същата програма през този и през предишния период 2007-2013 година, които адресират развитието на туризма.

Разработените и действащи маршрути от двете страни на Дунава са всеобщо известни и няма смисъл да бъдат повтаряни. Най-много са маршрутите, свързани с културно-историческото наследство – религиозни пътувания, исторически маршрути, пътувания до крепостите от Лимеса, общи кулинарни турове, фестивални рейдове и т.н. По темата природно богатство са известни пешеходни рейдове, винени турове, здравни пътувания, апитерапия (лечение с мед и пчелни продукти), велопътеки, екологични маршрути, яхтен туризъм по Дунав и Черно море, посещение на селски празници и атракции и още много други.

Предвид факта, че настоящия трансграничен проект „Съвместен отворен прозорец към мистериите на Вселената“ има подчертан научен характер, се наложи да се ползва философски подход при определяне тематиката на двата маршрута. Мозъчните атаки бяха чести подходи при проведената синхронизирана екипна работа. Решено бе да бъдат разработени два специализирани

тематични маршрута. Единият да бъде ориентиран към природното богатство, а вторият - към културното наследство.

Ако влезем съвсем в тоналността на проекта и искаме да се докоснем до „мистериите на Вселената“, веднага ще забележим, че в нея според древните европейци властват 4 стихии – вода, дърво, огън и земя. Китайската философия с Ин и Ян включва още една стихия – метала и при тях стихииите са вече пет - вода, дърво, огън, земя и метал.

Колективният ум реши, че маршрутът, отнасящ се до природното богатство е редно да бъде отнесен към стихията „вода“. През последните десетилетия се разработиха освен круизните пътувания по океани, морета и големи реки и други видове водни маршрути. Пътувания, свързани с езера са запазена марка на Финландия, страна на хилядите езера. По неин образец и Беларус започна да развива езерен туризъм. В Турция се предлага водопаден туризъм, при който туристи посещават поредица от водопади, като им се предлагат нощувка в пещера, пред чието лице пада водопад като антистрес програма.

В региона на Добруджа, освен водите на Дунав и на Черно море, се намират и над 30 езера със сладка вода, а освен това няколко макар и по-малки водопади, водоскоци, много извори, лековити води, обособени в тузли и стари чешми, като тузлите и чешмите на регионално явление и не се срещат по Северна и Западна Европа.

А там, където съществува сладка вода, логично се развъжда сладководна, речна или езерна риба.

А когато тези езера се намират на Пътя на птиците, естествено е във водите да има постоянно местни и прелитаци от екватора на Африка до Северните европейски земи мигриращи птици.

Виа Понтика и ята от пристигащи червеногуши гъски

И така логично се оформи 3-дневният туристически маршрут „Пътят на птиците и езерата на Добруджа“, който да покаже непознати страни от природното и биологично богатство на трансграничния регион, чиято основа да бъде водата и красивите природни пейзажи край нея.

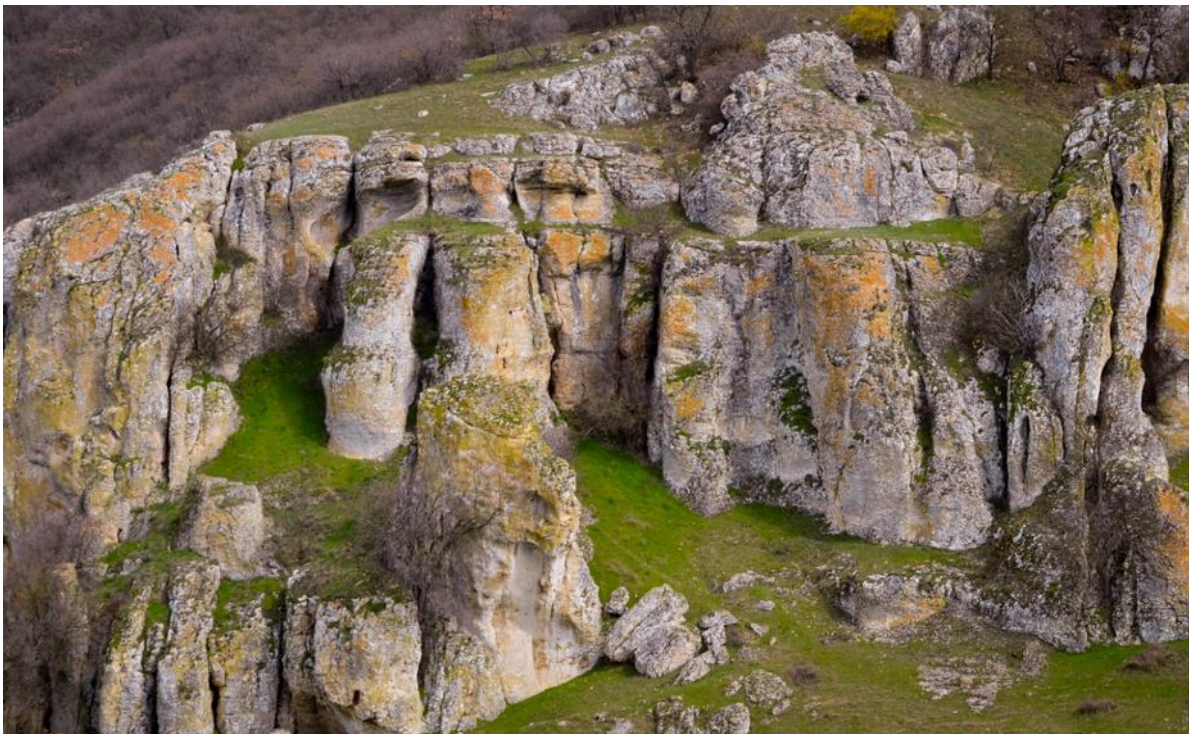
Островът при Дуранкулашкото езеро

Вторият тематичен трансграничен тридневен туристически маршрут се отнася до културното богатство. В този случай визираме

земята – една от петте стихии. Ако отново подходим философски, ще кажем, че земята се състои от суша и вода. Водата вече определихме като елемент. Тя подмива и отнася почвата, но не така стои въпросът с камъка, основен градивен компонент на сушата, на земята. Нека си представим камъка като съставна част на канарите, на скалните образувания, на планинските хребети и върхове. На територията на Добруджа не съществуват планини, тя е обширна равнина, върху която съществуват скални комплекси, скални манастири, пещери в скалите, живописни ждрела и впечатляващи каньони. А върху огромни скални масиви са били изградени древните гръцки, римски и византийски крепости.

И така също логично се достигна до идеята 3-дневният туристически маршрут, свързан с културното наследство да бъде „Скалните феномени и културно-историческото наследство на Добруджа“.

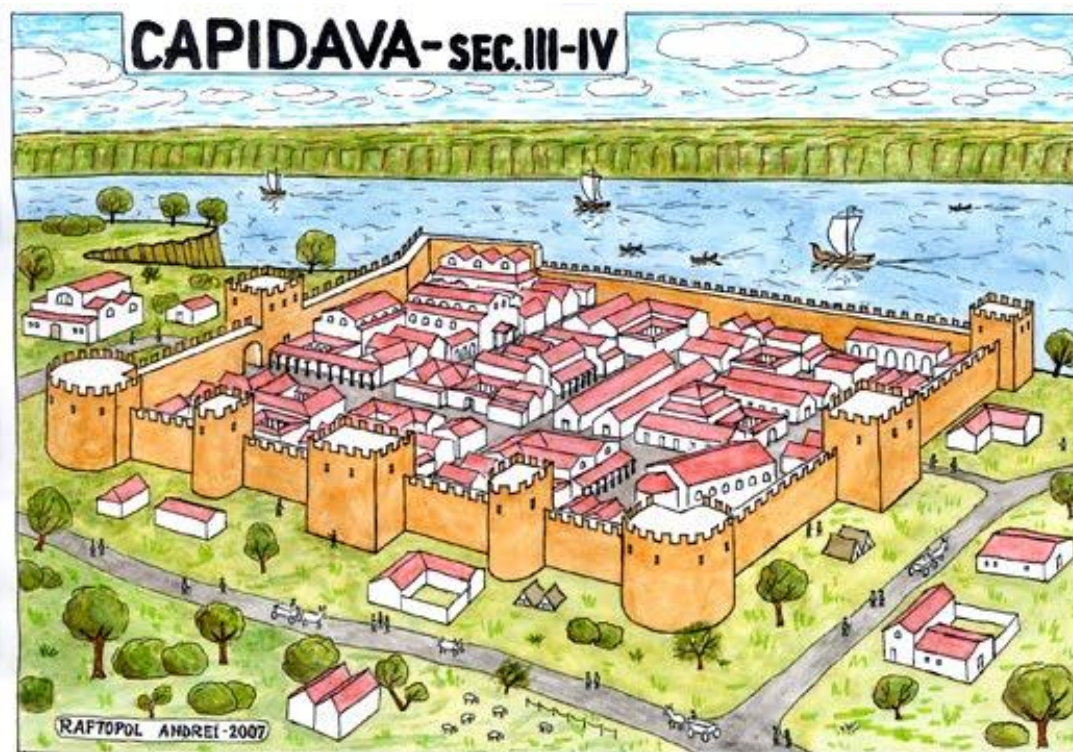
*Уникалните скали при Чейле Доброджей (Дефилето на Добруджа)
в окръг Констанца*

Добруджа може да се счита за голям исторически музей на открито. Тя има богато наследство с многобройни движимо и недвижимо наследство от праисторията до средновековието. Има много забележителни места, една част облагородени, други – не. Тук са открити древни градове и селища, гробници от всички епохи, погребални могили, внушителни крепости. А обектите, които са открити по време на разкопките, много от които извършвани с научна цел, са толкова разнообразни, както от гледна точка на тяхната полезност, така и от структурата и съчетанието на

използваните материали. За съжаление всички тези безценни богатства са много слабо проучени и популяризирани или са напълно неизвестни, както за местните хора, а още по-малко за чуждестранните туристи.

Карта на Малка Скития с големия брой крепости по Дунавския Лимес и по Черноморския бряг

Компютърна възстановка на внушителната крепост Капидава

Общата рамка на двата тридневни маршрута са отдих, отмора и активна почивка за любители на природата и културно-историческото наследство, съчетано с наблюдение нощем на яркото звездно небе и осъществяване астрономически наблюдения, за докосване на вселената и добиване на космични усещания като неописуемо туристическо преживяване.

Пътувайки с автобус от север на юг или от юг на север по протежение на Черно море или на река Дунав, туристите могат да посетят природни забележителности (природни защитени територии, обекти на геологията и на палеонтологията), исторически и културни обекти - крепостите Чиракман, Кария, Томи и Хистрия, археологическите разкопки на Капидава и Карсиум,

могат да се докоснат до цивилизациите от тези времена чрез разказите на екскурзоводите, както и чрез VR / 3D приложенията, които реконструират съответните цитадели в определена епоха от тяхното съществуване, могат да спят на брега на Дунав или на Черно море в палатки и могат да правят астрономически наблюдения с предоставеното оборудване, закупено от партньорите в проекта; туристическият маршрут може да завърши с посещение на нос Калиакра, където зрелищната природа се съчетава с историята и където туристите могат да правят нови астрономически наблюдения, да научат интересни факти за морския живот на Черно море или да наблюдават скачащи над водата игриви делфини.

Нос Чиракман при Каварна

Интересни астрономически наблюдения могат да бъдат правени и от загадъчния Чиракман, който също пази много древни тайни.

5.3. Маршрут № 1

ХАРАКТЕРИСТИКИ И СЪДЪРЖАНИЕ НА МАРШРУТА

МАРШРУТ № 1 „ПО ПЪТЯ НА ПТИЦИТЕ И ЕЗЕРАТА НА ДОБРУДЖА“
Тематичност: Маршрутът представя естественото природно богатство на Добруджа, като всички обекти и забележителности са свързани с водата, като извор и символ на живота.
Продължителност: Маршрутът е тридневен, като включва и три нощувки в България и Румъния
Начало и край на маршрута: Той може да започне от юг и да продължи на север към Румъния. При желание може да започне от Констанца и след това да продължи на юг при спазване на същия маршрут и включване на същите забележителности.
Вид на маршрута: Маршрутът е творчески, професионален туристически продукт и включва основни обекти, които са същността на тематичното пътуване. Всеки ден от маршрута включва сегменти в темпорален аспект – преди обяд и след обяд. Предвид все по-взискателната публика, желаеща по-разнообразно предлагане и възможности за избор и за участие в разни инициативи след основните забележителности, се предлагат и съпътстващи туристически обекти, които при желание и при свободно време могат да бъдат добавени към основния маршрут, за

да стане той още по-интересен.

Потребители на маршрута: Всеки маршрут се разработва за определена целева група, като си поставя задачата да удовлетвори нейните предпочитания, желаниа и хоби занимания. Настоящият маршрут „По пътя на птиците и езерата на Добруджа“ е насочен към природолюбители, природозащитници, към изследователи на природата, космоса и вселената. Той е насочен към ценителите на чистата и лечебна вода, към биологичните храни и напитки. Той не е насочен към почитатели единствено на луксозно настаняване в четири и петзвездни хотели, а предпочитат екологично настаняване в хотели, частни квартири или къмпинга, както и нощуване на палатки с възможности за наблюдаване на красивото звездно небе.

Формати на маршрута: творчески разработеният тридневен тематичен маршрут „По пътя на птиците и езерата на Добруджа“ при нужда и желание може да бъде съкратен и да се превърне в двудневен или дори и в едnodневен маршрут, като организаторите и/или туристите, участници в него, подберат част от най-значимите забележителности на тридневния маршрут така, че да не бъдат нарушени неговите привлекателност, експресивност и въздействие. Това често се случва, предвид забързания свят, в който живеем!

Общо информационна обезпеченост: В края на маршрута е приложена пълна информация относно всякакви потребности на туристите - координати и адреси на бърза помощ, полиция, аптеки и болнични заведения, туристически информационни и посетителски центрове, чейндж бюра, МОЛ-ове и големи търговски обекти и други. Наличието на тази информация дава повече спокойствие и сигурност на участниците в маршрута.

МАРШРУТ № 1

„ПЪТЯТ НА ПТИЦИТЕ И ЕЗЕРАТА НА ДОБРУДЖА“

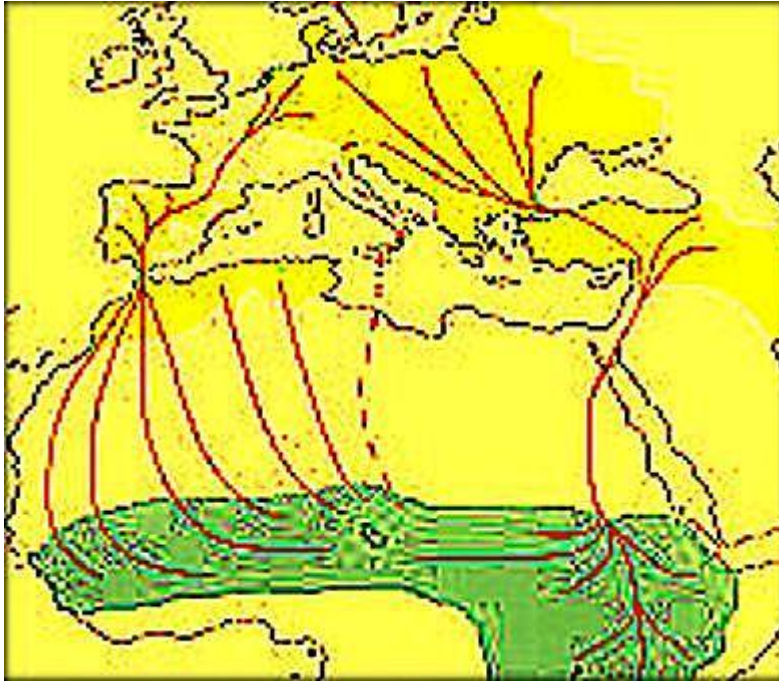
Маршрут, разкриващ природното богатство на Добруджа

Важна особеност на този маршрут е това, че Пътят на птиците край Черно море е световно известният път **Виа Понтика.**

Виа Понтика (на латински: *Via Pontica*, Черноморски път) е древен римски път, който минава покрай Черно море. Започва от Екваториална Африка, минава край Константинопол (днес Истанбул) и продължава на север към България - Дионисополис (Балчик), Бизоне (Каварна), Кария (Шабла), Румъния - Калатис (Мангалия), Томи (Констанца), Хистрия (Истрия), Делтата на Дунава и продължава на север към източните брегове на Балтийско море.

Днес Виа Понтика е наименованието и на един от главните маршрути за миграция на птиците Африка към Европа и обратно. Минава през територията на България - над Странджа и по бреговата ивица на Черно море. Този маршрут следват много видове грабливи, водолюбиви и пойни птици, измежду които 78% от всички бели щъркели и цялата популация на розов пеликан в Европа, както и изключително редките видове царски орел,

египетски и белоглав лешояд.

*Схема на мигриращите птици: над Западна Европа – Виа Гибралтар,
над Източна Европа – двете разклонения вдясно – Виа Понтика,
трите вляво – Виа Аристотелес*

По целия път са изградени специални укрытия, от които се наблюдават птиците, така наречения birdwatching.

Една от големите „спирки“ за мигриращите птици е местността „Болата“ на северно от нос Калиакра, където могат да се видят черменотърби сврачки, черногърби и ориенталски каменарчета, качулати корморани, алпийски бързолети, розови скорци, дебелоклюни и късопръсти чучулиги, бели щъркели, пеликани и жерави.

Освен Виа Понтика, през България и Румъния минава и още една въздушна магистрала на прелетните птици: Виа Аристотелес (Задбалканския път) през долината на река Струма, Софийското поле и Искърското дефиле към река Олт в Румъния.

ВИА ПОНТИКА:

В България могат да се наблюдават почти 70% от птиците, обитаващи европейския континент, поради минаващите през страната ни трансконтинентални миграционни орнитоложки пътища – Виа Понтика и Виа Аристотелис, влажните зони по българското черноморско крайбрежие и река Дунав, както и разнообразните природни условия във вътрешността.

Качулат корморан

Многообразието от птици се дължи както на запазената природа, така и на факта, че по крайбрежието минава един от първостепенните миграционни пътища - Via Pontica. Калиакра е едно от малкото места в Европа, където могат да бъдат наблюдавани розовият скорец, черногърбото каменарче, както и петте вида чучулиги, характерни за Балканския полуостров. Степите са уютен дом за турилика, а крайбрежните скали се огласяват от средния корморан и алпийския бързолет. Зоната по Natura 2000 включва и морска акватория - ивица море покрай крайбрежието, където при спокойно време може да се наблюдават трите вида черноморски делфини и множество морски птици. През есента могат да се наблюдават и многохилядни ята от мигриращи бели щъркели, пеликани и почти всички хищни птици на Европа. Зимата нивите със зимна пшеница приютяват и многобройни ята от хранещи се гъски - големи белочели и червеногуши гъски, които нощуват в закътаните морски заливи в района.

Червеногуши гъски

Най-подходящи места за наблюдение има по Дунавското крайбрежие, по Северното Черноморие (вкл. Яйлата, нос Калиакра), по Южното черноморско крайбрежие, в Национален парк Шуменско плато, в Провадийското плато, в резерватите Горна и Долна Топчия край река Тунджа. Виа Понтика е вторият по „натовареност“ миграционен път в Европа. След Гибралтар (Испания), през този миграционен коридор минават най-много от птиците в Европа и Азия. Виа Понтика минава по Черноморското крайбрежие.

1-ви ден

Маршрут за деня:

Добрич-Балчик-Каварна-Болата-Дълбока

Километри: 35+17+7+6=65 км / максимум 2 часа

Основни забележителности:

1. **Балчик** - (макс.: 3 часа) **Водопадите и**
2. **Ботаническата градина на лятната резиденция на Реджина Мария**
3. **Балчик - Тузлата**
4. **Каварна** - (макс.: 4 часа) **Чешмите**
5. **Музей „Добруджа и морето“**
6. **Залив „Болата“**

ОПИСАНИЕ НА МАРШРУТА:

1. Балчик - Водопадите

Архитектурно-парковият комплекс „Дворецът“ се намира на около 2 км югозападно от центъра на град Балчик.

Представлява комплекс вили и други постройки, разположени на брега на Черно море. Кралицата на Румъния, Реджина Мария

Единбургска бързо харесва мекия климат, топлата морска вода и живописните балчишки скали. След възвръщането на Южна Добруджа през 1940, дворецът попада в границите на България и се превръща в една от главните забележителности на Северното Черноморие.

Големият водопад в лятната резиденция на Реджина Мария

В началото на 20 век местността на югозапад от гр. Балчик е известна под името „Трите воденици“ и държавна гора Кулак. Площта, постепенно се увеличава. Към 1937 г. владенията се простират вече върху 209,8 дка, а към 1938 година площта им достига 244,8 дка.

Вилният ансамбъл в лятната резиденция на румънската кралица е по проект на италианските архитекти Америго и Аугустино, като строителството се извършва от 1924 до 1934 г. В годините на окупацията в Балчик купуват места много румънски аристократи и интелектуалци, сред които и известната художничка Чичилия Куцеску-Сторк. Те често са канени в кралската резиденция, което превръща Двореца в културно средище. Крайовският договор връща Балчик и цяла Южна Добруджа на България. Днес дворецът е добре запазен и постоянно реставриран, а след 80-те години превърнат в забележителен туристически център.

2. Балчик - Ботаническата градина

Университетска ботаническа градина в Балчик е звено на Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Създадена е през 1955 г. Днес се простира на площ от 194 дка, като голяма част от територията ѝ е със статут на защитена местност по Закона за защитените територии. В границите на защитената местност специалисти и любители могат да наблюдават естествените екосистеми и да оценят богатото биоразнообразие на региона.

В територията на Университетска Ботаническата градина влиза и Архитектурно-парков комплекс „Двореца“, обхващащ сградния фонд и парковата част на бившата лятна резиденция на румънската кралица Мария в началото на 20 век. По протежението на морския бряг, на терен с голяма денивелация са обособени тераси – градини, свързани помежду си със стръмни стълби, зелени тунели и арки.

През 1955 г. теренът на парка е предоставен на Софийския университет за създаване на Ботаническа градина, която се изгражда под ръководството на акад. проф. Даки Йорданов. Постепенно обектът променя своята функция и от парк с представителни функции се превръща в Ботаническа градина – институция с научни и образователни функции, отворена за широк обществен достъп.

От 2005 г. Университетска ботаническа градина отваря своята адаптирана градина, предназначена за посещение от хора с увреждания. Тя е официално открита по повод нейния 50-годишен юбилей.

Ботаническата градина е специализирана в развитието на колекции от тропични и субтропични екзотични, както и други уникални растения. Известна е с колекцията си от едрозамерни кактуси и сукуленти, експонирани на открито през топлите месеци на площ от около 1 дка. През 2012 г. отвори врати Постоянна експозиция кактуси и сукуленти, и така любителите на тези бодливи екзоти могат да се насладят на цветовете и красотата им целогодишно. Атракция е и градината със студоустойчиви кактуси. Интерес за специалисти и туристи представляват и успешно интродуцираните в градината екзотични видове като каучуково, бонбонено, книжно дърво, древно гинко, метасеквоя, едрочветна магнолия, лирово дърво и др. В парниците на градината зреят лимони с големина на хандбална топка, както и много други екзотични плодове като банани, папая и др. Емблематично е килимното зацветяване в Божествената градина и красиво оформените партери и кътове на градината, в които са представени едногодишни пролетни и летни цветя, алпийска и водна растителност, папрати, защитени и редки видове, лиани, цъфтящи и вечнозелени храсти. В тази неповторима градина се отглеждат над 4600 растителни вида.

Освен красив кът на България Университетската ботаническа градина в Балчик е място за изследователска и научна дейност, студентски практики, инициативи, свързани с екологичното

образование и изкуството.

Градината е спасителен център на редки и застрашени видове по Вашингтонската конвенция. Тя е член на Световния съвет на ботаническите градини BGCI, Европейския консорциум на ботаническите градини, Образователната мрежа за екологично образование в ботаническите градини (EBGEN). Участва със своите колекции в обмена на семена *Index Seminum* с ботанически градини от цял свят.

3. Балчик - Тузлата

Балчишка тузла, Балчишко блато, Балчишка солница, известно и като Тузлата е крайморско езеро и калолечебен курорт, който използва калта от езерото.

Езерото е лиман и е образувано върху свлачище. Намира се в северната част на българското Черноморие на около 5 км източно от Балчик. Водата му е много солена и по солна концентрация е близка до водата на Мъртво море: солеността му е от 28 ‰ в източната до 160 ‰ в западната част.

Дъното му е покрито с радиоактивна тиня, с тъмнокафяв до черен цвят, с голяма пластичност, мирис на сероводород, със зърнест и фин еднороден строеж. Запасите от лечебна тиня са около 38 000 тона.

Лечебните свойства на калта в Тузлата са били известни и ползвани още през XVIII век. Калта е с много добри физико-химични качества и се черпи от съществуващите две лиманни езера - плитко и дълбоко. Запасите в калонаходището в плиткото езеро са около 26 000 тона. Всяка година калният пласт се увеличава с около 5-6 мм. По такъв начин годишно се образуват около 200 тона нова кал.

Лечебната кал от езерото Балчишка тузла спада към високо минерализираните (над 35 г/кг), средно сулфидни, със значимо съдържание на хлориди, сулфати и магнезий в разтворим вид. Калта е сива до сивочерна, мазна, с едрозърнести частици. Течната кал е натриево-магнезиево-хлоридна с минерализация, която зависи от оводняването на езерото.

Съдържанието на разтворените соли в течната кал достига до 83 г/кг, а средната минерализация е различна при различните изследвания и варира от 37 до 66 г/кг. Значителната концентрация на сулфатни йони - около 8 г/кг, е причина за пресищане на разтвора и образуване на кристали. Това е най-силно през летните месеци, когато образуването на гипсови кристали крие опасност от изгаряния.

Лечебната кал без пречистване е със задоволителни физични и физико-механични показатели. Физичните показатели на лечебната кал като влага, водозадържаща способност, обем на утайка, степен на набъбване и топлопредаване са не винаги пълноценни за използване в балнеолечението. Замърсеността с миди, пясъчни частички и кристали с големина до 0,25 мм достигат 8-9 %. След пречистване тези показатели се подобряват. Запасите от лечебна кал като балнеолечебен ресурс се изчисляват на 11 332 тона.

Секторът „Открито калолечение“ в Тузлата представлява две зони,

разделени помежду си от стена. Едната зона се ползва само от жени, а другата – от мъже.

От 1955 г. функционира санаториум с калолечебен център – специализирана болница за рехабилитация. Намира се на около 6 км източно от града. Специализирана е за лечение на заболявания на опорно-двигателния апарат, периферна и централна нервна система, кожни заболявания и заболявания на обмяната на веществата. От чешмите и душовете на болницата тече сулфидна минерална вода с отлично лечебно действие. Водата е хипотермална с температура 33 градуса и е слабо минерализирана.

4. Каварна - Старите чешми

Каварна е известна и със своите *чешми*. Някога в града е имало 12 изворни чешми, разположени по протежение на пътя, водещ към морето. Днес от тях са запазени само 6. Всяка от чешмите има своята история. Смята се, че най-старата, построена през 15-ти век, е Гюмюш чешма, позната и с другото си име- Сребърната чешма. Някога върху чешмата бил сложен надписът: „Пий от тази чешма, измий лицето си, с което ще измиеш греховете си“. За нея легендите разказват, че водата била толкова чиста и вкусна, че я изпращали чак за Цариград; друга история твърди, че водата от тази чешма служела за направата на особено пивката и качествена в миналото каварненска мастика.

5. Музей „Добруджа и морето“

В съседство с Историческия музей в град Каварна се намира реставрираната турска баня от XV в. Тук е разположена експозицията „Добруджа и морето“, която разказва за морската история на региона. Изложени са каменни котви, монети и златно тракийско съкровище, открити по бреговете на Добруджа. Експозицията представлява малък морски музей. Намира се в реставрираната стара турска баня - Хамама. Строена е в началото на XV век и представлява масивна куполна баня от камък.

Разположена е в началото на долината, водеща към пристанището на 0,5 километра от центъра на града. Тук могат да се видят множество каменни котви, амфори, керамични съдове, извадени, при подводни археологически експедиции. В зала „Съкровищница“ са изложени: уникален полиметален свитък - домонетно средство за размяна, монети от различни епохи, тракийско златно съкровище. Цветни карти от античността и средновековието допълват представата за древното корабоплаване по северното Черноморие.

6. Залив „Болата“

На север от Калиакра се намират две малки влажни зони - Болата и Тауклиман („Птичия залив“). Тук гнездят интересни водолюбиви птици - малък воден бик, малък гмурец, патици. Неизмеримо богати са тези места по време на прелет, когато повече от 150 вида птици спират за почивка и хранене. Околните скални масиви са убежище на бухала, белоопашатия мишелов; застрашени от изчезване влечуги, включени в Червената книга на България. Интересно е, че Болата всъщност е не само плаж, а цял резерват, който обхваща и околните скали, както и малката река. Резерватът е известен на орнитолозите с това, че от тук минава Виа Понтика един от главните пътища за миграция на прелетните птици. Неслучайно птиците са избрали да спират точно тук, за кратка почивка по дългия път на юг! Според специалистите тук могат да се наблюдават червеногърби сврачки, черногърби и ориенталски каменарчета, качулати корморани, алпийски бързолети, розови скорци, дебелоклюни и късопръсти чучулиги,

бели щъркели, пеликани и жерави.

Удивителният залив „Болата“

СЪПЪТСТВАЩИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ:

1. Екологичната Медена къща

Медена къща Михови е разположена в китното Добруджанско селце Прилеп. То се намира на 30 км югоизточно от гр. Добрич и едва на 15 км от к.к. Албена. Селото е уникално като ландшафт – планина разположена под Добруджанското плато. Много красиво и спокойно място.

Тук може да опитате от вълшебните пчелни продукти събрани от пчелите на пчелари Михови. Всеки гост ще се наслади на невероятният вкус на ръчно приготвени медено-таханови бонбони, медено блокче, медена ракия, както и високоенергиен коктейл от мед, прашец и прясно изцеден цитрусов сок.

Докато похапвате от уникалните природни продукти ще видите и филмов материал за живота на пчелите и работата на пчелина.

Тук ще се запознаете с интересни факти за пчеларството от древността до наши дни. Лично Недялка Михова ще Ви разкаже за пчелите и техните неповторими правила, ред и организация, които са със стойността на библейски постулати. Ще научите за лечебните и високи хранителни свойства на всички пчелни продукти – пчелен мед, прашец, прополис, пчелно млечице, търтеев хомогенат и восък.

В Медена къща Михови може да се видят различни пчелни жилища – каменна пещера, дънери и хралупи, глинен кошер, използван в Египет и Израел и плетен кошер, типичен за нашите земи. Има и функциониращ пчелин с атрактивни пчелни жилища с различна форма.

Демонстрационният кошер със стъклени стени ще Ви покаже вътрекошерния живот на пчелите. Може да видите как пчелите работнички внасят прашец и нектар, вентилират и градят восъчни основи. Разбира се ще видите и мъжкото присъствие в кошера – търтеите.

Функциониращият плетен кошер придава неповторима атмосфера на малкия пчелин в Медената къща.

Слънчевата восъкотопилка събира слънчевите лъчи и превръща старите восъчни пити в пречистен „златен“ восък.

В Медена къща Михови е устроен щанд, на който може да разгледате и закупите всички уникални био пчелни продукти.

2. Изворът на Кранево и Природен парк „Златни пясъци“

Кранево е най-южното населено място в област Добрич. Буквално на границата с област Варна се намира и най-високият му варовиков хребет, върху който е разположен Природен парк „Златни пясъци“. Намира се на 17 км североизточно от гр. Варна и на 17 км южно от град Балчик. Разположен е успоредно на морския бряг и обгражда едноименния курортен комплекс. Природен парк Златни пясъци е най-малкият (13,2 кв. км) от 11-те природни паркове в България. Дължината на парка е 9,2 км, а средната ширина 1,2 км. Най-високият връх е Чиплак тепе – 269 м, а средната надморска височина е 110 м.

Идеята за създаване на парк е документирана още през 1915 г. Но тя се превръща в реалност на 3 февруари 1943 година, когато с постановление на Министерство на земеделието и държавните имоти част от Държавната гора „Хачука“ на площ от 2,4 кв. км е

обявена за Народен парк Златни пясъци – вторият обявен в страната след Природен парк Витоша през 1934 г. Целта при създаването на парка е запазване и защита на ценни растителни и животински съобщества и характерни ландшафти. Природният парк е Защитена зона за опазване на природните местообитания и дивата флора и фауна, част от екологичната мрежа Натура 2000.

Не е за вярване, че противно на всички природни закони в основата на най-високия връх, Чиплак тепе с височина от 269 метра съществува от най-дълбока древност извор и то на самия връх.

3. Природен резерват „Балтата“

Балтата е поддържан резерват в Североизточна България. Разположен е на черноморското крайбрежие в землището на с. Оброчище, община Балчик, област Добрич.

Обявен е на 20 април 1978 г. Прекатегоризиран на поддържан резерват на 15 октомври 1999 г. Целта му е да опазва естествена лонгозна гора с принадлежащата и флора и фауна.

Резерватът обхваща най-северно разположената лонгозна гора в България, по устието на р. Батова. Реката извира от Франгенското плато под името Джевизлийска река. Тече на север, а при село Батово завива на изток, като се влива в Черно море между Варна и Балчик. Формира се от карстови извори. Тя е единствената непресъхваща река в добруджанския край. Устието ѝ е лиман и там се намира резерватът. Балтата е разположен в непосредствена близост до ваканционно селище Албена.

Специфичните климатични условия, наличието на богати алувиални пясъчливо-глинести почви и значителната влажност са благоприятна предпоставка за развитие на лонгозни гори по тези места. В горите с такъв характер преобладават два дървесни вида – полски бряст и остролист ясен. Достигат до 30 –35 м височина. От по-често срещаните се дървесни видове следват летен дъб, полски клен, дива круша, обикновен габър, черна елша, бяла топола, бяла върба и др. Гората е издънкова, като средната и възраст е 45–50 години. Подлесът се характеризира с широко разпространение на обикновен и черен глог, кучешки дрян, къпина, шипка, широколистен чашкодрян, леска, калина и др.

От лианите най-често се среща скрипката. В миналото тя е образувала плътен и бодлив пояс, които е правел гората непристъпна. Наред със скрипката все още са се запазили гърбачът, бръшлянтът, дивата лоза и обикновеният повет. Многото увивни растения, които гъсто се преплитат или се спускат от дърветата, придават на гората вид на джунгла.

От тревните видове много характерни са блатно кокиче, перуника, див зюмбюл и няколко вида лютичета, очибелец, воден морач, бял и черен оман, момкова сълза, острица, мехунка, оман, върбовка, медицинска ружа, а тръстиката е завладяла разливите на реката и дава убежище на много водолюбиви птици.

4. Водоскоците на площада в Каварна

Намират се в обширния център на града, разположени са между пощата и читалището. Представяват няколко на брой водоизточника от изкуствен тип, пресъздаващи автентичната атмосфера на града. Място са за срещи и отдих за гражданите на Каварна и на многобройните туристи в града.

5. Мидената ферма и миден ресторант Дълбока

Мидената ферма в с. Българово и миденият ресторант, разположени между Калиакра и село Българево, са се превърнали в една от забележителностите на Каварна и региона. Всеки посетил Каварна, задължително се отбива в Дълбока, за да се запознае с начина на отглеждане и приготвяне на различни морски дарове, след което да се наслади на страхотните мидени вкусове на самия Калиакренски залив.

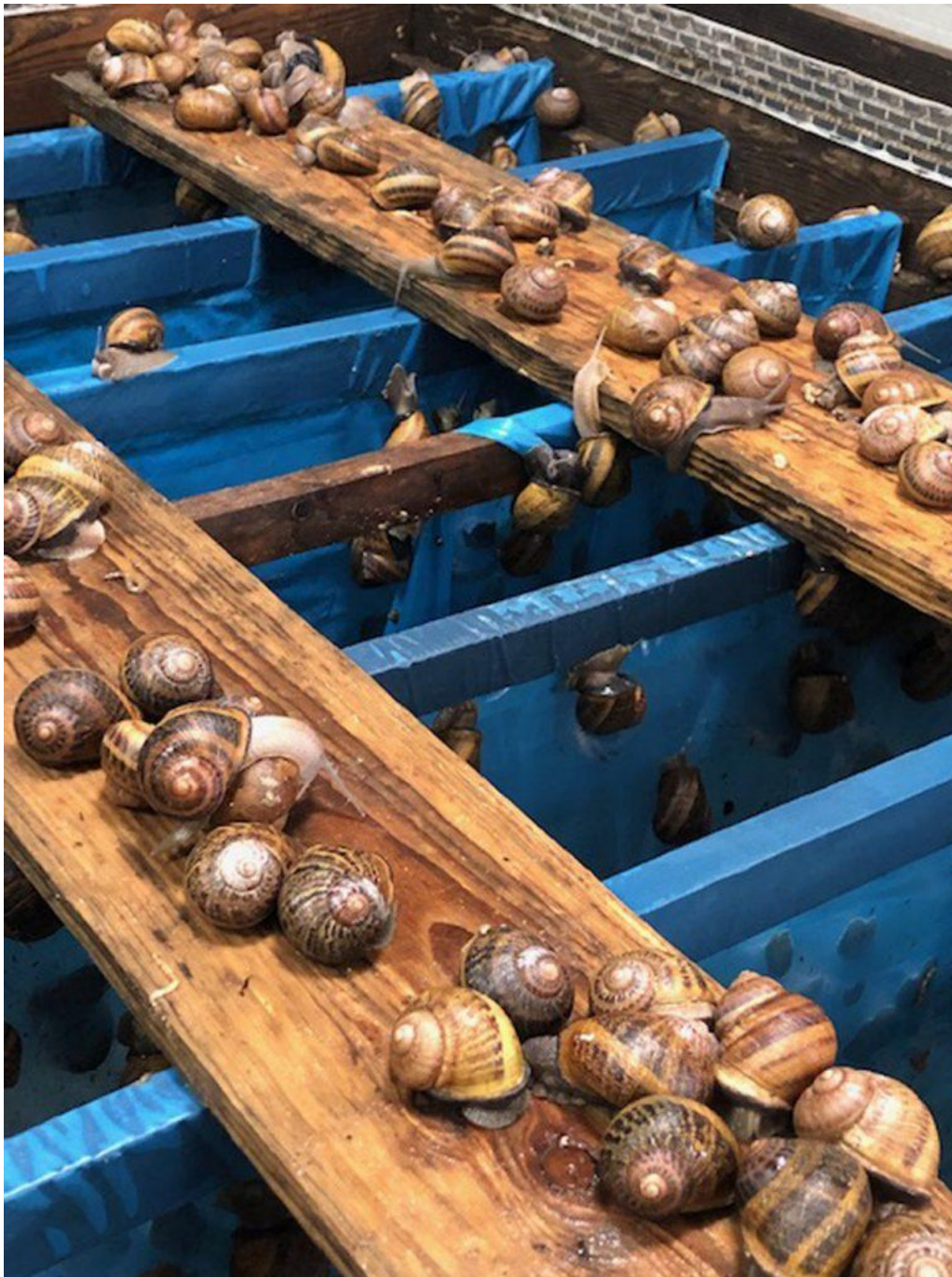
На самият морски бряг над залива и фермата се намира миден ресторант Дълбока. Ресторантът предлага богато меню от пресни морски миди добити от мидената ферма както и разнообразие от ястия от морски дарове. Богатото и вкусно меню би задоволило и най- претенциозния вкус. Освен мидените специалитети менюто включва подобрани риби и рибни деликатеси, свежи салати, предястия, както и ястия от свинско и пилешко месо, създадени с неповторим вкус. Тук можете да се насладите на прекрасен изглед и слушайки шепота на вълните да се потопите в една невероятна атмосфера.

На самият морски бряг над залива и фермата се намира миден ресторант Дълбока. Ресторантът предлага богато меню от пресни морски миди, както и разнообразие от ястия от морски дарове. Богатото и вкусно меню би задоволило и най-претенциозния вкус. Освен мидените специалитети менюто включва подобрани риби и рибни деликатеси, свежи салати, предястия, както и ястия от свинско и пилешко месо, създадени с неповторим вкус. Тук можете да се насладите на прекрасен изглед и слушайки шепота на вълните да се потопите в една невероятна атмосфера.

Мидите са предпочитана здравословна храна от най-дълбока древност! Още преди 2 000 години римляните първи включват мидите в менюто си. От тогава популярността и консумацията на миди все повече нараства, не само заради вкусовите качества на мидите, но и заради уникалният състав от полезни вещества на месото им. Мидите са естествен „биоиндикатор“ за чистотата на водата, в която живеят, защото те се развиват само в чисти води!

6. Охлювена ферма в Българево

Разходката из полетата на фермата дава възможност на посетителите да се запознаят отблизо с най-популярните видове ядливи охлюви, с процеса и методите на отглеждане - от размножаването до събирането им. Предлага се беседа, която пренася в непознатия свят на охлювите.

Охлювената био ферма е първа и единствена в Европа, която разполага със собствен био ресторант „**ЕСКАРГО**“. Специалитетите, които се предлагат, са приготвени с много любов и задоволяват и най-изтънчения вкус.

Тук може да се насладите на деликатеси от охлюви, приготвени със свежи продукти от фермата и да се потопите в уютната атмосфера на провансалския стил. Очаква Ви една истинска еуфория от вкусове с френски полъх от Прованс!

МАРШРУТ № 1 ВТОРИ ДЕН

2-ри ден

Маршрут за деня:

Каварна - Заливът на птиците - Зелен център - Шабла - Шабленска тузла - Мангалия - Текиргьол - Тъбъкърией - Констанца

Километри: 16+24+7+31+51=129 км / максимум 2 часа

Основни забележителности:

- 1. Птичи залив „Таук лиман“ - (30 минути)**
  - 2. Зелен център - Шабла (2 часа)**
  - 3. Шабленска тузла - (30 минути)**
- РУМЪНИЯ**
- 4. Балта Мангалия - (30 минути)**
  - 5. Текиргьол - (1 час)**
  - 6. Морски музей - Констанца (1 час)**
  - 7. Природонаучен музеен комплекс - Констанца (3 часа)**

ОПИСАНИЕ НА МАРШРУТА:

1. Птичи залив „Таук лиман“

На около 6 км североизточно от нос Калиакра се намира красив и уникален природен кът – Птичият залив (тур. Тауклиман), прелестен с малките си плажове и терасирани склонове, с изобилието от топла минерална вода и множеството разхвърляни край брега скалисти островчета. Тауклиман е обграден от плато, издигащо се 70 м над морето. Особено красиви са пещерите, разположени във високата му част – Голямата маара; Темната дупка (най-дългата, 170 м); Арагонитовата пещера (богато украсена с красиви арагонитови кристали) и пещерата „Иглено ухо“ (с червено обагрени синтови образувания). Между терасите на склоновете са разпръснати малки пещери, които са убежище на редки видове птици и влечуги, включени в Червената книга на България.

Местността е истински птичи рай по миграционния път на птиците, Виа Понтика. Всяка пролет ята от хиляди чайки, гъски, брегобегачи, дъждосвирници и други птици спират в залива за отмора преди да продължат на север към Източноевропейската равнина, към Средна и Северна Европа. Наесен отново почиват тук, преди да продължат на юг, към делтата на река Нил.

Освен с природата, Тауклиман е известен и с археологическите си находки. Според проучванията, скалните пещери са били обитавани от траки, гърци, римляни и славяни, а най-вероятно са служели и за светилища. В местността са намерени останки от антични средновековни селища, части от късноантично укрепление, византийска крепост от V в. и интересни кръгли каменни съоръжения, използвани за производство на вино.

2. Зелен център - Шабла

Зеленият образователен център е изграден през периода април 2009 - април 2011 година с финансовата подкрепа на Норвежката програма за сътрудничество за икономически растеж и устойчиво развитие в България. Разположен е в общинска сграда с местно културно значение, известна като „Старото училище“ или „Пансиона“. Масивната каменна постройка датира от началото на XX век и се отличава с

монументална архитектура и висока естетическа стойност. В рамките на проекта сградата и прилежащия ѝ парк са обновени и адаптирани към новите нужди и специфични функции на образователен и промоционален център за природозащитна и туристическа дейност.

Центърът е многофункционален и разполага с лекционни зали, зали за експозиции, представящи биологичното разнообразие и културно-историческото наследство на района, Интернет зала с IT-система за он-лайн наблюдение на влажните зони чрез камери, монтирани на подходящи места. Освен за директно наблюдение на езерата от посетителите, IT-системата е в помощ и на контролните органи, които следят за спазването на екологичното законодателство. В прилежащото на Центъра парково пространство са обособени зона за отдих и няколко зони, експониращи характерна за района растителност: езерна зона с водна растителност, зона за пясъчна растителност и скален кът с алпинеум.

3. Шабленска тузла

Шабленската тузла (250 дка) се намира на около 6 км източно от гр. Шабла. Езерото е изцяло отделено от морето с широка около 80 м пясъчна коса. Представлява солено езеро – лагуна, формирано основно от просмукването на солени морски води под пясъчните дюни, които го отделят от морето. Средната му дълбочина е 0.6 м, средната му соленост е 0,004.

Природозащитна значимост:

Периферията на Шабленската тузла е обрасла с тръстика, останалата част е покрита със соленолюбиви водорасли. Произходът и екологичната характеристика на Тузлата показват, че това малко езеро е уникална крайбрежна екосистема с изключително богат растителен и животински свят. Тук се срещат 13 вида редки и застрашени растения, включени в Червената книга на България. Установени са 41 вида гнездящи птици.

Условия за калообразуване:

Във водния баланс на Шабленското солено езеро участват както морски, така и пресни подземни води от сарматските варовици, чието ниво тук излиза на повърхността. Благодарение на подземното подхранване дори и в много безводни години водната покривка над калището, макар и съкратена по площ, се задържа, като го предпазва от окисление. Условията за калообразуване в Шабленската Тузла са твърде благоприятни. В продължение на хилядолетия водната флора и фауна са допринесли за формирането на лечебна кал с уникални качества. Голямата ерозионна податливост на западния бряг обезпечават калището с необходимите количества финозърнест глинест материал. От друга страна, малките размери на езерния басейн не допускат силни вълнения и свързаното с тях окисление на горния слой от калния пласт.

Лечебни свойства:

В сравнение с останалите калонаходища в нашите крайморски езера, Шабленското изпъква с изключително високите си качества и еднородност. Неговите запаси, определени с доста голяма точност по изомощностите на калния пласт, възлизат на около 200 000 тона.

СЪПЪТСТВАЩИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ В БЪЛГАРИЯ:

1. Шабленско езеро

Шабленското езеро е езеро в Североизточна България. То представлява крайбрежен лиман, отделен от морето с широка до 230 м пясъчна коса. Влиза в границата на защитената територия от 510 ха, включено е в списъка на орнитологично важните места в Европа. Площта му е 0,8 – 0,9 кв. км, дълбочина от 0,4 до 4 м, максимална – 9,5 м, солеността е 0,4%. На север чрез изкуствено прокопан канал се свързва с Езерецкото езеро. Намира се на 1,6 км североизточно от град Шабла.

Флората в езерото е богата. Срещат се 32 вида водорасли и над 79 вида висши растения. Бреговете са обрасли с тръстика и папур, а по откритата, блестяща като огледало водна повърхност, се белеят изящните цветове на водните лилии. През есента папурът изсъхва и обгражда сините му води със златен ореол.

Езерото е богато на риба. Рибите са сом, шаран, платика, каракуда, червеноперка, белица, костур, щука, бяла риба и попчета. Езерото също така може да се похвали с многобройните си птици. Там гнездят 57 вида, от които 10 са редки, а по време на миграцията на птиците в езерото зимуват средно до 30 000 големи белочели гъски и почти цялата популация на червеногушата гъска, която е застрашен вид в световен мащаб.

2. Езерецко езеро

Езерецкото езеро, или Езерецко блато (по-рано Сатълмъш), е езеро, разположено в Приморска Добруджа в България.

Намира се на 1 километър източно-югоизточно от село Езерец и на 4 километра северно-североизточно от град Шабла.

Езерото има форма на разтегната латинска буква „S“ от северозапад на югоизток, като дължината му е 2,1 км, а максималната му ширина в югоизточната част достига до 0,3 км. Площта му е 0,7 - 0,72 км², максимална дълбочина 9 м, обем 2,5 млн. т³. Тясна 120-метрова пясъчна ивица го отделя от Черно море. Югоизточният му край е свързан с Шабленското езеро чрез канал, дълъг около 200 метра. Подхранва се главно от изворни води, поради което водата му е сладководна. При поройни дъждове по Езерецкия дол се влива голямо количество вода и нивото му се покачва.

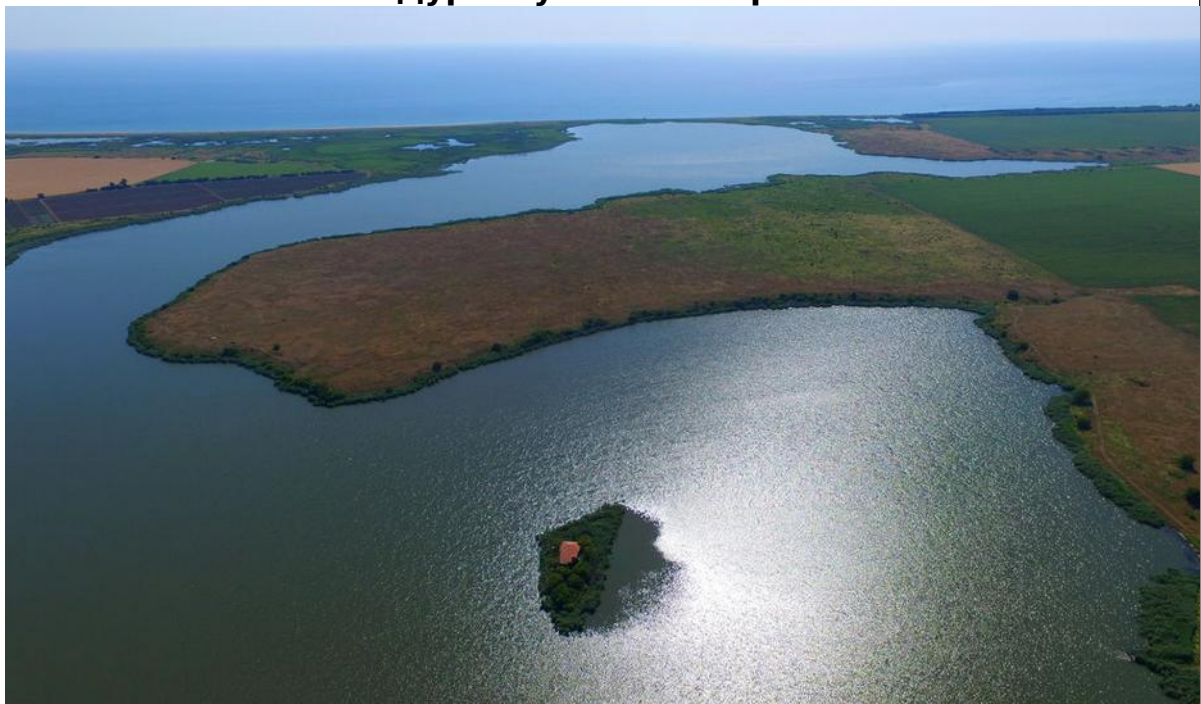
Водите му се използват за напояване. Важен риболовен обект.

В село Езерец се намира битовият ресторант „Дивата патица“, който предлага както рибния ястия, така и дивечови специалитети.

3. Дуранкулашко езеро

Езерото е разположено в най-североизточната част на България, на около 6 км от българо-румънската граница и на 15 км северно от град Шабла, между селата Дуранкулак на северозапад, Крапец на юг и Ваклино на югозапад. Има форма на латинската буква „У“, обърната с горния си край на запад.

Езерото има две „опашки“, северозападната започва при моста в село Дуранкулак и в нея се влива Дуранкулашкия дол, а в югозападната – Ваклиновски дол. Самото езеро се простира в югоизточна посока до морския бряг. Представлява крайбрежно езеро-лагуна с площ от 3,4 - 4,05 км² и с приблизителни размери – 4 км дължина и 0,37 – 1,1 км ширина. В западната му част са разположени два острова (съответно 20.0-25.0 и 5.3 дка). По-големият в зависимост от нивото на езерото периодично се превръща от остров в полуостров и на него се намира Археологическият резерват „Дуранкулак“. Езерото е свързано посредством изкуствено изграден канал с разположеното северно Карталийското блато при нос Карталбурун. Максималната му дълбочина достига до 4 м, обемът му е 4,9 млн. м³, а солеността до 4%. Основното му подхранване е от карстови извори. През 50-те и 60-те години е изградена преградна стена, която предпазва отливането на водите на езерото в Черно море. Северно от Дуранкулашкото езеро и Карталийското блато се намира къмпинг Космос.

Дуранкулашкото езеро е сред най-значимите и най-добре запазените крайбрежни влажни зони в България, с международно значение за опазването на повече от 260 вида редки и застрашени от изчезване растения и животни. Находището на триръбестия камъш е най-представителното за България.

Разположена на миграционния път Виа Понтика, влажната зона осигурява благоприятни условия за хранене и почивка на редица прелетни видове птици. Дуранкулашкото езеро е с международно значение за опазването на малкия воден бик, както и от особена важност в национален мащаб за гнезденето на белооката потапница, немия лебед, тръстиковия блатар, индийското шаварче. В околните ронливи брегове може да се срещне да гнезди изключително красивият с многоцветното си оперение пчелояд. Тук зимуват популациите на три вида водолюбива птици – голяма белочела гъска, червеногуша гъска и зеленоглава патица, има големи популации на малък корморан и розов пеликан.

Езерото е и единственото в България доказано находище на див шаран. Край брега на езерото се намира ресторант „Златна рибка“, който предлага риба и от езерото и от морето сред красива природа.

4. Текиргьол

Градът се намира в Югоизточната част на Румъния, като е разположен на северозападния бряг на езерото Текиргьол (11.6 м²), височина 15-20 м, на 18 км южно от община Констанца и много близо до Черно море (3 км). В Текиргьол зимата е мека, а лятото е топло и ясно, като слънцето грее по 2400 часа в годината.

Името идва от турското *Tekirgöl*, което означава „езерото на Текир“. Според легендата, сляп и сакат старец на име Текир попада с магарето си на брега на езерото погрешка. Опитвайки се да извади упоритото животно от калта, Текир по чудо бил изцелен - прогледнал и проходил отново. Оттогава езерото става известно със своите лечебни свойства, а Текир и магарето са увековечени със статуята в центъра на града. Името на езерото на турски език може да означава и „шарено езеро“. Това се дължи на солеността му – когато вятърът духа, бели солни ивици се появяват на повърхността на лимана.

Текиргьол за първи път е отбелязан на картата на страната през 1893 г., но като курортен град се развива след 1912 г. Първи през 1891 предприемчивият *Хаджи Панделе* отваря врати на хотел и предлага студени бани в града. През 1900 г. добивът на лечебна кал инициира изграждането на много плажове и хотели. След Първата световна война Текиргьол се превръща в много популярна туристическа дестинация благодарение на прочутата лечебна кал.

Тук живее един ендемичен вид риба *Gasterosteus crenobiontus*, която се среща предимно в езеро Текиргьол.

Сапропелната кал от езерото получава златен медал през 1924 г. на Световното изложение в Париж. Алфонс Салинъи е бил първият, който е изследвал лечебно й прилагане; по-късно румънският Институт по балнеология одобрява неговите резултати и започва да ги прилага за терапевтично въздействие и методи на лечение.

Използването на сапропелната кал се препоръчва за подобряване на еластичността на кожата чрез хидратация при псориазис и екзема, успокояване на болковия синдром при ревматизъм в рамките на процедури в уюта на собствения си дом, в специализиран салон или на самия бряг на морето.

5. Музей на морето - Констанца

Музей на морето в Констанца е най-важната по рода си институция в Румъния и е дом на ценните свидетелства за развитието на военния и гражданския флот в страната. Разположен на улица Траян, музеят се помещава в внушителна сграда, която има история толкова интересна, колкото експонатите, в които се съхранява. Сградата е издигната през 1909 г. и в нея се е помещавало висшето училище Марина, първото висше учебно заведение в Северна Добруджа.

Идеята за създаване на музей на румънския флот за първи път се реализира през 1919 г., с отстраняването на няколко кораба от румънския флот. Въпреки многократните опити, идеята се реализира чак в края на 60-те години по инициатива на Николае Чаушеску, който изрази желание да посети такава институция. Музеят на румънския флот е официално открит на 3 август 1969 г.

Експозиционната база на музея е много голяма и е организирана хронологично, представяща историята на военния и търговския флот у нас, развитието на навигацията и навигацията в района на Карпатско-Дунавско-Понтийско. Музеят започва да разказва историята на корабоплаването по родните земи от древния период. Тази епоха се илюстрира с помощта на каменните карти, моделите на гръцки и римски кораби, корнизите на Траяновата колона и дори някои дакийски и римски изтребители в естествен размер и продължава с оригинални котви и амфори, открити на дъното на Черно море. Историята продължава със средновековната епоха, период, много добре илюстриран в музея и който е свързан главно с царуването на двама от най-важните румънски владетели: Мирча

Стари и Стефан Велики. В този раздел са показани модели на някои кораби, традиционни средства за навигация, декорации на някои кораби, навигационен комплект, който съдържа изключително редки парчета навигация и др.

Колекциите на музея са не само уникални, но и много ефектни. Те включват морски възли, котви - някои от тях с впечатляващи размери, кормила, оръжия от всякакъв вид - от бели оръжия, направени от даките, до артилерийски части. Колекцията от навомодули заема важно място сред експонатите на Музея на румънския флот, включваща 150 модела на военни и цивилни кораби, съставляващи румънския флот през цялата история. Музеят включва и важна колекция от военноморски униформи. Първото официално облекло на румънските моряци е от 1850 г., годината, в която е въведена униформата. Музеят посвещава специална колекция на личностите, създали история в римския флот и които са свързали името си с вечността. Само два примера биха били този на писателя моряк Жан Барт, който през 1932 г. направи стъпките за създаването на музей на флота в Констанца и този на офицера Димитрий Щюбей, считан за най-големия румънски моряк.

Спираме тук с хронологичната подредба на колекциите, включени в музея на румънския флот. Не искаме да разкриваме твърде много подробности, но да ви позволим да откриете всички колекции на музея при посещение, което със сигурност ще намерите впечатляващи.

1. Природонаучен музееен комплекс - Констанца

Научна институция, съществуваща повече от половин век в Констанца с добра материална база. Включва интересни

структурни елементи с потенциал, който постоянно развива. Емблематичен знак за науката и културата на Констанца, Черноморското крайбрежие и региона на цяла Добруджа. Като мултифункционална структура има следните раздели: аквариум, делфинариум, микрорезервати, изложба на екзотични птици и планетариум – астрономическа обсерватория.

Аквариум

Той е най-старата атракция и е открит на 01.05.1958. През периода 2007 – 2008 мобилизира собствените си ресурси и с подкрепата на основния кредит от Областният съвет на Констанца Съвета модернизира и естетизира изложбените си съобразно изискванията на Европа.

Голяма част от зарибяване се извършва чрез закупуване на аквариумни риби, набавено от специализирани институции, проведено в съответствие със закона.

В Аквариума на Констанца живеят 72 оригинални риби и 1105 копия на екзотични риби.

Отсреща на казиното се намира аквариума, първият от рода си в страната. Над 100 вида морски и речни животински и растителни видове са показани, от риби в делтата на Дунав до цветни екзотични видове. Аквариумът е разположен на брега на морето, точно пред внушителното казино на Констанца.

Сградата , която приютява аквариумът е построена в началото на ХХ век като пристройка на Казиното и е функционирал като ресторант до преоборудването му за сегашното предназначение. Изложбеното пространство на Аквариума е предназначено за представяне на постоянната изложба на водна фауна и флора, но и на временни експозиции на различна тематика, свързани с биологията, водната екология и морски риболов.

През времето Аквариумът в Констанца събира повече от 100 вида риби и морски същества, принадлежащи на различни географски зони. Държейки на екологични, биогеографски и таксономични критерии, Аквариумът в Констанца е конструиран в три секции:

Морска, Сладководна и Екзотични риби. Морската секция е най-голямата и най-представителната секция на Аквариума и приютява видове риби и безгръбначни, срещащи се в Черно море и мигриращи от Средиземно море.

Впечатляващ в тази секция е басейнът, който приютява впечатляваща колекция от есетри, известни с дългия си живот. Интересни за посетителите, които прекрачват прага на Аквариума са и видовете морска котка, риба скорпион и морски дракон, морски звезди, морското конче, морската игла, бодлоперки, морски кокошки, и др.

Сладководната секция представя различни видове сладководни риби и безгръбначни, които населяват крайбрежните румънски блата и водите на делтата на Дунав: семейство шаранови , шаран, карас, червеноперка, бабушка (вид шаран), платика, представени са и хищници като сом, бяла риба (зандер), костур и щука. Секция Екзотични риби е истинско очарование за посетителите на Аквариума. В басейните му плува разнообразие от риби, които принадлежат на различни сладководни екосистеми от тропични и субтропични зони: разнообразие от риби Пираня, риба-нож, ангелска риба, риба лопата, риба-котка и много други видове риби с богат колорит.

Делфинариум

Делфинариумът е посветен на изучаването и запазването на делфините. Черно море е дом на три вида делфини, които биват изучавани от морските специалисти в музея. През лятото може да гледате представления с делфини и морски тюлени.

Делфинариумът е от най-посещаваните туристически обекти в Констанца, както през летния сезон, както и извън сезона. Както и Планетариума, Астрономическата обсерватория и Микрорезервата, Делфинариумът е част от красивия и интересен Музеен комплекс за природни науки Констанца.

Делфинариумът е открит на 1 юни 1972 година, и представлява по онова време първият музей от този тип в Румъния и в Югоизточна Европа.

Делфинариумът в Констанца е приютявал в своите басейни и трите вида делфини от Черно море. Първи са били морските свини (муткур) (*Phocoena phocoena relicta* L.1758) и обикновеният черноморски делфин (*Delphinus delphis ponticus* L.1758), а преди близо 20 години са донесени и афали или големи делфини, както още се нарича вида *Tursiops truncatus ponticus* (Montagu, 1821), от които е част и Марк, ветеранът и в същото време актуалната звезда на Делфинариума.

Днес, Делфинариумът остава единственото място в страната, където можете да си починете, следейки изключителен спектакъл, чиито главни герои са делфините, морските лъвове и пингвините. Звездите на делфинариума в Констанца са Пейпей, Чен Ченг и Ни-Ни (един мъжки и две женски), три делфина, донесени през 2010 година от Китай. Звездите с перки изпълняват трикове, изпълнени с чар всеки ден по определена програма, изтръгвайки усмивки и френетични аплодисменти от страна на присъстващите зрители.

През 2016 година делфинариумът е ремонтиран. Делфините Ни-Ни и Чен-Чен правят спектакъл сега в по-голям и по-модерен басейн, който може да приеме над 1300 гости.

В бъдеще могат да се появят още два делфина и 20 пингвина. Новият делфинариум в Констанца е един от най-модерните в Европа. Броят на местата за зрители е удвоен, както и площта на басейна, който предлага сега по-близка до естествената среда. Старият делфинариум, изхабен физически и морално, ще бъде също ремонтиран. Ще бъде жилище за тюлени и пингвини, които ще бъдат донесени от Англия.

СЪПЪТСТВАЩИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ В РУМЪНИЯ:

1. Езера, лимани и тузли в региона на Мангалия-Ефория

1. В околностите на Мангалия се намират няколко естествени водни басейни. Започваме с Лимана и езерата при Лиману веднага след пресичането на границата при Вама веке. Следва Балта Мангалия, подобен природен феномен като Балтата край Албена. Езеро Тисмана е следващото по пътя ни на север.
2. Красиви са езерата, наречени Нептун I и Нептун II, като на брега на едното от тях има построен уникален битов ресторант в румънски стил, където рибните специалитети изобилстват в професионално изготвеното и пригответно меню.
3. След лимана Татладжак и езерото Костинеци достигаме до курорта Тузла, където много хора намират по-добро здраве.
4. Незабелязано достигаме до една от най-големите европейски атракции – Каналът Дунав-Черно море.

2. Каналът Дунав-Черно море при Аджиджа.

Първата засвидетелствана идея за проект на канал, свързващ Дунав с Черно море през Добруджа, възниква у Османското правителство през първата половина на 19 век. Румънските правителства след предоставянето на Северна Добруджа на Румъния по силата на Берлинския договор също извършват проучвания по реализацията на проекта, но по една или друга причина начинанието е изоставяно. Целта на румънското правителство с изграждането на канала е да се стимулира процеса на колонизация на Добруджа, която историческа област е чужда за румънския етнос до 1878 година.

Същевременно изграждането на канала би повишило търговското значение на пристанището на Кюстенджа, което си остава по физикогеографски причини второстепенно за Румъния, спрямо главните пристанища на Влашко и Молдова – Браила и Галац.

Решението за изграждане на канал, свързващ Дунава с Черно море, е от 1948 година. То е взето от Политбюро на Румънската комунистическа партия по съвет на Сталин. През следващата 1949 година по протежение на проектотрасето са изградени трудови лагери. В тях са рекрутирани основно селяни, несъгласни с продължаващата колективизация в селското стопанство, както и „румънски фашисти“, ционисти и други „неблагонадеждни елементи“ за установената по съветски образец комунистическа диктатура в Румъния. Румънската комунистическа пропаганда нарича канала „гробница на румънската буржоазия“. За изграждането на канала е прехвърлена от Съветския съюз използваната строителна техника на Волго-Донския канал. Румънското начинание постепенно изчерпва ресурсите на икономиката и през 1953 година отново по препоръка на Сталин изграждането е спряно. Строителните работи се вършат предимно „на ръка“. Като оправдание за провала на социалистическото планиране, през 1952 г. са повдигнати на някои от строителите обвинения в саботаж.

Довършване

През 1976 година управляващият Румъния диктатор Николае Чаушеску решава да довърши начинанието. Някои историци са на мнение, че решението е продиктувано от независимата от Съветския съюз румънска външна политика. С него се цели да бъде заобиколена съветската територия и военноморски бази, разположени около дунавската делта.

Стойността на канала по днешни оценки се изчислява на около 2 милиарда евро. След многобройни закъснения в строителството южният ръкав на канала е пуснат в експлоатация през 1984 г., а северният – през 1987 година. Икономическата целесъобразност от изграждането на канала е спорна. Според някои данни печалбата от канала през 2006 г. се изчислява малко над 3 милиона евро. Като основен мотив в подкрепа на изградения канал се изтъква аргумента, че чрез него дунавското корабоплаване заобикаля защитената от ЮНЕСКО Дунавска Делта. Каналът е трети по големина в света след Панамския и Суецкия канал. По обем на извършени изкопни работи заема първо място в света.

МАРШРУТ № 1 ТРЕТИ ДЕН

3-ти ден

Маршрут за деня:

**Констанца - езерата Табакария - Сютгьол с острова на Овидий
- езеро Ташаул - канал Дунав - Черно море - Риболовен лагер**

езеро Фъчлия -пристанище Констанца

Километри: 25+15+40+52=132 км / максимум 2 часа

Основни забележителности:

1. езеро Табакария - (1 час)
2. Сютгьол с острова на Овидий (1 часа)
3. езеро Ташаул - (2 часа)
4. канал Дунав - Черно море - (30 минути)
5. Риболовен лагер езеро Фъчлия Текиргьол - (1 час)
6. Пристанище Констанца (30 минути)

ОПИСАНИЕ НА МАРШРУТА:

1. езеро Табакария

Истински оазис на тишината сред Констанца е паркът Табакария. Той се намира на брега на едноименното езеро. Паркът и езерото са много красиви и са любимо място за отдых в града. Освен това са и място за поклонение. Тук през периода 1995-1997 година е построена реплика на известна средновековна марамурешка дървена църква „Св. Мина“.

Освен, че е изключително красива, църквата „Свети Мина“ впечатлява с височината на своята кула, която се издига на 43 метра и може да се види от много точки на града. Поради този факт църква „Свети Мина“ в Констанца е една от най-високите дървени църква в Румъния.

2. Сютгьол с острова на Овидий

Сютгьолското езеро или Канарското езеро е лагуна в Северна

Добруджа. Разположено е непосредствено на север от град Констанца. Има площ от 20 км² и максимална дълбочина от 18 метра. В превод от турски (*Sütgöl*) името на езерото означава „Млечно езеро“. Името на езерото се свързва с Овидий.

Публий Овидий Назон (*Publius Ovidius Naso*) или Овидий, е древноримски поет, познат главно с произведението си „Метаморфози“. Заедно с Вергилий и Хораций е смятан за един от тримата канонични поети на латинската литература.

Овидий е роден на 20 март 43 година пр. Хр. в Сулмона, град, който се е намирал на 90 мили от Рим. Истински се възхищавал от личността на Юлий Цезар и започнал да пише памфлети против неговия наследник – разглезения Октавиан Август.

След написването на „Метаморфози“ през 7 г. от н.е. е изпратен в изгнание от Октавиан Август в гр. Томи на Черно море, което е на границата на Империята. В отчаянието си Овидий унищожава произведението си, което достига до нас чрез копия на негови приятели. От Томи той изпраща своите „Писма от Понта“ и „Тъги“, в които се оплаква от студения климат и суровия живот сред варварите. Легендата разказва, че прави неуспешен опит да избяга от каторгата, но се удавя тук, в Канарското езеро.

Импозантна статуя на гениалния поет Овидий е разположена в старата част на града, на Пиаца Овидиу, пред първата сграда на Кметство Констанца, днес Национален музей по история и археология, до пристанище Томис. Изпълнена е през 1887 година от италианския скулптор Еторе Ферари. Идентична реплика се намира от 1925 година в Сулмона, Италия.

3. езеро Ташаул

Езерото се намира близо до най-бързо разрастващия се град на Румъния – Наводари. То е известно поради две причини – първата е, че е зарибено и в него живеят няколко вида риби. Втората е, че тук в началото на новия век е проведено Световното първенство по риболов с участници от цял свят. Състезанието е проведено в няколко категории – за най-бърз улов, за най-голямо количество уловена риба, за най-едър екземпляр и т.н. всяка уловена риба, след регистрация от журито, е била хвърляна отново в езерото.

4. канал Дунав - Черно море

Трасе на канала Дунав – Черно море

Каналът, който свързва Черна вода с Констанца, с приближаването си до Черно море има разклонение, което води до град Наводари. Така, че след езеро Ташаул от Наводари се насочваме в посока на Черна вода, за да посетим езеро Фъчкия.

5. Риболовен лагер езеро Фъчлия

Това езеро се свързва с далновидната политика за развитие на масов спорт в Румъния. На неговия бряг е изграден уникален Риболовен лагер „Фъчкия“. В него постоянно по график се провеждат за ученици, младежи и възрастни курсове по риболов. Професионално обучените курсисти стават страстни риболовци. Най-добрите от тях участват в европейски и световни първенства по този спорт. Така Румъния с инвестиция в един отлично разработен Риболовен лагер създава школа по един интересен и разтоварващ от стреса спорт.

6. Пристанище Констанца

Пристанището на Констанца включва морско, речно и туристическо пристанище и е най-голямото в басейна на Черно море, както и основно пристанище на Румъния. През вековете е служило за търговски център на гърците, римляните, а по-късно на Венеция, Генуа и османците. Сегашното пристанище е отворено в края на XIX век от крал Карол I.

Площта на Пристанище Кюстенджа е 3926 хектара, от които 1313 са на сушата и 2613 ха са във водата. Два вълнолома, намиращи се на север и на юг, ограничават пристанището и създават възможно

най-добрите условия за дейността му. Настоящата дължина на северния вълнолом е 8344 м, а на южния - 5560 м. Това е основното румънско пристанище и едно от 10-те най-големи пристанища в Европа.

Доброто географско положение и важността на Пристанище Констанца му осигуряват връзка с два от Паневропейските транспортни коридори: VII (речен път) и IV (железница). Двете сателитни пристанища - Мидия и Мангалия, се намират близо до Констанца и са част от румънската система морски пристанища, собственост на *Maritime Ports Administration SA*.

СЪПЪТСТВАЩИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ В РУМЪНИЯ:

Третият ден е много натоварен като обекти и като километри, но ако все пак остане свободно време и при интерес могат да бъдат посетени езерата на север от Констанца. Ето и техните кратки характеристики:

Езеро **Синое** - вглеждайки се в спокойните сини води на езерото, откриваме славянското значение на името му - „Синьото езеро“;

Езеро **Нунташ** - за това езеро местните туристически мениджъри говорят, че на неговия бряг в средата на 3-те години на 20 век предприемчивият Никола Петре със семейството си е взел под аренда изградената на брега му постройка и я е превърнал в „Кантина“ - хижа или туристическа спалня с зала за изхранване. Години наред те са посрещали и обслужвали групи от деца, ученици и юноши от Трансилвания на лагер и плаж през летните месеци. Някой наричат кантината - първият обект на стопанския туризъм на Румъния, а Никола Петре - първият ръководител в сферата на съвременния туризъм на страната.

Езеро **Змеица** е голямо, чисто езеро, разположена край черноморския бряг. Интересно звучи в славянските езици неговото

име. Навярно има причина да е било наречено така. Митологично това би могло да бъде преведено така: езеро в което живее Нес или езеро Змейца, би звучало в превод като Лох Нес. А може би и тук живее езерно чудовище, което някой ден с неочакваната си поява, ще направи езерото световно известно и много посещавано от туристи.

НАСТАНЯВАНЕ И ИЗХРАНВАНЕ

Регионът на окръг Констанца и област Добрич предлага голям брой хотели от една до 5 звезди и заведения за хранене и развлечения, предлагащи ястия от различни европейски, азиатски и американски кухни.

Предвид факта, че се намирате на румънска и българска земя е повече от логично да се насладите на местната румънска и българска добруджанска кухня, която е уникална със своите пресни плодове и зеленчуци, както и с интересните стари начини за приготвяне на вкусни ястия в гърне, чувен, гювече или пък на сач.

Препоръчваме ви няколко малки битови, най-често семейни обекти, в които да се почувствате наистина добре дошли и да изпитате приятни кулинарни удоволствия с чаша местно добруджанско вино.

ПРЕПОРЪКИ КЪМ МАРШРУТ № 1

Град Балчик – цялата дамба от площад Приморски до хотел-ресторант Реджина Мария Спа е изпъстрена с над двадесет по-малки и по-големи ресторанти, разположени най-често над самата морска вода. Всички предлагат местна кухня и рибно меню. Един от по-различните ресторанти е Ел Симпатико, който предлага балчишка кухня, но и специалитети с испански привкус на самия морски бряг, ул. „Приморска“ 8, телефон: 089 860 3840.

Град Каварна – Къща за гости „Наш дом“, ул. „Ал. Пушкин“ № 7
Тел.: 0570 8 39 97; + 359887 852 978 - Коста Аргиров; + 359887 102 189 - Дарина Аргирова, където ще ви сготвят вкусни каварненски ястия и лично приготвени напитки, които не се предлагат в големите ресторанти.

Село Тюленово – Хотел-ресторант Тюленово с винаги пряно рибно меню и други ястия от местната селска кухня. Телефони: хотел +359 877 287 197 +359 877 287 197, ресторант 05743 42 80, управител 0889 921 017, e-mail: tulenovoeood@abv.bg

Село Крапец – Вила Кибела – рай за любителите на кулинарното изкуство, тук Маргарита Каишева, собственик, сервира само органична храна, приготвена с продукти без „expiry date“. Тя е учен с хабилитация, но през лятото се отдава изцяло на своето хоби.

Село Дуранкулак

Село Езерец – хотел-ресторант Дивата патица предлага настаняване в отделни къщички-бунгала с много богато местно меню – ястия на пещ и на сачове. Предлага се прясно приготвена морска и езерна риба, раци, рапани и миди, има и дивечови специалитети. 9687 Езерец, телефон: 089 678 8537.

Село Дуранкулак – ресторант Златна рибка на брега на Дуранкулашкото езеро ще ви впечатли с отличната си обстановка и вкусни прясно приготвени ястия.

Ако обичате усамотение сред дивата природа, попадайки в къмпинг Космос до село Дуранкулак на самата българо-румънска граница, ще се чувствате превъзходно. Вкусна селска кухня,

сервирана на самия бряг на морето.

**ВАЖНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ТУРИСТИТЕ ПО МАРШРУТ № 1
(адреси и телефони, които могат да бъдат от полза!)**

1. ТУРИСТИЧЕСКИ ИНФОРМАЦИОНЕН ЦЕНТЪР		
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, пл. „Кап. Георги Радков“ 1 Мелницата, Балчик Телефон: 089 555 4206 E-mail: tic@balchik.bg melnitsata@gmail.com	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Дончо Ил. Стойков“ №10 Телефон: 0887 102 189 E-mail: tur.sd.kavarna@gmail.com	Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №36 тел./факс: 05743 40 88 E-mail: tic@ob-shabla.org
2. ОБЩИНА		
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, пл. „21 септември“ №6. E-mail: mayor@balchik.bg.	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Добротица“ №26 тел: 0570 84246. e-mail: obskavarna@kavarna.bg	Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №35 тел. 05743 41 45 E-mail: obshtina@ ob-shabla.org
3. МУЗЕЙ		
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Димитър Желев“ № 2 Телефон: 0879 998 940	Адрес: 9650 град Каварна, ул. Черноморска №1Б тел: 057 082 150, E-mail: kavarna_museum@abv.bg	Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №57 А Телефон: 057 434 200
4. РАЙОННО ПОЛИЦЕЙСКО УПРАВЛЕНИЕ		
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Иван Вазов“ 5 Телефон: 057 972 431	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Добротица“ №38 Телефон: 057 082 112	Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Добруджа“ №1 Телефон: 057 082 112
5. ЦЕНТЪР ЗА СПЕШНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ - ТЕЛЕФОН: 112		
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Златко Петров“ 1 Телефон: 0579 7 24 42	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Васил Левски“ №91 Телефон: 057 083 161	Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №37 Телефон: 057 434 114
6. БОЛНИЦА		
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Златко Петров“ 1 Телефон: 0579 7 26 91	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Васил Левски“ №36 Телефон: 057 083 161	
7. БЕНЗИНОСТАНЦИЯ		
Балчик	Каварна	Шабла
При входа на града от Добрич и Каварна	При входа на града от Балчик	При входа на града от Каварна и Дуранкулак
8. ЧЕЙНДЖ БЮРО		
Балчик	Каварна	Шабла
град Балчик, ул. „Христо Ботев“ Euronet До автогарата	град Каварна, Телефон: 0570/82-262	В банковите клонове
9. СУПЕРМАРКЕТ		

Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, пл. „Дунав“ 5 верига Lidl	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „България“ 20 верига Томи	Адрес: 9680 град Шабла, ул. „Равно поле“ 34 Телефон: 0889 921017 магазин „Бохем“
10. АВТОГАРА		
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: град Балчик, ул. „Дунав“ 8 Телефон: 089 359 0060	Адрес: град Каварна, Телефон: 0570 82390	Адрес: гр. Шабла, Телефон: 057 434 335

5.4. Маршрут № 2

ХАРАКТЕРИСТИКИ И СЪДЪРЖАНИЕ НА МАРШРУТА

МАРШРУТ № 2 „СКАЛНИ ФЕНОМЕНИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО НА ДОБРУДЖА“
<u>Тематичност:</u> Маршрутът представя богатото културно-историческо наследство на Добруджа, като всички обекти и забележителности са свързани със скални феномени, издълбани в скалите и каньоните скални манастири, символични каменни канари както и скални комплекси, върху които с дялани камъни са изградени гръцки, римски и византийски крепости, пазещи и закрилящи живота.
<u>Продължителност:</u> Маршрутът е тридневен, като включва и три нощувки в България и Румъния
<u>Начало и край на маршрута:</u> Той може да започне от юг и да продължи на север към Румъния. При желание може да започне от Констанца и след това да продължи на юг при спазване на същия маршрут и включване на същите забележителности.
<u>Вид на маршрута:</u> Маршрутът е творчески, професионален туристически продукт и включва основни обекти, които са същността на тематичното пътуване. Всеки ден от маршрута включва сегменти в темпорален аспект – преди обяд и след обяд. Предвид все по-взискателната публика, желаеща по-разнообразно предлагане и възможности за избор и за участие в разни инициативи след основните забележителности, се предлагат и съпътстващи туристически обекти, които при желание и при свободно време могат да бъдат добавени към основния маршрут, за да стане той още по-интересен.
<u>Потребители на маршрута:</u> Всеки маршрут се разработва за определена целева група, като си поставя задачата да удовлетвори нейните предпочитания, желания и хоби занимания. Настоящият маршрут „Скалните феномени и културно-историческото наследство на Добруджа“ е насочен към хора с археологически, исторически и географски интереси, към родолюбиви граждани, които обичат и ценят общоевропейското културно-историческо

наследство. Към тези, които обичат да пътуват с „машината на времето“ и да се озовават в стари светове и градове, за да разберат повече за живота на древните ни прадеди. За техното познание за обкръжаващите ги природа, космос и вселена. Той не е насочен само към почитатели единствено на луксозно настаняване в четири и петзвездни хотели, а също така и към хора, които предпочитат средства за подслон и изхранване близо до природата с възможности за наблюдаване на красивото нощно звездно небе.

Формати на маршрута: творчески разработеният тридневен тематичен маршрут „Скалните феномени и културно-историческото наследство на Добруджа“ при нужда и желание може да бъде съкратен и да се превърне в двудневен или дори и в едnodневен маршрут, като организаторите и/или туристите, участници в него, подберат част от най-значимите забележителности на тридневния маршрут така, че да не бъдат нарушени неговите привлекателност, експресивност и въздействие. Това често се случва, предвид забързания свят, в който живеем!

Общо информационна обезпеченост: В края на маршрута е приложена пълна информация относно всякакви потребности на туристите – координати и адреси на бърза помощ, полиция, аптеки и болнични заведения, туристически информационни и посетителски центрове, чейндж бюра, МОЛ-ове и големи търговски обекти и други. Наличието на тази информация дава повече спокойствие и сигурност на участниците в маршрута.

МАРШРУТ № 2

„СКАЛНИТЕ ФЕНОМЕНИ И КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО НА ДОБРУДЖА“

Маршрут, разкриващ историята и археологията на Добруджа

1-ви ден

Маршрут за деня:

Добрич-Крушари-Балчик-Каварна

Километри: 45+77+17=139 км / максимум 2 часа

Основни забележителности:

- 1. Добрич - Регионален исторически музей (1 час)**
- 2. Крушари - Крепост Залдапа (1 час)**
- 3. Оногур - Крепост Палматис (1 час)**
- 4. Балчик - Крепост Дионисополис и храм Кибела (1 час)**
- 5. Каварна - Исторически музей (2 часа)**
- 6. Каварна - Крепостта Бизоне и хълма Чиракман (1 час)**

ОПИСАНИЕ НА МАРШРУТА:

7. Добрич - Регионален исторически музей

Архитектурно-етнографският музей „Стария Добрич“ е музей на открито, където се съхраняват, представят и развиват традиционните добруджански занаяти от края на XIX и първата половина на XX в. Намира се в центъра на съвременния град Добрич, на мястото на някогашната Одун чаршия. Във възстановената стара градска чаршия потомствени майстори продължават многовековната традиция на своите занаяти. По

стари ръчни технологии и с оригинални инструменти в повече от 30 работилници се изработват традиционни изделия на грънчарството, ковачеството, везбарството, тъкачеството, бъчварството, абаджийството (производство на груб вълнен плат), златарството и други. В центъра на комплекса е възстановена старата часовникова кула, строена през XVIII век, която е достъпна за туристите.

В етнографския комплекс се организират фолклорни представления, както и демонстрации на стари български занаяти. Предлагат се и образователни програми за изработване на предмети по стари техники, с традиционни народни инструменти.

В изложбената зала на комплекса е изградена постоянната експозиция „Археология на Добруджа“ и е създаден Учебен музей, който представлява частична възстановка на възрожденско училище от XIX в.

Изложбата „Археология на Добруджа“ представя световноизвестния археологически комплекс „Селищната могила Големия остров“ и свързаните с нея некрополи на западния бряг на Дуранкулашкото езеро. В този комплекс са разкрити девет строителни хоризонта от новокаменната, каменно-медната, бронзовата епоха, античността и ранното средновековие с обща хронология от 5250 г. пр. Хр. до IX-X в. сл. Хр.

8. Крушари - крепост Залдапа

Залдапа е най-големият укрепен античен център в земите на днешна Добруджа. Тя е разположена в м. Калето, между селата Абрит и Добрин, Добричка област. В по-старите публикации, а и сред местното население е позната с различни названия – Абтаатското кале, Къз кале, Добрин кале, Добри кале и Хисар кале, а името ѝ означава студена или жълта вода.

Дълго време в науката градището край с. Абрит се отъждествяваше с античния град Абритус. Впоследствие, след като

той бе локализиран край Разград, археолозите свързаха селището с енигматичния град Залдапа, дълго търсен дотогава в цяла Североизточна България и Добруджа. Тази локализация, направена едва преди около 7 десетилетия, се е наложила вече в съвременната историческа книжнина, при все че все още не разполагаме с нейно епиграфско потвърждение.

Залдапа заема обширен полуостров с дължина 1200 м и ширина до 500 м, ограден от изток, север и северозапад от дълбока долина, а от запад и югозапад – от къс страничен дол. Северната част на полуострова представлява сравнително равна платовидна тераса, а южната е значително по-широка и хълмообразна. Именно тя е укрепена с крепостна стена и върху нея е разположен античният град. Теренните наблюдения показват, че той е бил гъсто застроен. В северната част на полуострова, както и в долината, непосредствена източно и западно от укрепената територия, най-вероятно са се намирали неговите квартали. Тъй като укрепителната система на Залдапа демонстрира твърде хомогенен облик, следва да се предположи, че изграждането ѝ е било осъществено в рамките на една-единствена, при това, вероятно, сравнително краткотрайна строителна кампания. Крепостната стена се състои от множество строго праволинейни отсечки. Тя има общо 32 крепостни кули с различна форма и размери, 3 главни и 2 по-малки порти. Обликът на укрепителната система категорично свидетелства за късноримския ѝ произход. Величествените мащаби на Залдапа (над 35 ха) и монументалният характер на разкритите градежи не оставят никакво съмнение, че тя трябва да се причисли към най-големите и значителни късноантични градски центрове в тази част на Балканския полуостров.

Първите археологически проучвания в Залдапа датират от 1906-1910 г. и са извършени от К. Шкорпил. Впоследствие са извършвани частични теренни изследвания и наблюдения. За съжаление, през годините античният строителен материал по различни причини е подлаган на системно ограбване и разрушаване, което е започнало още през XIX в. и продължава до наши дни. Липсват и пълни археологически изследвания. В резултат на проведените археологически разкопки са проучени само част от укрепителната система, гражданска базилика, раннохристиянска църква и внушително по своя начин на изграждане водохранилище.

1. Римска гражданска базилика.

Проучена е от К. Шкорпил. Сградата е разположена в централната част на Залдапа, южно от мястото, където се пресичат двете главни улици на града, свързващи главните порти. Ориентирана е юг – север и има силно издължен правоъгълен план с външни размери 101 x 18 м. В композиционно отношение сградата се състои от три части – две големи и напълно идентични по размери и вътрешна уредба трикорабни зали и едно централно помещение. Централният вход е от запад. Стените са изградени в стил *opus implectum*, а подът е постлан с тухли. От същия материал са

направени и сводовите конструкции над вратите и прозорците. Най-вероятно сградата била покрита с плоски керемиди. Според С. Торбатов можем да предположим, че в случая става дума не за една постройка, а за архитектурен комплекс, който съчетава две самостоятелни базилики, разположени спрямо общо преддверие. Пак според него сградата е имала обществен характер и е служела за съдебни и търговски цели. Средищното ѝ местоположение, внушителните размери и прецизен градеж дават основание тя да се интерпретира като своеобразен център на обществения живот в тогавашната Залдапа.

2.Християнска базилика.

През 1906 г. от К. Шкорпил е разкопана и една раннохристиянска църква, която се намира на около 40 м североизточно от югоизточната порта на града. По план църквата е трикорабна едноапсидна базилика с нартекс и максимални размери 27 x 16 м. Ориентирана е изток-запад и е изградена в стила на крепостната стена и гражданската базилика. Най-вероятно датира от края на V – началото на VI в. или с други думи от времето на управлението на император Анастасий.

Водохранилище.

Открито е през 1949 г. от М. Мирчев. Изградено е в северозападното подножие на укрепената градска територия вън от крепостните стени. Състои се от каптаж и воден резервоар – масивна двукамерна постройка със свързани помежду си помещения. Първото от тях най-вероятно е играело ролята на

утаител, а второто е било същинският резервоар, снабден с предпазен клапан, за да се предотврати евентуалното покачване на водното ниво над допустимия максимум. Съоръжението било доста сложно и свършено за времето си. То било свързано с таен ходник – изсечен коридор в скалния склон със широчина и височина по 3 м, с подзидани стени и под от хоросан и трамбована пръст. Уязвимото местоположение на резервоара, както и наличието на таен проход, ни дават основание да предположим, че веднага след направата му, водохранилището било затрупано, за да не се отличава от терена. Изграждането на това внушително водно съоръжение явно е част от мащабната и всеобхватна строителна кампания от втората четвърт на IV в., довела до оформянето на една завършена късноримска градска инфраструктура.

В писмените извори Залдапа се свързва със събития, състояли се през VI в. Йоан Антиохийски твърди, че това е родното място на Виталиан – предводител на известния бунт срещу император Анастасий, прераснал в 5-годишна гражданска война. Името на града фигурира и в крайно объркания списък на обновените по времето на император Юстиниан I укрепления. Нещо повече – тогава Залдапа била посочена и като център на епархия, чийто епископ бил подчинен на митрополита в Томи. По-късно тя имала важно значение във военните действия между Византия и аварите. Изградена през втората половина на IV в., крепостта функционира около 250 години – до гибелта на града в края на VI в., като през това време претърпява няколко ремонта и преустройства. Голямото аварско нашествие от 585 г. поставя началото на края на Залдапа. Животът тук продължава още едно десетилетие, но през последните години на VI в. градът окончателно се обезлюдява и загива.

9. Оногур - Крепост Палматис

Оногур село в Североизточна България, намира се в община Тервел, Област Добрич. Отстои на 25 км североизточно от гр. Тервел, на 46 км северозападно от гр. Добрич и на 49 км югоизточно от гр. Силистра.

Селото е разположено сред хълмовете на Западна Добруджа, на левия бряг на суходолието Суха река, на 180 м надморска височина. Малкото води на вече почти пресъхналата Суха река, пълнят намиращия се източно от селото язовир Оногур, известен тук като „Оногурски гьол“. Неголемият язовир придава изключително живописен облик на околността.

Днес село Оногур е почти обезлюдено, населението му е около 30 души и почти всички са по произход татари.

Старото име на селото е Чуртлук, което в превод от турски означава

“рязък”.

Районът на селото има интересна и богата история. Известно е, че тук е имало поселище още през късната античност. В североизточния край на село Оногур се намират останките на късноантичната и средновековна крепост, покрай която е минавал

римският път Дуросторум – Марцианополис. През тази епоха пътят е следвал течението на пълноводната тогава Суха река.

Отново през късната античност (IV-VI в.) в близост до ранновизантийската крепост, източно до днешното Оногур, в местността „Шан кая“ е действал скален манастир, който принадлежал към голямата раннохристиянска монашеска колония на Суха река, чийто център се счита скалният манастир „Гяур евлери“ край близкото с. Балик.

Монашеският живот тук, както и крепостта „Палматис“, след известно прекъсване, просъществували и по време на Първото българско царство (IX-XI в.).

Няма сведения за живота на селището през турското робство.

Днешните жители на селото са татари, които добре са съхранили споменът, че предците им дошли тук през 1851 г. от полуостров Крим, като „първо са се заселили в близките села Зимница и Бакалово, а малко след това били прогонени от турците и дошли в този район“. Тази версия исторически е съвсем правдоподобна, тъй като най-големите преселения на татари по българските земи датират от XIX в., след Руско-турските войни от 1806-1812 г., 1828-1829 г. и Кримската война (1853-1856 г.).

Татарските традиции в Оногур са запазени и до днес. Всяка година малката общност почита празника „Тепреш“, който идентичен с християнския Гергьовден, тогава се прави курбан. Приготвят се и традиционните за татарите гозби: шуйберек, байлавар, огузборек, къбете, катлама.

10. Балчик - Крепост Дионисополис и храм Кибела

Късноантична и средновековна крепост **Dionysopolis/Дионисополис** се намира на 0.9 км северно по права линия от центъра на град Балчик. След потопа оцелялото население на античния град се премества в новото укрепление, което започнали да издигат още в самия край на V и началото на VI век. **Дионисополис** от ранновизантийската епоха, е разположен върху платото на равнината, северозападно от центъра на Балчик, на територията на сегашния квартал Хоризонт. Твърдината има неправилна, силно издължена от юг-югозапад на север-североизток форма. Отстои на повече от 300 м

от южния склон на крайбрежното плато и заема края на неговата тераса и горната част от склона към долината на изток. По територията е не повече от 150 дка. Изцяло са проучени западната, северната и западната половина на южната крепостна стена. Трасето на източната, крепостна стена е установено чрез сондажи. Дългата е около 770 m и има вид на начупена линия, състояща се от 4 отсечки с предопределено от конфигурацията на терена направление. По трасето на зида е проучена само една четириъгълна кула. Удебеляванията с около 2 m на зида в отделни участъци очевидно следва да бъдат интерпретирани като останки от стълбища, а не като вътрешни кули, както е в повечето от публикациите. В един от тези участъци е регистрирана и потерна. В югоизточния ъгъл на укреплението, вероятно е била изградена голяма, кръгла кула. Южната крепостна стена е абсолютно праволинейна и има дължина около 250 m. Към късноантичната епоха се отнасят и две от регистрираните тук кули. Едната от тях е с четириъгълен план и се издава пред зида. Другата кула се определя като "двойна четириъгълна", с което всъщност се пояснява, че тя се издава както пред, така и зад зида. Допуска се, че източно от нея се е намирала южната крепостна порта. Югозападния ъгъл на укреплението е защитен с внушителна по размери кръгла кула, анализът на която е дал основание да се разграничат два строителни периода в нейното изграждане. Западната крепостна стенова линия е приблизително прав ъгъл с южната и подобно на нея е праволинейна. Дългата е 485 m. От проучените 11 кули по трасето ѝ, 9 принадлежат към късната античност. Пет от тях първоначално са били четириъгълни, но в последствие са били преустроени в петоъгълни, като две от тях фланкират западната порта. Точно по средата между всеки две четириъгълни кули, били иззидани малки плътни триъгълни кули, в тила на които било изградено едно двураменно бойно стълбище. В хода на разкопките били регистрирани 4 такива кули. Северната крепостна стена се състои от две отсечки, западната от която е дългата 90 m, а източната 136 m. На нея са установени 6 кули (4 късноантични и 2 средновековни). В мястото на връзката и със западния зид и при чупката по трасето ѝ, са били издигнати по една ветрилообразна кула. В източния край на зида се намира северната порта, фланкирана от две много големи четириъгълни кули. При едно по-късно преустройство, челата на кулите били свързани с напречен зид, в средата на който бил оформен проход, а над него била издадена малка надвратна кула. Тук също по средата между по-големите кули, били издигнати плътни триъгълни такива с двурамени стълбища. Крепостната стена е изградена от добре оформени каменни блокове с малки и средни размери за лице и пълнеж от камъни и хоросан. Основите са широки 3.2 m. Положени са върху здрава скална основа и дълбочината им варира от 0.6 до 1.2 m. Дебелината на крепостния зид е 3-3.1 m. Градежът на източната крепостна стена видимо се различава от градежа на другите, по употребата на големи квадрати за оформяне на външното лице. Смята се, че строежът на укреплението е започнат от император Анастасий и завършен от император Юстиниан I. Също се предполага, че довършителните работи били форсирани във връзка с последствията от катастрофалното наводнение от 544/545 г. След тази година се смята, че населението е напуснало античния **Дионисополис** и се е нанесло тук. Пристигането на българите по тези земи, се оказва повратен момент в продължителния процес на етнически и териториални промени, започнали вследствие на великото преселение на народите. След голямата военна кампания на прабългарите под предводителството на хан Аспарух, принуждава Източната римска империя да изостави за много дълго време част от укрепителната система по западното Черноморие. Изоставени са и запустяват важни за империята укрепени места, върху чиито руини трайно се установяват и заселват българите. Несъмнено този процес се отразява върху съдбините на цялата равнина, известна оттук нататък под наименованието Карвунска земя, а селището - **Карвуна**. Първите три столетия от съществуването на Дунавска България са период, през който на Карвунската земя се консолидира българската народност. Разположена в непосредствена близост до столичните центрове Плиска и Преслав, областта е гъсто населена и застроена от аули-укрепления и укрепени градски селища. Наред с „Дръстър“ изключение от правилото прави само изоставеното от хан Аспаруховите българи недовършено укрепление край село Никулицел. Твърдината при Балчик не само е най-мащабното, но и единственото в цялата област - от делтата на Дунав до Плиска. То има приоритет в отбранителната стратегия на владетелите в Плиска и Преслав, към Черно море.

Една от най-интересните и значими културно-исторически забележителности в Балчик е храмът на Кибела, открит случайно при строеж през 2007 г.

Това е единственият храм на Богинята Майка в източната част на Балканския полуостров и най-добре запазеният елинистичен храм в България, като находките се сравняват по значимост с тези от древния комплекс в Помпей. Намерените надписи и мраморни

пластики са изключително важни археологически паметници, отразяващи религиозния и обществения живот в Дионисополис. Като брой и разнообразие, това е най-голямата група движими паметници, свързани с култа към Кибела, откривани досега в неин храм.

Предполага се, че е построен през 280-260 г. преди Христа и е функционирал до края на IV век. Вероятно природен катаклизъм е затрупал дълбоко храма и затова той се е съхранил.

Античната сграда с площ 93,5 кв.м. има правоъгълен план и включва вътрешно свещено пространство и преддверие. Стените са изградени от каменни плочи и суха зидария и завършват с два красиво оформени йонийски фриза и корниз. Покрай източната и западната стена са стояли каменни пейки, а в средата е бил разположен мраморен лутерион (каменен леген) с жертвеник до него. Сградата е имала двускатен покрив, покрит с керемиди. Срещу входа е открита ниша, украсена с колони, капители и фронтон с релефно изображение на бог Хелиос. В останките от храма са намерени повече от десет цели или полузапазени мраморни статуи на Афродита, Пан, Посейдон, Дионис, епиграфски паметници, над 200 монети, глинени лампи, костени игли, останки от жертвени животни.

Коя е Кибела?

Най-много са откритите статуи и релефи на Кибела - фригийска богиня, считана за Майката Земя. Почитали я в големи части на Мала Азия (около планината Ида, в Лидия, Витиния, Галатия), както и в Тракия. Кибела е наричана още Великата майка, Майка на боговете и всичко живо на земята, олицетворявала силите на природата, покровителка е на планините, горите и зверовете. Богинята обединява в себе си двата пола. Статуите я изобразяват облечена в дълъг хитон и химатион, седнала на трон, с тимпан и жезъл в ръце, а в скута или до нея е легнал лъв.

Възстановка на храма на Кибела в Балчик

Към средата на I хилядолетие преди Христа, чрез гръцките колонии в Мала Азия култът към нея прониква и в Елада, където била отъждествявана с богинята на земята – Рея. През 191 пр.Хр., в периода на Републиката, в нейна чест са въведени празниците Мегалезии.

Цели 700 години в служба на Богинята Майка

Откритите материали при разкопките – монети, керамика и най-вече надписите, показват, че храмът е функционирал без прекъсване повече от 700 години.

Намерените мраморни релефи имат разнообразни сюжети. Особено интересен е правоъгълен мраморен фриз с десет танцуващи жени, облечени в дълги дрехи, както и две оброчни плочки на тракийски конник, една от които с посветителен надпис.

В храма са открити и 27 изцяло или частично запазени надписа. Всички текстове, с изключение на един, са на гръцки език. Най-ранните надписи са от III век пр.Хр. , а най-късният текст е и единственият на латински, датиран в първата четвърт на IV в. Някои от посветителните надписи са върху архитектурни детайли, бази на статуи, пейки и олтари, намерени са и отчети за дарения и служене на богинята. На храма били дарявани имоти, лозя, работилници и сгради, които се отдавали под наем и с получените приходи се организирани празниците на Кибела. Най-дългият декрет е посветен на тракиецца Мокапорис, назначен от цар Реметалк I за стратег, който подпомагал Дионисополис в мирно време и във войната „срещу общите отвъддунавски врагове“. От писмените документи научаваме и за наличието на храмови роби, има списъци на жреци и служители на Кибела. Религиозното

сдружение празнувало нейния култ на първо число от всеки месец. Основният празник на Кибела бил честван от полиса през месец тавреон (през пролетта). От надпис научаваме и за друг неин празник, в който участвали само жени. Те събирали цветя, организирали шествие и извършвали жертвоприношения.

Храмът бил разрушаван неколkokратно. Опожарен е през 378 г., заедно с десетки други селища в Мизия и Скития, от готите. Потвърждават го и най-късните монети, открити под пласт въглени и начупени керемиди в наоса – върху тях са ликовете на императорите Валентиниан I (364-375) и Валенс (364-378). След този погром храмът не е възстановяван. През 544-545 г. е засипан от земна маса, която се свлякла от североизток. Природното бедствие е запечатало плътно храма и, подобно на древния Помпей, го съхранило до наши дни.

Днес храмът на Кибела е обявен за национален паметник на културата, който предстои да бъде укрепен и представен като културно-историческа дестинация в България. Находки се намират в Историческия музей на Балчик – реставрирани са статуи на Богинята Майка, храмовият фронтон с изображение на бог Хелиос, много други пластики и епиграфски документи.

5. Исторически музей Каварна

Град Каварна се намира на скалист бряг в северната част на българското Черноморие, на 63 км североизточно от Варна. Красивото крайбрежие на Каварна се простира на 42 км, а общата площ на плажовете в общината е 74 000 кв. м. Населението на града е около 11 000 души. Следите от човешка дейност в района датират от III хил. пр.Хр. Гръцки заселници от Месемврия (днешен Несебър) образуват колонията Бизоне в района през V в. пр.Хр. Днес на нос Чиракман, който е на 3 км южно от Каварна, се намират останките от крепостна стена, строена през IV в. н.е. През Античността и Средновековието градът е важен икономически и културен център. През XIV в. Карвуна (Каварна) и близкият град Калиакра са главните градове на Карвунското княжество. След XV в. средновековният град Карвуна получава името Каварна. През 1913 г. градът пада под румънска окупация, а през 1940 г. е върнат в пределите на България. Днес Каварна е известна като „Рок столицата на България“, защото всяко лято градът събира на една сцена световноизвестни рок музиканти. Фестивалът „Каварна рок фест“ стартира през 2006 г. и досега в него са участвали Scorpions, Dream Theater, Tarja, Doro, Heaven and Hell, Motörhead, Manowar и много други известни рок изпълнители и групи.

В Историческия музей на Каварна се съхраняват находки, датиращи от V- VI в. до 1940 г. Изложени са находки от тракийските племена, населявали района, от бита на славяните и прабългарите. В музея може да се види и много интересен експонат-полиметален слитък-домонетно средство за размяна .Слитъците са били разпространени през втората половина на II хилядолетие пр.Хр. в района на Източното Средиземноморие. В музея се пазят също сребърни монети от съкровището на цар Иван Александър (управлявал в периода 1331-1371 г.).

6. Крепостта Бизоне и хълма Чиракман

Ръководителят на завършилия първи етап на подводната археологическа експедиция „Каварна „2005“ Асен Салкин съобщи, че римският град Бизоне е потъвал два пъти в морето. За това свидетелстват локализираните от леководолази граници на потънал квартал от римския град Бизоне в Каварненския залив. За наличието на жилищни сгради на дъното на морето археолозите съдят от откритите дялани каменни блокове и парчета от тухлена стена. Находките датират от втори век от новата ера. Според ръководителя на експедицията този квартал няма нищо общо с катастрофалното земетресението от първи век преди Христа, описано от елинските географи Страбон и Помпониус Мела. Подводните находки свидетелстват за друго явление, за което учените изказвали само предположения. Става дума за трансгресия и регресия на земните пластове или движение на сушата. Тя е започнала да се издига през първи век преди новата ера и това е продължило до втори век. През този период морският бряг вероятно се е издигнал с 4 метра, а един ден внезапно е пропаднал и крайбрежните квартали на Бизоне се озовали под водата.

Нос Чиракман е внушително природно възвишение на брега на Каварна, превърнало се в символ на величествения Каварненски бряг. Той се намира на 3 км южно от град Каварна и е красив завършек на една китна долина, през която се спуска пътят от града до пристанището и морето.

Нос Чиракман пази в себе си култ към огъна и светлината – името Чиракман означава светилник или факел и се свързва с култа към огъна на траките и историческите данни, че в дълбока древност нос Чиракман е служил като ориентир за корабите в морето. Предполага се, че на върха му е имало фар, който е бил разрушен от големите земетресения през античността.

Интерес за туристите представляват историята на гръцката колония, известна като местността Бизоне, съществуващата и до днес византийската крепостна стена, раннохристиянската базилика и некропола от XIV-XVII век, в които са открити множество ценни дарове и артефакти за изключително интересни ритуали, свързани с вярванията на траките.

В малкия залив, разположен в подножието на нос Чиракман, ще откриете малко рибарско селище с красиви къщички и много лодки, яхтено пристанище и красив плаж. Местността около нос Чиракман ви предлага прекрасни възможности за рекреационен и алтернативен туризъм, екстремни и алтернативни спортове, като парашутизъм, делтапланеризъм и яхтен туризъм.

Неповторимият облик на каварненския бряг при пристанището се определя от силуета на платото, което се връзва в морето. Наричат го Чиракман. За съжаление, при едно от големите земетресения през античността предната част на платото рухва. Така морето поглъща по-голямата част от известното от изворите селище Бизоне. То е създадено през V в. пр. Хр. на мястото на старо тракийско поселение, когато гръцки преселници от Месамбрия (днешния град Несебър) са впечатлени от уютната долина оградена от Чиракман и Чаир бурун. Богатството и разцвета на Бизоне са доказани при археологическите разкопки. Находките – скъпи съдове, великолепни накити, оръжие, луксозни според тогавашните стандарти предмети - които днес могат да се видят в историческия музей на Каварна доказват, че се е търгувало с всички известни центрове на Черно и Средиземно море.

За мястото му на важно пристанище в античния свят свидетелстват древните карти, в които Бизоне е поставен между Одесос (Варна) и Калатис (Мангалия). Това е указание, че там корабите могат да пристанат, а търговците да реализират своите стоки.

Най-ранните крепостни стени на Чиракман са построени пред V в. като част от византийската укрепителна система по северозападното черноморско крайбрежие. След присъединяването на района към България, крепостта Чиракман постепенно се превръща в една от най-важните средновековни крепости. Великолепното строителство, чиито останки и днес могат да се видят на платото, огромното количество монети, обширните некрополи, луксозните предмети и изворите провокират специалистите да изкажат предположението, че именно на нос Чиракман се е намирала крепостта Карвуна, която дава името на

„карвунската област“, спомената в Дубровнишката грамота на Иван Асен II. Въпреки, че тази теза все още е спорна, този средновековен град е имал изключително важно значение през епохата на Втората българска държава. Със сигурност той е влизал в границите на Добруджанското и е бил любимо място на сина на Добротица - Иванко Тертер, което още веднъж наклонява везните към вероятността над пристанището на Каварна да се извисява средновековната Карвуна. В изворите градът се споменава първо като Кариава, Гаварна, Карнава.

На 500 м. западно от челото на Чиракман е открит и най-големия некропол от XIV-XVII в. Археолозите са проучили 960 гроба, в които се откриват не само уникални гробни дарове-позлатени обеци, бронзови и медни пръстени, дървени гребени с полихромна украса и златна инкрустация, но се регистрират следи от изключително интересни ритуали, свързани с вярванията на хората. Така например това е може би единствения район в България, където масово се срещат доказателства за култа към огъня, като почти във всички погребения са били поставяни кремъци, т.нар. „перунови стрели“ или преведено на обикновен език това са оръдията на бог Перун, с които той праща на хората пречистващата сила на огъня. Друг некропол е регистриран на 300 м. западно от късносредновековния. В него е намерено съкровище от 36 сребърни монети на Иван Александър и Михаил (XIV в.).

Един впечатляващ факт за историята на Чиракман е, че там са намерени над 70 различни вида монети. Освен това през 1902 г. на съседното възвишение е открито голямо златно съкровище. То е съдържало златен венец, златен съд с диаметър около 25 см., върху който е имало изображение на колесници с по три коня и златна статуетка на лъв с дължина около 20 см. Към съкровището принадлежи и комплект от украшения за конска сбруя, между които се откроява начелника, оформен като глава на грифон и украсен с палмети. Съкровището е било изработено в края на IV в. пр. Хр. и е възможно това да е станало в една от златарските работилници на самия град Бизоне. Във всички случаи то доказва, че там са живели богати тракийски аристократи, чийто великолепни накити тепърва ще бъдат откривани в района на Каварна. Една от най-интересните находки открита на Чиракман е средновековна статуарна композиция изработена от кост и представляваща орел, който е сграбчил в ноктите си лебед.

СЪПЪТСТВАЩИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ:

1. Архитектурно-етнографски музей на открито „Стария Добрич“

Още през античната епоха тук е имало живот. Северно от центъра на града и в източната му част са открити останки от римско селище (III-IV век). През VIII век тук е съществувало древнобългарско селище. Съвременният град възниква през XV век като голямо пазарно селище. Селището се основава с име Хаджиоглу Пазарджик (Пазаръ).

Легендата разказва, че богатият търговец на катран Хаджиоглу

дълго обикалял земите на империята. Най-накрая стигнал до това място, харесал го и останал завинаги тук. Първо построил джамия, а впоследствие и чифлик, в който се заселили много нови хора. Така възникнал града. Според най-новите изследвания Добрич е основан от огузки род с името Хаджиоглу.

Прочутия османски пътешественик Евлия Челеби описва най-подробно тогавашния град от средата на 17 век. Изобразява града, като оживен търговски-занаятчийски център. В него имало 3 хана, 200 дюкяна, грамаден безистен (покрит пазар) с 2 фасади и 2 врати разположен на „царския друм“. Безистенът е съборен през 1890-1891 поради регулирането на града. Наличието на толкова много дюкяни предполага оживена търговско-занаятчийска дейност. Евлия Челеби се спира на ястията и питиета в този град и прославя белия хляб и медова вода. Той не дава подробно описание на занаятите в града, но особено силно впечатление са му правели изработваните тук богато украсени колчани от руска кожа, инкрустирани със сърма, „каквито в населената четвърт няма“.

Градът става ежеседмичен пазар, в който се струпвали хиляди хора. Други забележителности били 3-те бани. Ибрахим Ага отделя 3000 гроша за построяване на „пътни чешми, калдъръми за минаване, с които градът станал чист. Обликът на града през втората половина на 18 в. – градът правел впечатление на пътниците, като „личен град“, който „върти голяма търговия“. Те видели „най-добри улици и един много добър хан“, множество минарета на джамии – каменни или дървени.

Особено привлякъл вниманието им градския часовник. Неговият звън се разнасял над целия град. Поставен върху висока кула, часовникът със своя звън отмервал времето и регулирал живота на градската чаршия. Това сведение показва, че часовниковата кула съществува най-малко от преди 200г. Градът бил населен и с арменци и много богати евреи.

Следват години на войни, които се отразяват тежко на града. Към 30-те години на 19 век се засилва притокът на българи в града от Котленско, Търновско и други балкански селища. Отново започват да оживяват занаятчийските чаршии, дюкяните на търговците, търговията със зърнени храни, кожи, вълна и други. Силно развитие в града получава коларството. В занаятчийските работилници на града се изработват прочутите добруджански каруци, развива се сарачеството. Десетки занаятчийници се специализират в производството на седла, хамути, юзди, оглавници и други.

В края на 18 в. тук вече имало българско килийно училище. По време на Кримската война градът почти опустява и занаятите упадат. Половината от жителите с поминък са били свързани със занаятчийството. Най-многобройна група били арабаджиите и коларите. Важно място заемат абаджиите и терзиите. През 1872г. е отчетен голям брой придобили занаятчии, които търсят и наемат дюкяни и си устройват работилница или магазин. На развитите занаяти съответствала и чаршията му. През 1868 били построени още няколко чешми и е поправена часовниковата кула.

През 60-те, 70-те години на 18 в. Хаджи-оглу Пазарджик се благоустроява и добива все повече вид на селище от градски тип. През 1859г. било построено първото училище в града. С него било поставено началото на прогимназия. През 1872 се открива класно училище.

След Освобождението занаятчийството в града запазва примитивния си характер. Добре се развиват коларството, железарството и хамутчийството – свързани с нуждите на селското стопанство. Тук се произвеждат прочутите тулчански каруци. Кожухарството е сред застъпените занаяти. Развиват се мандраджийството, мелничарството и особено шивачеството.

Дървообработването също се развива. Друг занаят широко приложим в бита е бакърджийството. Тъкачеството и предачеството произвеждат продукти за нуждите на пазара. Други занаятчии са хлебари, зидари, тенекеджии, сарачи, касапи, бояджии, грънчари, чешмеджии и други.

Създаване на ЕК „Стария Добрич“:

Строителството на комплекса започва през 1973 г. Архитект Витлием Чалъков е един от хората проектирали и изградили комплекса. „Имаше стари работилнички, дюкянчета. Там, дето сега са ханът и кръчмата, се плетяха оградни мрежи. А където са бъчварницата и нашето ателие, имаше едни малки архаични магазинчета, останали още от турско време. В тях можеше да намериш абсолютно всичко – дървени лъжици, рогозки, постни бои, чувени за качамак. Някъде срещу тези дюкянчета пък беше турското читалище, по-нагоре – шапкарницата на бай Станчо. От другата страна, където сега е ковачницата, имаше арменски магазин, джамията си остана на същото място, а където сега е администрацията на комплекса, имаше шкембеджийница „Дамарче” - разказва той.

Добавя: „Взе се решение пълното наименование на този комплекс да бъде „Етнографски комплекс „Стария Добрич“, архитектурна среда за запазване и съхранение на стари, характерни за региона занаяти.“ Повечето от проектите сме ги правили по спомени на бивши собственици.“

2. Скалните манастири в каньона на Суха река

Каньонът на Суха река е едно мистично място, наситено със скални манастири, пещери и причудливи природни форми. Намира се на 100 км от Варна – почти по средата между Добрич и Силистра. Суха река извира близо до варненското село Извор, като в миналото е била доста пълноводна. Днес е малка река, която на места пресъхва. При с. Оногур е изграден язовир, широк няколкостотин метра и дълъг 3 километра, правещ няколко завоя, който отдалеч създава впечатление, че реката е доста пълноводна. След язовира, реката спира да тече и може да се движите по обраслото с растителност речно корито. От двете страни на коритото се намират скалните манастири „Шан кая“, „Асар евлери“, „Гяур евлери“, „Тарапаната“ и „Сандъккли маара“.

Първият манастир се казва „Асар евлери“ и включва църква, погребален параклис, жилищни помещения, дори и тоалетна. Датиран е от V – VI век – доста по-рано от скалните манастири, повечето от които започват да действат след падането на България под османско владичество.

За да стигнем до следващия скален манастир – „Гяур евлери“, трябва отново да пресечем коритото на реката и да се върнем на десния ѝ бряг и да повървим в посока, обратна на тази, от която идваме от с. Оногур. „Гяур евлери“ също е от V – VI век, използван е и през X век. Считан е за най-големият ранновизантийски скален манастирски комплекс в българските земи. Църква с триделен олтар, параклис, игуменарница, голямо жилищно помещение, кладенец за вода, всички те разположени на три нива.

Наблизо са още два скални манастира. Единият прилича на човешко лице – казва се „Тарапаната“, но е известен и като „Монетарницата“. Горните 2 помещения – „Очите“, са били параклис и жилищно помещение. Долният етаж – „Устата“ е разделена на същите 2 помещения.

На около 100 метра източно от „Тарапаната“ се намира „Сандъкларъ маара“. Представлява гробница на монасите на 3 етажа. Интересното е, че срутилите се скали са образували нещо като ров отпред и трябва малко ловкост и катерене, за да влезете в скалната гробница.

Минавайки през скалите, намиращи се в южната част на крепостта, и след малко спускане по тях, се продължава по платото, намиращо се над „Асар евлери“ в посока село Оногур. Нужно е GPS устройство, тъй като пътят минава през гората, където няма маркировка и на доста места може човек да се изгуби поради гъстата растителност и липсата на ясна пътека.

След малко спускане, близо до язовирната стена, се намира манастирът „Шан кая“. Намира се на скална тераса над водата и представлява 64-метров тесен коридор с разположени около него помещения и няколко прозореца, които гледат към язовира.

Оказва се, че каньонът на Суха река, скалните манастири и античните крепости са слабо познати на туристите, но цялата местност е впечатляваща и мистична.

3. Скалата на Свети Илия при манастир Свети Илия

Легенди от стари времена разказват, че някога св. Илия минал на магаренцето си през с. Габер, Добричко, замръкнал и помолил за подслон. Времето било много неспокойно и никой не го приютил в дома си. Огорчен и обиден, св. Пророк Илия продължил пътя си и стигнал в една долчинка край днешното с. Александрия. Спрял на една скала, слязъл от магаренцето и от гняв и обида започнал да потъва, а бил и много тежък. На тази скала и днес личат стъпките му и следите от копитата на магаренцето. След като преспал на това място, изпод корените на няколко вековни бряста започнала да извира бистра и лековита вода.

Когато Аспаруховите българи се заселили по тези места, те

избрали да си направят култово капище върху скалата, където са вдълбани стъпките на св. Илия и неговия спътник - магаренцето. Там те отдавали почит на езическия бог Тангра и на гръмовержеца Илия. Българите харесали мястото и заради добрите пасища за техните коне и друг добитък, както и заради изворната лековита вода. По времето на цар Иван Александър (1331-1371) в много закътани места на България били изградени манастири. Обителите са най-големият крепител на царщината и център на българската книжнина след покръстването по времето на княз Борис I (852-889г).

Построяването на манастира „Св. Пророк Илия“ в близост до светилището на прабългарите се свързва с втората съпруга на царя, която покровителствала съзидането му. Манастирът бил каменен, в него имало параклис с правоъгълна форма - характерна за светилищата на българите. Към обителта имало чешма с лековита вода. В началото на XVIII в. в тези запустели райони идват бегълци от южните части на страната ни, подгонени от ятагана на поробителя. По-късно в района идват така наречените къзълбаши, които също са гонени от турската власт. Те намират запустялата дървена сграда на манастира и я назовават според тяхната религия „теке“ на пророка им Хазреди Али (а не на пророка Али - братовчед на Мохамед) - това е същият Св. Илия, който почитат и християните. Оттогава местността започва да се нарича Текето. Исторически факт е, и научна версия, че къзълбашите са потурченото най-старо българско население от Добруджа и коренно се различават по традиции и верски обичаи от ортодоксалните мюсюлмани. На Илинден (2 август) къзълбашите от Североизточна България идвали тук и правели курбан - стар петел, в чест на пророка Хазреди Али, за да му благодарят, че е запазил посевите от градушка, а българите християни преспивали тук срещу празника на Св. Илия за здраве.

Възстановяването на Александрийския манастир започва чак в настоящия, XXI в. Строежът на манастира продължава с изграждането на храма „Св. Пророк Илия“, осветен през 2009 година и жилищното и административно крило. Недалеч е изграден пикник с каменна чешма върху лековития извор, за който се смята, че лекува различни болести.

4. Крепост Алдина

Крепостта „Адина“ се намира на левия бряг на Суха река - точно на мястото, където тя прави обратен завой и обгражда крепостта от 3 посоки.

За да стигнем до останките ѝ - пресичаме коритото, борейки се с растенията, и след малко изкачване, ще стигнем до останките от стените на крепостта. Днес от нея са останали само разпилени камъни от стените ѝ, но по разположението им ще видим, че тя е била доста голяма и е обграждала внушителна територия. По дупките пред стените си личи, че иманяри са търсили скъпоценности.

В миналото, когато реката е била пълноводна, единственото място

до достигането на „Адина“ е било от южната ѝ част. Там има скали, които са осигурявали допълнителна защита на крепостта. Тя е била изградена през Късната Античност за защита на пътя Дуросторум (днес Силистра) – Марцианопол (днес Девня). Била е използвана и по време на Първото българско царство.

Красивата панорама от хълма на крепостта Алдина

5. Етнографски музей Каварна

Каварна има и свой Етнографски музей, който включва предмети от бита на каварненци, народни облекла от различни етнографски групи и накити. Експозицията е разположена в къща, типична за заможния гражданин от Добруджа.

6. Аудио-визуален център „Онгъла“ - село Българево

Оригинален начин да разкаже историята на българите са направили в село Българево между Калиакра и Каварна. Зад Онгъла девет приказки разказват за митовете и легендите, постиженията и пораженията на народите, населяващи нашите земи от най-дълбока древност. Онгъл се нарича първото дървено укрепление, което хан Аспарух построява през 680 г. при разширяването на Стара Велика България на юг от река Дунав. По онова време византийският император Константин Четвърти Погонат се опитва да се противопостави на новата държава, като я атакува с над 60 000-на армия и целия си флот. След ожесточени няколкодневни сражения, хан Аспарух разгромява ромеите и създава Българската държава между Дунав и Стара планина, която запазва името си и до днес. Благодарение на аудио-визуално представяне посетителите научават за историята по българските земи отпреди 7500 години до днес. Презентацията е на седем езика без екскурзовод. В девет зали от девет приказки с изображения, които светват само тогава, когато се разказва за тях, разбираме за криволиците на славата и спада в историята на държавата ни. От тях научаваме коя година сме сега по старото летоброене, колко стари са най-известните цивилизации, кога и къде е възникнала най-старата от тях и къде е бил библейският Потоп. В една от приказките се обяснява кои са траките и откъде идват българите. Друга разказва за уникалното в българския календар и как са строили древните българи. В петата зала ни припомнят кога и как българският език става свещен, а Българската църква получава независимост. Припомнят ни също колко народи пишат на българската азбука. Тук разбираме и кой е българският управник, който сам се е оттеглил доброволно от

властта. Това е княз Борис Първи, който остава трона на синовете си, а сам прекарва последните години от живота си като монах. А за тези, които наистина искат да се почувстват като старите българи, могат да се облекат с ризници, подобна на тези, които са носили българските войни от Средновековието. Така всеки ще изпита колко силни и храбри са били нашите предци, благодарение на които днес имаме България.

МАРШРУТ № 2 ВТОРИ ДЕН

2-ри ден

Маршрут за деня:

Каварна - Крепост Калиакра - Крепост Яйлата и Пещерният град Камен бряг - Езерният град при Дуранкулак - Крепост и музей Калатис, Мангалия - Констанца - Музей за национална история и археология и Римска сграда с мозайка, Античен град, Констанца

Километри: 59+51=110 км / максимум 2 часа

Основни забележителности:

- 1. Крепост Калиакра - (2 часа)**
  - 2. Крепост Яйлата и Пещерният град Камен бряг - (1 час)**
  - 3. Езерният град при Дуранкулак (30 минути)**
- РУМЪНИЯ**
- 4. Мангалия - Крепост и музей Калатис - (1 час)**
  - 5. Констанца - Музей за национална история и археология и Римска сграда с мозайка - (2 часа)**
  - 6. Констанца - Античен град Томи (30 минути)**

ОПИСАНИЕ НА МАРШРУТА:

1. Национален археологически резерват „Калиакра“

Калиакра (на гръцки Кали Акра) е дълъг и тесен нос на българското северно черноморско крайбрежие, в най-югоизточната част на Добруджанското плато. Намира се близо до селата Българево и Свети Никола, на 12 км от Каварна и на 60 километра североизточно от Варна. Носът е вдаден на 2 км навътре в морето и наподобява полуостров, представлява природен и археологически резерват. Тук гнезди аристотелевият корморан и могат да се наблюдават делфини. Брегът при нос Калиакра е клифов тип, отвесните скали се спускат 70 метра надолу до морето. Скалите представляват твърд сарматски варовик и конгломерати, споени с глина, богата на железни окиси, които дават характерния червеникав оттенък. Прибойните вълни са издълбали в подножието им пещери, ниши, подмоли и арки, до които може да се стигне само откъм морето. Множеството подводни скали са резултат на силната абразия. Заливът, образуван от нос Калиакра представлява много добро убежище при буря за минаващите оттук кораби. На носа има музей, ресторант, морски фар, морската радиолокационна станция, метеорологична станция и параклис.

История: Най-ранните поселения на носа датират от 4 век пр.Хр., когато областта е била населявана от тракийското племе тиризи. Те дават и първото му име - Тиризис. Античният географ Страбон, описвайки Калиакра, казва, че тук е била столицата на цар Лизимах, един от наследниците на Александър Велики и управител на Тракия. Той криел в пещерите край носа несметните си съкровища, заграбени при походите заедно с Александър срещу Персия. В елинистичната епоха по-навътре към сушата е била построена втора крепостна стена, а в римско време тракийската крепост е разширена. През 341-342 година се дострояват кръгли кули, има вече външен и вътрешен град. Във втората половина на 4 век още по-навътре от края на носа е изградено трето укрепление с 10-метрови стени, дебели 2,90 м. При археологически разкопки, извършени през 20 век, на Калиакра са открити останките на антични и раннохристиянски некрополи. През 5-6 век, според Хиерокъл, крепостта (вече под името Акре Кастелиум или просто Акра - нос) придобива значението на укрепено ядро срещу прииждащите варварски племена и е един от 15-те града на провинция Скития. През 513 г. край Калиакра се разразява битка между въстаналия военачалник Виталиан и византийския император Анастасий I. В следващите векове селището и крепостта се развиват, но според някои изследователи през 7 век настъпва упадък, защото славяни и прабългари не са проявили интерес за заселване на това място. В източници от 10 век се срещат славянските имена Тетрасида и Тетрасида; Тетрисиас, Триса, Тириза и Тириста. Има и още търкувания името на крепостта, кое от кое по-ексцентрично. Най-ранно датираната западноевропейска карта, в която се споменава съвременното наименование Калиакра е тази на италианеца Петрус Весконте от 1318 г. Думата произлиза от прабългарски език: „каль“ - съпруга/жена и акра - нос/крепост, и означава „оженила се за носа“, „пристанала на носа“, както е легендата за девойката Калиакра. В други италиански карти и съчинения от 14 век носът се описва и като Саро Calacria или Calacria. Немският оръженосец Ханс Шилтбергер описва носа като Калацерка, което произлиза от „καλός“- красив/добър и „τῆρκι“ - обръч, като се има предвид трите стени на Калиакренската крепост. В състава на Българския военноморски флот от Първата световна война се е числял миночистачен катер с името „Калацерка“. Най-голям разцвет Калиакра изживява през втората половина на 14 век, когато е столица на Карвунското княжество (деспотство) на българските владетели Балик и Добротица. То обхваща североизточните български земи, откъснати от централната власт. Някои учени смятат, че на името на Добротица е наречена и областта Добруджа, което е турското произношение на името му.

Писмени сведения говорят за мощен средновековен град, в който владетелят сече собствени монети и превръща крепостта в църковно средище. Днес на носа има останки от крепостните стени, съхранени са още част от водопровода, баните и резиденцията на княза. Деспотите на Калиакра първи от родните владетели започват изграждането на военноморски флот. Галерите на Добрутица участват в успешни бойни операции в Черно море.

Музейна експозиция в една от пещерите на Калиакра

През 1393-1394 г. Карвунското княжество става едно от последните български владения, които попадат под османско владичество. През 1402 г. влашкият войвода Мирча Стари завзема земите около Калиакра, но по-късно същата година отново е окупирана от османските войски. През 1444 г. донос Калиакра спрели рицарските войски на полският и унгарски крал Владислав III Варненчик в похода си срещу Османската империя. В старите турски законници Калиакра се споменава като пристанище с митница Килагра или Челигра бурун. На 31 юли 1791 г. край бреговете на Калиакра се разразява най-голямата морска битка в Черно море. Руската ескадра, водена от адмирал Фьодор Ушаков разбива многократно превъзхождащата го турска армада на Хюсеин паша. С тази победа завършва Руско-турската война от 1787-1792 г. На носа е поставена плоча с барелеф на руския адмирал, а по повод 215 години от победата, на 10 август 2006 г. е издигнат и негов паметник. Монументът представлява фигура в цял ръст и е поставен на възвишение, от което се вижда морето.

Легенди: Най-известната легенда е за 40-те български девойки, които завързват косите си една за друга и се хвърлят в морето, за да не попаднат в ръцете на османските поробители. Една от тях била Калиакра, на която е кръстен носът. Сега в началото на нос Калиакра има обелиск наречен „Портата на 40-те девизи“ в тяхна памет.

Другата легенда е за Свети Никола, покровителят на моряците. Светецът бягал от турците и Бог удължавал земната твърд под краката му, за да успее да избяга, като по този начин бил създаден и носът. В крайна сметка той бил заловен и сега там има изграден параклис, реставриран през 1993 година, символизиращ гроба му. Малък нос северно от Калиакра носи името „Свети Никола“.

2. Крепост Яйлата

Яйлата представлява голяма скална тераса, разположена на 10-15 м над морското равнище и приблизително толкова под континенталното ниво. Акваторията на мястото тук е открита за бурните ветрове, и в наши дни, както и в древността, не предлага почти никакви условия за пристанище.

В местността Голяма Яйла е разположен „пещерен град“ от 101 т. нар. „жилища“ – естествени пещери, дооформени от човешка ръка, датирани към V хилядолетие пр.н.е. Те са разположени на няколко нива в скалите и са ползвани в продължение на хилядолетия.

На изсечено в скалите светилище при Яйлата са извършени астрономически изследвания от екип, ръководен от специалиста по морска история и археология Калин Порожанов. Светилището се намира в северната част на Яйлата, в близост до югоизточния край на Камен бряг. То е разположено върху обособена релефна скална издатина, от която се открива отличен обзор към обширната част на източния хоризонт. От всички запазени изкуствено изработени в скалата елементи най-характерни са подравнената площадка с правоъгълни, трапецовидни и овални плитки вдълбавания; линейните и ъгловите издълбавания с различни размери; стълбището от три стъпала с югоизточно изложение и три скални гроба в подножието му с близки азимути на главните оси до надлъжната ос на светилището.

Главната ос на светилището е насочена към точката на зимното слънцестоене и се отнася според археоастрономите за вековете VI-V в. пр.Хр. (Описание на подобно светилище е запазено от Пиндар – той разказва, че аргонавтите видели издълбани в жертвеник (буквално „длани на ръце“), след като стигнали брега при устието на Аксинския понт и принесли кръвна жертва за успешен път по море. Това сведение от V в. пр. Хр. учените свързват с онези вдълбнатини и улеи в скалите (естествени или издълбани от човешка ръка), които служели за жертвеници в древността. Предполага се, че освен за събиране на кръвта на жертвено животно, някои от издълбаните от човешка ръка ями в светилища вероятно са служели за събиране на дъждовна вода предвид големите размери на съоръженията. Водата обаче е използвана за

култови нужди и вероятно е отъждествявана с някое божество на природните сили по подобие на малоазийските богове на бурята. Предполага се, че по споменатите стъпала на светилището вероятно са се изкачвали ритуални процесии – акт, който може да се разглежда като определен вид инициация, позната в Древна Тракия от разказа на Полиян за царя-жрец на племената кибрени и скабои Косинг, който демонстрирал пред съплеменниците си желанието да разговаря с боговете, изкачвайки се по дървени стълби към небето.

Според сведенията на антични автори като Помпонию Мелу и Ариан така нареченото „Карийско пристанище“ се локализира около днешния нос Шабла, а цялата област (където се намира местността Яйлата) носи името Кария. Този топоним поставя редица въпроси, свързани с локализацията на племето кари, но като цяло етнокултурната им характеристика и локализацията им преди всичко по островите на Елада и Мала Азия ги свързват с трако-пеласгийската общност. В научната литература за тракийските племена, населявали Добруджанското Черноморско крайбрежие, се употребяват двусъставни названия като „гето-даки“ и „трако-гети“. Сборното наименование, появило се още през VI в. пр.н.е. у старогръцкия историк Хекатей от Милет, включва племена като кробизи, теризи, матунети и миргети.

Територията на днешното Добруджанското Черноморско крайбрежие е контактна зона между траките гети и скитите.

Археологически разкопки се правят редовно от 1980 г., като основен интерес на проучванията представляват ранновизантийската крепост, некрополите и пещерните комплекси. По своя архитектурен план гробните съоръжения се обособяват в няколко основни типа:

- пещерен тип с малки шахтовидни преддверия със или без стъпала;
- гробници, при които камерите са със сравнително голям, обикновено правоъгълен или елипсовиден отвор към повърхността, затварян с дялани каменни плочи (обикновено този тип гробници са с по-добре оформени преддверия и стъпала);
- гробове с правоъгълна или елипсовидна форма, покривани с една или няколко дялани плочи (в този тип съоръжения са погребвани деца).

Най-системно е проучен т. нар. „Некропол № 1“, който се намира на около 700 м северно от ранновизантийското фортификационно съоръжение, разположено по венеца на извисяващия се на около 50–60 м над морето скалист бряг. Некрополът е разположен около издяланото в скалата светилище, като всички съоръжения са обърнати с лице към морето по посока на изгряващото слънце.

С малки изключения почти всички гробници са били ограбени още в древността, а намереният гробен инвентар е датиран между II и V век. Гробниците са фамилни и са функционирали продължително време, като в някои от тях са открити до 15 скелета.

В северната част на местността Яйлата е частично запазена ранновизантийска крепост от края на V век, с останки на 4 кули и порта. Фортификационното съоръжение се издига в северната част на равнинната тераса – така наречената „Голяма Яйла“. Мястото ѝ доминира над околния терен и е отделено от север и изток от

морето с отвесни, високи над 20 m скални масиви. Тази особеност на релефа е използвана от архитектите на съоръжението и отбранителните крепостни стени са издигнати само от запад и юг. С лице към сушата пред западната стена се издигат четири плътни кули, а в източния край на южната стена е била разположена портата на крепостта. Във вътрешността на укрепеното селище е разкрита част от главната улица, водеща от входа към центъра на крепостта, и голяма сграда, която вероятно е служела за караулно посещение. Прилепеното към една от постройките каменно стълбище показва, че сградата е била на два етажа.

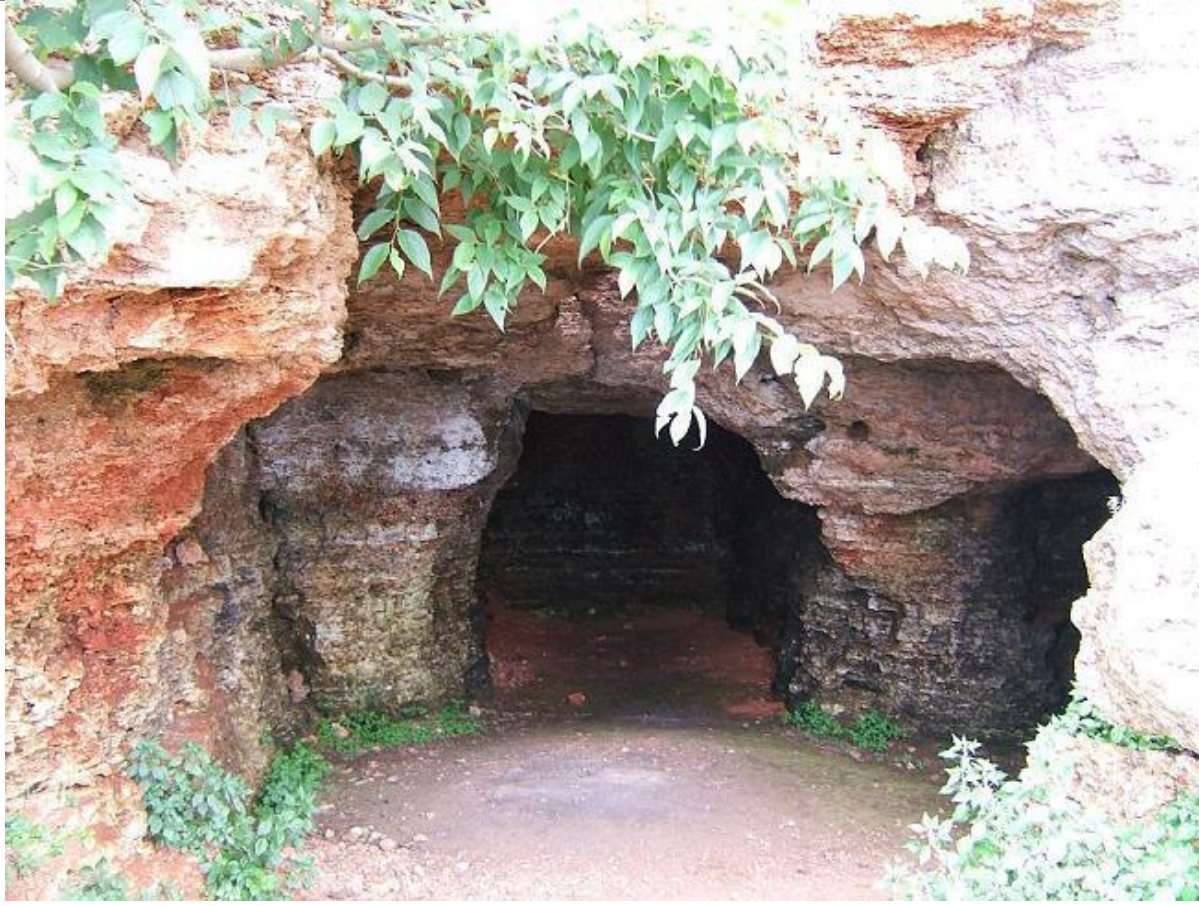
Крепостната порта е с 2 входа. Външният е бил преграждан със спускаща се врата (т.нар. „катаракта“), а вътрешният – с двукрила врата, залоствана с масивни дървени греди. Над входа, който е бил засводен, се е извисявала надвратната кула, осигуряваща по-добрата охрана на портата и терена около нея.

Откритият разнообразен археологически материал – изработени от мед, бронз, кост и глина предмети, както и многобройни монети, показват, че крепостта е изградена в края на V – началото на IV в. Животът ѝ продължава до последната четвърт на VI в., когато замира за около три века. През IX в. около нея възниква старобългарско селище. Както повечето селища в Добруджа, и това е унищожено от печенегите в средата на XI в. След тази дата селището е изоставено напълно.

Археоастрономически изследвания

Анализирани са ориентации на почти всичките 120 скални гробници и оста на една сграда, за която се предполага, че е служела за светилище. Статистическото изследване (по критерий χ^2) на приложените 2 основни начина за ориентиране (по магнитен компас и с наблюдение на Слънцето) показва, че магнитният компас е ненадежден при археоастрономически изследвания.

Установено е, че сградата на светилището е ориентирана към изгрева на Слънцето по време на зимното слънцестоене. Медианата на разпределението на ориентацията на гробниците, коригирана за рефракция (при визура в морето) показва, че скалните гробници са ориентирани преимуществено около ъгъл $23^{\circ}39'$ южно от изтока. Това отговаря на точната стойност на еклиптиката за изследваната епоха. (Авторите на изследването предлагат три възможни отговора за това съвпадение – наклонът на еклиптиката е бил положен „символично“, южно от източната посока, като осите на отделните гробници са били трасирани в същата посока (разбира се приблизително – тоест с отклонения); посоката е маркирала изгрева на Слънцето в точка с деклинация $-16^{\circ}56'$ (2 – 3. II или 9 – 10. XI); осите на гробниците са били трасирани по оста на светилището, но с отдалечаване от него грешките в ориентацията са довели до отклонения от порядъка на $\pm 10^{\circ}$).

Скалните некрополи: Над 120 са гробните съоръжения в откритите три некропола в резервата, издълбани в скалистото равнинно плато или в отвесните склонове. В южната част на Яйленската тераса са проучени няколко гробници от Така наречения пещерен тип. Те са в основата на скалния масив и се състоят от малки преддверия, през които се влиза в гробната камера, която е с правоъгълен план. По-системно е проучен некропол №1, който се намира на Добруджанското плато на около 700 метра северно от споменатата вече ранновизантийска крепост. Разположен е по венеца на извисяващия се на около 50-60 метра над морето скалист бряг. По своя архитектурен план гробните съоръжения се обособяват в няколко основни типа: Пещерен тип с малки шахтовидни преддверия със или без стъпала; Гробници, при които камерите са със сравнително голям, обикновено правоъгълен или елипсовиден отвор към повърхността, затварян с дялани каменни плочи. Обикновено този тип гробници са с по-добре оформени преддверия и стъпала; Гробовете с правоъгълна или елипсовидна форма, покривани с една или няколко дялани плочи. (В този тип съоръжения са погребвани деца). Некрополът е възникнал около издяланото в скалата светилище. Както и по-голямата част от гробните съоръжения то е обърнато с лице към морето, по посока на изгряващото слънце. Некропол № 12, от който са проучени 14 гробници се намира непосредствено на изток от село Камен бряг. За разлика от некропол № 1 тук гробниците са обособени на малки групи с ориентация както изток-запад, така и север-юг. Повечето

от тях са с по-големи размери и много по-прецизно издялани. Особен интерес предизвиква гробница № 2, на чиято източна стена се намира стилизирано изображение на бича глава – единствената пластична украса, открита до този момент в изследваните некрополи. С малки изключения почти всички гробници са били ограбени още в древността или по-ново време. Намереният гробен инвентар – глинени паници, гърнета, чаши, лампички, бронзови и железни токи, стъклени маниста, монети и други ги датира в хронологическите граници на II–V век. Гробниците са били фамилни, функционирали са продължително време като в някои от тях бяха открити до 15 скелета. Некрополите в археологически комплекс „Яйлата“ поставят за разрешаване пред нас доста важни и интересни въпроси, свързани не само с погребаните обичаи, а най-вече с тяхната етническа принадлежност. Формално-типологически сравнение на съоръженията на в проучваните некрополи показва повече сходство с подобни от територията на Североизточното Причерноморие, отколкото с тези на от Източните Родопи, Странджа-Сакар и други райони на нашата страна. Затова свързваме тяхната поява по Добруджанското Черноморско крайбрежие с нахлуванията и заселването на тук на „варварски“ племена и то най-вероятно от сарматски произход.

3. Езерният град при Дуранкулак

Археологически резерват „Дуранкулак“ е археологически обект, разположен в Дуранкулашкото езеро край село Дуранкулак.

На неговата територия са открити първи наченки на писмени знаци в човешката история (50 – 48 век пр. Хр.), предвестник на праисторическата Дунавска протописменост, както и най-старата фаза (начало 55 – 54 век пр. Хр.), наречена *Блатница*, на европейската неолитна култура Хаманджия.

Находките от Дуранкулак се считат за аргумент в полза на една хипотеза за „Потопът в Черно море“. От този катаклизъм тежко е пострадала тукашната културна човешка общност, чиито наследници явно са носителите на културите Дуранкулак и Варна.

Праисторически паметници

Археологическите проучвания в Дуранкулак започват се водят от 1974 г. ръководени от Хенриета Тодорова, Кирил Ботов и Тодор Димов. Те разкриват следното:

Първо е заселен югозападния бряг на Дуранкулашкото езеро където е открито неолитно селище с частично вкопани куполовидни едноетажни жилища на най-древното културно уседнало земеделско-скотовъдно население в Европа съществувало от 5500 – 5400 до 5100 – 5000 пр. Хр. Това е селището където е открита най-древната фаза Блатница на културата Хаманджия.

Към 5100 – 5000 г. пр. Хр. обитателите изоставят селището на брега и установяват се на острова срещу него (днес той е полуостров с площ 19 декара) и изграждат ново халколитно селище съществувало от 5100–5000 до 3800 г. пр. Хр. Неговите къщи са с правоъгълен план с късата страна към север, ориентирани както и

улиците му по посоките на света. Открити са 24 сгради, всяка от тях обитавана от по един род от 15–20 души. Това е началото на енеолитната селищната могила възникнала на острова, в която са проследени 8 селища в слоеве едно върху друго. Първите 2 са от неолитната култура Хаманджия, а следващите 4 са от халколитната култура Варна. В центъра са разкрити останките на значима сграда вероятно дворец, храм, хамбар или с други обществени функции с площ над 300 м². Дебелината на културния пласт на могилата достига 4 м. Първото селище е обитавано от около 350 човека. Това са първите каменни градежи в Европа. Стените на къщите се зидани на сухо от камък до около 1 м и от там нагоре се издигали с дебели глинобитни пояси, като се е ползвал и дървен материал. Покривът е плосък покрит с тръстика, слама и сено, Площта на жилищата в план е от 80 до 170 кв. м, с дължина към ширина в пропорция приблизително 1/3, имали са две основни пространства. Възможно е във височина подпокривното пространство частично или изцяло да е оформяло втори етаж или каменните зидове да са били цокъл над който да е бил същинското обитаемо ниво. Стените са фино измазани отвътре с пречистена глина, боядисани с минерални бои и украсени с рисунки. Между постройките са прокарани най-старите улици в Европа с ширина най-често от няколко метра, като „градоустройственият план“ е спазван строго поради ограничената площ на острова и тежкия климат, долепени постройките няма, но отстоянието между някои е само 10 см, а има и проходи между тях широки едва 80 см. Населението отглеждало пшеница, ечемик, грах, леща, домашни животни, плавало е в морето, поддържало е разменна търговия или е пътувало до Средиземно море от където си е доставяло ценните раковини спондилус и денталиум, употребявани според проф. В. М. Масон от Санкт Петербург като паричен еквивалент, но също за луксозни украшения и майсторска изработка на изискани облекла, не се е отказвало и от лов и риболов включително на лъвовете, които тогава са се срещали тук, тъкало е тъкани на стан, изработвало е с калъпи украсена керамика, без гърнчарско колело, имало е металургични познания и обработвало злато и мед, правело украшения от махалит, халцедон и раковини, за което са ползвани и вносни продукти. Имало обществена система с първенци, войнствени младежи и жрици. Религиозни вярвания са били развити в култовете към плодородието и към мъртвите. Идолите – женски фигурки с обобщен образ са грижливо изработени, полирани и често украсени с гривни. По тях се откриват врязани знаци – първи наченки на писменост в човешката история датирани заедно с всичко посочено не по-късно от 51 – 48 в. пр.Хр. На брега на юг от изоставеното първо поселение в тази епоха в 53 в. пр.Хр. в местността „Нивата“ възниква най-големият в света известен на науката палеоисторически некропол в който са локализиран общо към 1400 погребения и са проучени 1204 гроба. Той е ползван над 1000 години до към 38 в. пр.Хр. Мъжете са погребвани изпънати по гръб с глава на север, а жените и децата

свити странично, около тях са полагани сечива, храна, дарове, съдове и вотивни фигури.

На западния бряг на езерото. между острова и паметника, в протобронзовата епоха (към 35 – 34 в. пр.Хр.) при стария некропол са издигнати погребални могили, обединени в могилни некрополи; те отбелязват началото на обитаването на тези земи от прото-траките.

Към 34 до 30 век пр. Хр. климатът съществено се влошава, а нивото на морето се покачва с около 4-5 м над сегашното, което, съчетано с нашествията на северни племена, води до силно обезлюдяване на района.

Антични паметници

През късната бронзова епоха в 13 в. пр. Хр. и началото на ранножелязната на южния склон на острова извън селищната могила възниква укрепено тракийско селище добре проучено от археолозите. Това е единственият изцяло изследван обект на Балканския полуостров от времето на Троянската война, когато започва генезиса на Тракийската племенна общност, част от която са гетите, населявали този край в античността.

Друго такова селище от късната бронзова и ранната желязна епоха е локализирано в югоизточния край на с. Дуранкулак отново при езерото. То не е проучвано.

В полята около езерото има десетки тракийски могили. Те са описани при теренни обхождания, но все още не са проучени.

Следващият голям забележителен паметник на езерния остров е от 4 в. пр.Хр. – началото на Елинистичната епоха. На 26 м навътре в скалния масив е изсечен елинистичен пещерен храм на трако-фригийската Велика майка богиня. Това е позната мощна богиня майка, но вече като Кибела, вариантът възприет в Мала Азия от траките, техните наследници и съседните им там други племена, малко по-страховита и близка до първообраза си посестрима на балканските Бендида и Деметра. Този внушителен по размери храм е без аналог в Европа и е единственото нейно открито пещерно светилище на континента. На българска територия са открити и най-ранните за континента култови фигури на богинята. Светилището е изградено във вътрешността на карстова пещерна ниша състояща са от две успоредни пещери ниско на равнището на езерната повърхност дооформена в дълъг правоъгълник разделен по средата с преграда. Открит е случайно едва след като сводът му пропада от собствената си тежест. При разкопките са открити оброчна плоча на богинята, два старогръцки чернофирнисови (червенофигурни) кантароса, амфорна тара и дръжки. Паметникът е разположен в източната част на Големия остров. Проучването на голямото пещерно светилище на богинята Кибела с многобройни богати жертвени ями и погребения не е завършено.

Отново на западния бряг на Дуранкулашкото езеро при другите предходни такива е разкрит и частично проучен античен некропол от елинистично и римско време съществувал близо 700 години от 3 в. пр.Хр. до 4 в. Открити са 41 гробни съоръжения. Те са с различна

типология, архитектура и културна принадлежност. Между тях се открояват късноантичните гробниците -катакомби, характерни за скито-сарматска племенна общност, както и голям брой погребения от римско време. Открити са много ценни погребения със златни и бронзови украшения.

В местността „Катмера“ (Патарника) край Дуранкулашкото езеро се намира непроучено късно антично селище, което вероятно е ползвало посочения античен некропол. Възможно е тук да са живели в даден период от съществуването му не само траки, но и сармати,

РУМЪНИЯ

4. Мангалия - Крепост и музей Калатис

Археологическият Музей Калатис в Мангалия е институция, посветена на експозицията и опазването на историческите останки на старата крепост Калатис. Музеят е открит през 1959 г., след като работите по модернизирание на града разкриват многобройни останки от периодите: неолит, гръцки, римски и римо-византийски. Музеят обхваща разнообразие от предмети с историческо значение, започвайки с експонатите, изложени в сградата на музея и приключвайки с археологическите паметници на територията на община Мангалия: защитната стена на крепостта Калатис, Римо-византийския некропол и Княжеската гробница.

В началото на XX век, по повод на работите за основи на сгради, в Мангалия са открити следи от много отдалеченото минало на населеното място. Първите обърнали заслужено внимание на тези останки са: К. Буткулеску, Памфил Полоник и Григоре Точилеску. През 1915-1920 г., Василе Първан, „бащата на румънската археология“, открива унищожения по историческото наследство на Мангалия и предприема първите археологически изследвания в населеното място (Калатис) и в околностите (Хистрия, Улметум, Томис). На 15 септември 1924 г., историкът Теодор Саучюк-Съвяну открива първото ядро на музея в сградата на старата гръцка църква. Комунистическият период се характеризира с бързо темпо на строителните работи, което води до унищожението на важни археологически останки. За да се предотврати това, в зоната са изпратени археолози, които продължили изследванията и през 1959 г. откриват първия археологически музей в Мангалия, под ръководството на Василе Канараке музеят, който функционира като секция на Националния исторически и археологически музей в Констанца.

Археологическият музей Калатис, Мангалия предлага на посетителите разнообразно културно предложение, започвайки с експонатите в сградата на и свършвайки с археологическите паметници, разположени в зоната на община Мангалия. Така, в основната експозиция на музея, аудиторията може да забележи многобройни архитектурни фрагменти (колони, капители, архитрави, фризове с метопи, корнизи с орнаментални мотиви във вид на волска глава и др.), керамични вази (амфори, хидрии, кантарос, лекиф), лампи, водопроводи, статуетки тип Танагра,

стъклени съдове, погребални стели, надписи, изображения на божества, накити, бижута, монети, предмети от метал и др.

Крепостта Калатис е основана, според древните литературни източници, в края на VI пр. Хр. от дорийски заселници пристигнали от Понтийска Хераклия. Крепостта е построена по заповед на един оракул на мястото на гетско селище, наречено Serbatis или Acervetis. За създаването на крепостта Калатис съществуват информации от редица древни автори, сред които споменаваме: Птоломей, Страбон, Мемнон, Овидий, Плиний Стари, Арийски, Псевдо-Скимнос, Деметриос от Калатис и Scylax на Кариадна.

В IV пр.Хр. градът регистрира висока икономическа, социална и политическа значимост, посочена, както от двата писмени източници, така и от археологическите находки.

В града има територия от селски райони, която експлоатират, нейните ателиета произвеждат много и се радват на демократичен режим по модела на крепостите-държави в егейската южна част. Сега са издигнати яки стени, които да пазят откъм сушата, подреждат се пристанищни съоръжения, построяват се храмове, обществени и цивилни сгради, издигат се паметници.

В град Калатис са отсечени монети, първите датиращи от около 300г. пр.Хр., като те са изработени от сребро и са представлявали част от главата на Херакъл от едната страна, а символите на града: колчан, лък, сопа и житни класове от другата. По-късно, са се появили бронзови монети, които възпроизвеждат на лицевата страна изображенията на боговете Дионисий, Аполон, Атина, Хермес, Деметра, а върху обратната страна краткото име на града, Кала или Калла.

Надарена със закътано пристанище, яки стени и плодороден

хинтерланд, град Калатис преживява голям просперитет в IV и III век пр. Хр., въпреки опасността от Македонското господство, от обсадата (310-309 г. пр.Хр.) на тракийския цар Лизимах и на неуспеха на неговите намерения да превземе Хистрия, пристанището на град Томис по това време. Дори и след смъртта на Александър Велики и Лизимах, в III и II век пр.Хр., крепостта-град е издавала все още златни статери, имащи на лицевата страна изображенията на двамата монарси, а на респективните обратни страни, крилата Победа и Атина с победата в ръка.

Успоредно с разцъфтяващия икономически живот, в Калатис се е развивала и интензивна творческа дейност, както е видно от обектите намерени тук: фини стъклени предмети, глинени статуетки, покрити със злато (tanagrete), мраморни статуи и паметници.

По отношение на археологическите останки, това, което ние знаем и е било открито в разкопките е стената построена в късноримския период. *Historia Augusta*, официалната хроника на Римската империя, припомня, че император Галениус е изпратил двама архитекти от Византия, Клеодамос и Атенайос, за да възстановят укрепленията на градовете по добруджанския бряг на Черно Море. В Североизточния ъгъл на града е базиликата. Нейният ансамбъл се състои от три части: действителната базилика, атриума и двореца. Тя датира от V век пр. Хр. Самата базилика, служеща като християнско място за поклонение, необичайно ориентирана към север-юг, има важни прилики, както като план, така и като технически сгради от същия тип от Сирия. Това очевидно е работата на сирийски архитект и тя е служела за седалище на епископията на града.

5. Констанца - Музей за национална история и археология и Римска сграда с мозайка

Музеят представя колекции от праисторията, гръцкото, римското и византийското присъствие и средновековната археология. В две зали на партерния етаж са изложени археологически паметници с изключителна стойност, редки и уникални експонати, представляващи бита и културата на Римската империя: колекцията от статуи „тип Танагра“ (от елинистичната и римската епоха), антропоморфните керамични съдове или с дионисиеви изображения; съкровището от томитански скулптури, открито през 1962 г. (бюстът на богинята Изида, едикула с двойно представяне на богинята Немезида, групова статуя Фортуна с Понтос, статуята на змията Гликон и др.; колекцията от императорски портрети (Антониус Пий, Каракала, Гордиан III, Филип Араб, Константин); колекции от златни накити (пръстени, обеци, гривни, висулки, кръстове), скъпоценни камъни и камеи; сребърната съкровищница от вази, открита в Сучидава-Извоареле.

Други артефакти от римската епоха включват епиграфски документи, подпечатани тухли, милиарни стълбове, архитектурни елементи, селскостопански инструменти, различни керамични предмети, сред които колекция от инструменти, слънчев циферблат, надгробни паметници, бюстове на Венера, Херкулес, Кибела, Тракийският рицар (тракийският херос) и други, портрети и погребални звезди.

Римска сграда с мозайка

Римската сграда с мозайка вероятно е построена в края на II век, а по-късно постепенно е разширена и подсилена. Мозаечната настилка е направена през IV век, а ансамбълът функционира

дълго след изтеглянето на Аурелиан до началото на VII в. От първоначалната настилка е запазена само част от около 850 кв.м. Ансамбълът включва стаи, които са служили като складове или работилници в античността. През римската епоха сградата се е намирала в непосредствена близост до пристанището. В музея са приютени колекции от стоки, намерени в складовете на сградата: котви, кюлчета, тежести, амфори с боя и смоли, статуетки, колекции от лампи, мраморни плочи за обработка, многоцветна мозайка, глави на стълбове. В бившите складове са изложени епиграфски паметници, намерени в различни центрове в Добруджа. Мозаечната павирана сграда е разположена на тераса В. Част от площ от 850 кв. м. е запазена от тротоара. Тераса А представлява антично жилище, а на тераса С са оформени складове (11 помещения със сводести тавани). На същото ниво, край сградата, има няколко помещения, които са служели за ателиета. Тераса D е нивото на други складове за съхранение на стоки, намиращи се пред кейовете на античното пристанище. Днес те са под морското равнище. Връзката между терасите е ставала чрез стълба с дълги и високи стъпала от варовик.

6. Античен град Томи (Томис) - Констанца

Мизийската колония Томи е основана като емпорион (търговско средище) през VI в. пр. Хр., на западния бряг на Pontus Euxinus (Черно море). През елинистичния период, от IV в. преди Христа, става полис. Градът е член на съюзи (пентаполис и хексаполис), сключени между градовете по брега на Черно море. Латинският поет Публиус Овидиус Назон е заточен тук през 9 г. пр. Хр. от император Август.

По времето на Диоклециан (284-305 г.) Томис става столица на провинция Долна Мизия. До настоящия момент, тук са открити 7 раннохристиянски базилики. Развиват се пристанищните инсталации, разрешава се проблемът с питейната вода, построяват се монументални сгради.

Понастоящем са открити антични паметници като римската сграда с мозайка (агората на крепостта), един античен квартал, терми и римско-византийски зид от IV-VI в. сл. Хр.

Според археологическите данни гърците усядат в района на Констанция през VI в. пр. Хр. В началото градът Томи е емпориум (търговска фактория, предшестваща реалното установяване на колонията). През елинистичната епоха (IV-I в.) цитаделата придобива характера на полис. Значението на града нараства, придобити са богати владения, които позволяват на гражданите да построят впечатляващи частни и обществени сгради от камък и мрамор. През този период е издигната защитна стена, подобна на тези от западнопонтийските градове Истрия и Калатис. Гражданите организирали своя политически и социален живот по йонийски модел.

СЪПЪТСТВАЩИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ В БЪЛГАРИЯ И РУМЪНИЯ:

Предвид внушителните размери на древните антични

градове, времето не позволява включване на съпътстващи забележителности!

МАРШРУТ № 2 ТРЕТИ ДЕН

3-ти ден

Маршрут за деня:

Констанца - Хистрия - Адамклиси - Констанца

Километри: 65+65+64+64=258 км / максимум 3 часа и половина

Основни забележителности:

- 1. Музеен комплекс Хистрия - (45 минути)**
- 2. Крепост Хистрия - (45 минути)**
- 3. Музей Адамклиси (1 часа)**
- 4. Римска крепост Адамклиси - (1 час)**
- 5. Монумент на император Траян Тропеум Траяни - (1 час)**

ОПИСАНИЕ НА МАРШРУТА:

1. Музеен комплекс Хистрия

Музеят Хистрия помещава някои от най-важните открития на крепостта и нейната територия. Колекцията се състои от глинени и каменни предмети на лични и домакински вещи, скулптури, архитектурни детайли, надписи. Те са разпределени по периоди (гръцки и римски, късноримски), като се следи тяхната последователност във времето. По този начин, стаите от партера са предназначени за архаичната, класическата и елинистичната

Хистрия, а тези от горния етаж за римската и късноримската Хистрия.

На входа хората могат да се полюбуват на красив мраморен фриз, принадлежащ на хистрийски паметник от края на II век и началото на I пр.Хр. Той е бил идентифициран в непосредствена близост до гражданската базилика, разположена от южната страна на улицата, която започва от главната порта на града, на изток.

Реализирано в neo-attic стил, релефът има изобразени върху предната част образите на Аполон, Hephaistos, Посейдон, Ерос, Афродита, Атина, Зевс, Хермес и Хера, а странично фигурата на Аполон в позицията на Хелиос. В първата стая (в L-образна форма), зад една витрина, в която са изложени основните публикации за Хистрия, следват други пет, които съдържат фрагменти от керамика, принадлежащи на Хаманджия (ранния енеолитик, около 5 000-4 500г. пр.Хр.) и Бабадаг (XI-VII в. пр. Хр.)

Между тях се намира статуята менхир, открита в Хаманджия (Бая) в една могила, датираща от началото на бронзовата епоха (III хилядолетие пр.Хр.).

Следва поредица от витрини, които включват архаична керамика (края на VII век -VI век в. пр. Хр.): гръко-източни (чаши, амфори от Клазомене), коринтски, атински с черни фигури, фрагменти от каменни съдове, оброчни статуи от теракот, езерце малахит.

В съседната стая може да се види един фрагмент от Kuros (мрамор, 560-550г. пр. Хр., вероятно ирландски стил) и един много хубав капител, датиращ от първата половина на V век пр.Хр. Заедно с този впечатляващ капител, други мраморни архитектурни фрагменти, принадлежащи към декорацията на една и съща сграда или други храмове, допълват образа на изключителното развитие на града през вековете V и IV век пр. Хр.

Напускайки стаите от партера, посетителят може да се възхити на серия олтари, звезди и други скулптури с оброчен или погребален характер. Припомняме само, че олтарът, посветен на Асклепий, в който е споменат произхода на култа към този бог: град Пергам. От дясната страна са изложени и някои архитектурни обекти: йонийски капители, йонийска (езическа) структура и късноримски коринтски капител.

2. Крепост Хистрия

Крепост Истрия – първата гръцка колония по западния бряг на Черно море и най-старият град на територията на Румъния – е била основана в средата на VII в. пр. Хр. (657 г. пр. Хр. според историка Евсевий), от преселници дошли от Милет. Градът е имал непрекъснато развитие през период от 1300 години, като се започва с гръцкия период до римско-византийската епоха. В края на VI в. и през VII в. сл. Хр. крепостта е била разрушена от аваро-славянските нападения и изоставена постепенно от своите обитатели.

Оставени дълго време непознати, останките на крепостта били изследвани за първи път през 1914 г. от археолога Василе Първан. Гръцкият акропол, който се намира дълго време под останките на късната крепост, е бил запазена свещена зона, място от най-голяма важност за живота в града, предназначен за религиозни прояви. През VI в. пр. Хр. зоната е била вече построена, като за това е доказателство храмът на Зевс и този на Афродита, които са открити там.

През класическия период в Истрия се установява демократичен режим (събитие отразено от Аристотел) и градът се присъединява към Атинския морски съюз. Интензивната търговия му е позволила да издаде към средата на V в. пр. Хр. собствена монета. След кратък период на стопанисване от цар Бурбиста, следва окончателното включване в границите на Римската империя, вследствие на похода ръководен от М. Лициний Крас през 29-27 г. пр. Хр.

Археологическите разкопки са извадили на показ множество паметници включени в екскурзионните обиколки на крепостта.

Внушителен е късният римски крепостен двор, с главна врата и отбранителни кули.

Важни обекти са и базиликите (обществени и религиозни) и редица обществени сгради от римско-византийския период, построени в убежището на късният крепостен двор.. Множеството и разнообразието от археологически находки открито тук е накарало Василе Първан да нарече Крепостта Истрия „Румънският Помпей“. Гръцка колония, основана през VII в. пр. Хр. от милетски колонизатори, Хистрия се развива през елинистичния и римския период до VII в. сл. Хр.

Комплексът се състои от музея на крепостта Хистрия и останките от гръцко-римския град. Хистрия е открита от археолога Василе Първан, през 1914 г. и оттогава археологическите проучвания продължават без прекъсване. В крепостта може да се види вътрешният зид от римско-византийския период, с кули и порти, антични улици и пазари, основи на базилики, къщи и магазини, римски бани и антични храмове.

Основан през 1982 г., към Музея по история и археология - Констанца, в музея са изложени предмети от гръцката, римската и византийската археология, намерени при проучванията на Хистрия и околностите. Колекцията е съставена от керамични и каменни съдове, предмети за лично и домакинско ползване, скулптури, архитектурни предмети, надписи.

3. Музей Адамклиси

Археологическият музей Адамклиси е „музей разкопка“, който

заедно с „Триумфалния паметник Тропеум Траяни“ и „Крепостта Тропеум Траяни“ (която датира от II век) образува Музейния комплекс Тропеум Траяни. Той е подчинен на Музея за национална история и археология – Констанца.

Музеят за национална история и археология – Констанца има над стогодишна история, период, който може да бъде разделен на три големи етапа: периода 1878-1957 г.- най-бурният; след това, 1957-1977 г. и, накрая, от 1977 г. до настоящем.

От 1877 г. работите по разширяване на град Констанца, довели до откриване на важни керамични, статуйни, епиграфски, нумизматични и др. останки, като всички те удостоверяват мястото на античния Томи в старата история на страната.

Сградата на музея, открита през 1977 г., е замислена като лапидариум и включва многобройни археологически останки, открити в крепостта и наоколо.

В една част на музея са изложени метопи, горен и долен фриз, пиластри, бойници и парапетни блокове на окичения тавански стил. В средата на музея е изложена оригиналната статуя от върха на паметника Тропеум Траяни, както и повечето метопи, които били в средната зона на паметника, изобразяващи сцени от битките на даките с римляните.

В музея вътре в сградата има изложени парчета от оригиналната творба, открити при археологическите разкопки, водени от Григоре Точилеску през 1882 г. е румънски историк, археолог, епиграф и фолклорист, член титуляр на Румънската академия).

Точилеску е един от първите историци, заел се с изследването на цивилизациите по територията на бивша Дакия. Оставил е три впечатляващи работи: Дакия преди румънците, Паметникът в

Адамклиси в сътрудничество с O. Benndorf и G. Niemann, и третата - Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie.

В своя възстановен вариант, паметникът е с цилиндричен пиедестал, в основата с редица кръгови стъпала.

В горната част има трофей с две лица, представляващ броня с четири щита, а в основата на този трофей има две статуи, изобразяващи, всяка, изображенията на затворници.

Другите експонати се състоят от керамични колекции (съдове, принадлежащи на културата Хамандися, керамика от гетите, гръцки, римски и византийски амфори), лампи, инструменти, накити, фрагменти от акведукти, скулптура, епиграфски документи.

4. Крепост Адамклиси

Адамклиси е селището с най-голям римска археологическа тежест в Румъния. Крепостта Траяни е основана от император Траян на мястото на по-старо гетско селище. От самото начало тя е определена като селище със самостоятелна форма на управление.

5. Трофеят на император Траян Тропеум Траяни

Тропеум Траяни е един от най-важните антични паметници в Румъния. Първите разкопки са предприети през 1882 г. от Григоре Точилеску.

Паметникът, във възстановения от археолозите вариант се състои от цилиндричен постамент, в чиято основа са няколко реда кръгови стъпала, а в горната част - коничен покрив, с люспи върху концентрични редове от камък, в чиято среда се издига шестоъгълна надстройка.

В горната част се намира двулицев трофей, висок 10,75 м, изобразяващ броня с четири цилиндрични щита. В основата на трофея има две статуи, от които всяка се състои от представяне труповете на трима пленници.

Височината на паметника заедно с трофея е приблизително равна на диаметъра на основата, а именно около 40 м.

Варовиковите 54 метопи изобразяват в барелеф сцени на войни. Метопите са правоъгълни с височина 1,48-1,49 м. От първоначалните 54 метопи се пазят още 48.

Над метопите има фриз с 26 см, от който са запазени само 23, издълбани и те в барелеф, които съставят короната на кръглия пръстен.

В горната част се намира **двулицевият трофей**, който изобразява броня с четири цилиндрични щита. Той всъщност е **торс облечен в класическа броня, с бойни оръжия**, на чиито крака има оръжия. В основата на трофея има две статуи, всяка съдържаща представяне телата на трима пленници.

Върху една от страните на цилиндричното ядро е дешифриран надпис, от който произтича, че паметникът е посветен на „Бога на войната Марс“ от „Нерва Траян Август, император и цезар, победителят на германци и даки, син на божествения Нерва, велик свещеник, за XIII-ми път трибун, за VI-ти път император, за V-ти път консул, баща на отечеството“.

Ансамбълът, от който е бил част паметникът, е включвал още погребален олтар, на чиито стени са записани имената на почти 3 800-те римски войници, паднали вероятно в битката при Адамкиси и също така мавзолей, с три концентрични стени, в които изглежда е погребан командирът (*praefectus castrorum*), който, с цената на живота си, решава победата от 102 г.

Произходът на паметника в Адамкиси не е дешифриран ясно, тъй като през времето, историците са му придавали или гетски произход, или тракийски, дори и персийски и са датирали конструкцията във време преди нашата ера, след IV век.

СЪПЪТСТВАЩИ ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНОСТИ:

При желание може програмата да се допълни със Скалните комплекси и римските крепости, издигнати върху тях

1. Музей и Крепост Аксиопол в Черна вода

На 3 юни 2006 г. е отворен музей за местна история Аксиополис. С

този музей се прибави един символ на град Черна вода, заедно с другите символи: инженерният мост Ангел Салигни, Мостът Света Мария, Ядрено-електрическата централа и Шлюза - всички свързани със стария Данубио /Дунав/.

В рамките на музея можете да се насладите на известните статуи „Мислителят и неговата спътница“, открити на равнината София и принадлежащи на нео-енеолитната общност в дунавската област. Материалните останки на властването и присъствието на римляните в Аксиопол произлизат от античната крепост и каменната кариера.

Градът е основан през IV век пр.Хр. като гръцко селище и е наречен Аксиопол.

От Черна вода до Кюстенджа е построена първата железопътна линия в Османската империя през 1850-те и 1860-те.

Между 1890 и 1895 г., в близост до града е построен мостът Ангел Салини (Podul lui Saligny), свързващ Фетещ и Черна вода. При завършването си мостът е бил най-дългият в Европа и трети по дължина в света (обща дължина 4037 м, от които 1662 м над Дунав и 920 м над Болча).

Градът е пристанище на река Дунав и в близост до него е началото на канала Дунав-Черно море.

В Черна вода е построена първата румънска АЕЦ - „Черна вода“.

2. Крепост Капидава

Капидава край днешното село Топалу е една от крепостите, построени по времето на император Траян, в рамките на мерките за подсилване на дунавския лимес. Крепостта е била построена върху

скален масив, чиято форма определя формата и посоката на лагера: един четиристен с дълги успоредни на реката страни. Като на първо място е военна станция, било е естествено тук да се настанят редица войски. След като е била построена от отряди от V македонски легиони и XI Клаудия, тук са били прехвърлени кохорта *cohors I Ubiorum* (до 143 г.), след това *cohors I Germanorum* (до 243 г.). През римско-византийската епоха са потвърдени: *vexillatio Capidavensium*, *cuneus equitum Solensium* и *cuneus equitum scutariorum*.

Крепостта е била разрушена в голяма степен от различни нападения и възстановена, масивните стени, които се виждат и днес са били възстановени през 4 век. Археологическите изследвания, които са започнали в Капидава през 1924 г. и продължават и днес, са показали многобройните материали, с помощта на които се възстановява историята на мястото и областта. Знаем, че тук е била и митница; пристанищната инсталация, открита на дунавския бряг, може да бъде доказателство, че тук е било място за митница за *Classis Flavia Moesica*, флотата, която е патрулирала по Дунав.

Писмените извори ни казват, че тук е било едно от 16 епископални седалища; открита е базилика, както и редица артефакти с християнска символика. Във вътрешността на крепостта са били открити още сгради: охранителен пост; квартал със сгради, съставени от повече помещения; улици с канализация; частни терми. Освен паметниците на място, откритията от подвижното културно наследство са многобройни и особено забележителни.

3. Крепост Улметум

Латинското име Улметум означава на румънски „гора от брястове“.

Останките от форта Улметум са открити от Василе Първан, започвайки с първата му кампания археологически разкопки от 1911 г., и обхваща надписи и статуи от епохата на Римския упадък. Археолозите от Констанца са установили, че в края на IV век, крепостта Улметум е подслонила стотици федерати готи, които получили правото да се установят в тази зона. По повод на разкопките, в центъра на крепостта е открит гробът на германски благородник, което противоречи на хипотезата, че некрополите се намират само извън населените места.

Разположена в северозападния край на Пантелимону де Сус, крепостта е построена в края на IV век и началото на V век, вероятно при император Теодосий Велики.

Между своите стени включва много сгради с разнообразни помещения, както са военните казарми, една базилика и вероятно, военен щаб. С известни прекъсвания, продължила до края на VI век и началото на VII-ми, към края на римо-византийската епоха.

Това е укрепление, интегрирано в категорията малко или средно, което постепенно е станало укрепено селище и което през V век е нападнато и почти унищожено от последователни хунски вълни.

Историци от Констанца са открили, че след трите хунски вълни през 420-450 г. Улметум запада. Така са открити още крехки следи на обитаване, после, в края на VI век укреплението е изоставено. В даден момент Юстиниан (525-565) заповядва възстановяването на крепостта, а византийските военни заловили и наказали бандите крадци, които сеели хаос в района на крепостта.

Сред военните звена, разположени във времето, могат да се споменат *Cuneus equitum scutariorum* и *Paedatura lanciarium iuniorum*. Планът на разполагане е с формата на правоъгълен триъгълник, с извита хипотенуза. По ъглите укреплението има три кръгли кули. Също така има две порти, заградени от по две кули с полукръгла предна страна, под формата на буквата U. На югоизточната страна се намират четири правоъгълни кули, към които се добавят още по две кули със същата форма, по една от двете страни на крепостта. Според някои мнения, майсторите, които са работили по построяването на укреплението са от тракийското пространство, съществувайки многобройни прилики в плана на други центрове от същия период, издигнати в Тракия.

Систематичното археологическо изследване в крепостта продължава една година. Важните открития направени от екипа археолози в Улметум водят до по-добро валоризиране и популяризиране на обекта. С цел реализирането на този обект са необходими почистване, възстановяване и издигане на постройката на крепостта, възстановяване на паметниците във вътрешността.

4. Музей и Крепост Карсиум

Музеят Карсиум - Хършова е бил открит в присъствието на Цар Карол I, Царица Елизабета и Царското семейство, на 1 май 1904 г. Разрушен през Първата световна война той е открит на 29 май 1926 г. от Цар Фердинанд и Царица Мария на 29 май 1926 г. Бил е затворен през годините на режима на Чаушеску и отново отворен

на 20 април 2006 г. от Цар Михай и Царица Ана.

Музеят пази археологически предмети с изключителна ценност от неолитното селище Хършова: инструменти от кремък, вази, накити, представителни за цивилизацията на дунавската територия от преди 6500 години. Повечето са част от експозицията, изложена в Париж и други градове на Франция, както и в Румъния през 1997-2000 г.

Освен тези открития от римската и римско-византийската крепост Карсиум, има и керамични вази, лампи, монети, както и от укреплението и средновековното селище, доказват изключителна цивилизация по тези земи през исторически период от около 7 хилядолетия. Музеят Карсиум в Хършова представлява в същото време изследователски център за неолитното селище и крепостта Карсиум, където участват специалисти и студенти от страната и чужбина.

Римската и римо-византийска крепост Карсиум е построена вероятно върху основите на гетско укрепление още от втората половина на I век. В началото на II век по време на дакийските войни, през 103 г. император Траян подсилва укреплението с каменни стени.

Крепостта е споменавана често във всички документи на древността, започвайки от II век пр. Хр. до началото на VII век (Птолемей, Табула Пеутингериана, Итинерариум Антонини, Нотитиа Догнитатум, Хиерокле, Прокопий, Географът от Равена) с името Карсум, Карсио, Карсо, Карсос.

Най-вероятно, топонимът има тракийски произход и е свързан със скалистия аспект на мястото. Крепостта е построена на брега на река Дунав в близост до най-важния пасаж към равнината на Яломица.

Тук е било гарантирано сигурното и бързо преминаване на търговските стоки от западния бряг на Черно море към живеещите в Югоизточните Карпати.

Също така, крепостта е имала ролята да пази и защитава най-важния брод за преминаване през Дунав, която е осигурявала връзката между румънските общности с тези от западния бряг на Черно море, а по-късно с хората от южната част на Балканския полуостров. През първите християнски векове тук е процъфтявал икономическия живот. Доказателство за това са архитектурните елементи, открити още от миналия век, изработени от мрамор, големия брой открития – керамични съдове, монети, стъкло. Живот, сравним с този в големите градове.

Историческите извори сочат гибелта на града и неговото възстановяване при императорите Константин Велики и Юстиниан. По-старите проучвания, но и по-новите са открили археологически материали с голяма научна и музеографска стойност, във фортификацията, най-вече в некрополите. Хършова е известна с най-голям брой военни колони (римски пътни терминали) в Добруджа: десет досега.

Това показва, че властите са ремонтирали и поддържали в

древните времена, при оптимални условия, постоянно, пътищата, които са осигурявали връзката, или по дунавския лимес, или в провинцията с другите места. Оттук произлиза и значението на древния град като търговска и транзитна зона, както показаха изключителните открития, направени с течение на времето.

НАСТАНЯВАНЕ И ИЗХРАНВАНЕ

Регионът на окръг Констанца и област Добрич предлага голям брой хотели от една до 5 звезди и заведения за хранене и развлечения, предлагащи ястия от различни европейски, азиатски и американски кухни.

Предвид факта, че се намирате на румънска и българска земя е повече от логично да се насладите на местната румънска и българска добруджанска кухня, която е уникална със своите пресни плодове и зеленчуци, както и с интересните стари начини за приготвяне на вкусни ястия в гърне, чувен, гювече или пък на сач.

Препоръчваме ви няколко малки битови, най-често семейни обекти, в които да се почувствате наистина добре дошли и да изпитате приятни кулинарни удоволствия с чаша местно добруджанско вино.

ПРЕПОРЪКИ КЪМ МАРШРУТ № 2
Град Добрич – Гостилницата в Стария Добрич е истински шедьовър при приготвяне на оригинална българска добруджанска кухня и всичко това в обстановка от над 200 години. ул. „Доктор Константин Стоилов“ 18, телефон: 088 813 1244.
Село Абрит до крепостта Залдапа – Хотелски комплекс Абрит на брега езеро с прясна риба, в района на община Крушари. Телефон 088 696 6599.
В село Зимница – община Крушари, експертът по селски и екотуризъм от Варна Николай Панайотов превърна една стара селска къща в истински дегустационен кът от най-сериозна величина. Издирил е 200-та годишни рецепти и всичко се приготвят по автентичен и екологичен начин, телефон: 0884 041 810.
Град Балчик – ресторант Ел Симпатико, който предлага балчишка кухня, но и специалитети с испански привкус на самия морски бряг, ул. „Приморска“ 8, телефон: 089 860 3840. По цялата променада на крайбрежната алея съществуват над 20 ресторанти и всички се стараят да предлагат вкусна храна, както и рибно меню.
Град Каварна – Къща за гости „Наш дом“, ул. „Ал. Пушкин“ № 7. Тел.: 0570 8 39 97; + 359887 852 978 - Коста Аргиров; + 359887 102 189 - Дарина Аргирова, където ще ви сготвят вкусни каварненски ястия и лично приготвени напитки, които не се предлагат в големите ресторанти.
Село Тюленово – Хотел-ресторант Тюленово с винаги прясно рибно меню и други ястия от местната

селска кухня. Телефони: хотел +359 877 287 197 +359 877 287 197, ресторант 05743 42 80, управител 0889 921 017, e-mail: tulenovoeood@abv.bg

Село Крапец – Вила Кибела – рай за любителите на кулинарното изкуство, тук Маргарита Каишева, собственик, сервира само органична храна, приготвена с продукти без „expiry date“. Тя е учен с хабилитация, но през лятото се отдава изцяло на своето хоби.

Село Езерец – хотел-ресторант Дивата патица предлага настаняване в отделни къщички-бунгала с много богато местно меню – ястия на пещ и на сачове. Предлага се прясно приготвена морска и езерна риба, раци, рапани и миди, има и дивечови специалитети. 9687 Езерец, Телефон: 089 678 8537.

Село Дуранкулак – ресторант Златна рибка на брега на Дуранкулашкото езеро ще ви впечатли с отличната си обстановка и вкусни прясно приготвени ястия.

Ако обичате усамотение сред дивата природа, попадайки в къмпинг Космос до село Дуранкулак на самата българо-румънска граница, ще се чувствате превъзходно. Вкусна селска кухня, сервирана на самия бряг на морето.

ВАЖНА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ТУРИСТИТЕ ПО МАРШРУТ № 2

(адреси и телефони, които могат да бъдат от полза!)

7. ТУРИСТИЧЕСКИ ИНФОРМАЦИОНЕН ЦЕНТЪР		
Балчик Адрес: 9600 град Балчик, пл. „Кап. Георги Радков“ 1 Мелницата, Балчик Телефон: 089 555 4206 E-mail: tic@balchik.bg melnitsata@gmail.com	Каварна Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Дончо Ил. Стойков“ №10 Телефон: 0887 102 189 E-mail: tur.sd.kavarna@gmail.com	Шабла Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №36 тел./факс: 05743 40 88 E-mail: tic@ob-shabla.org
8. ОБЩИНА		
Добрич 9300 Добрич ул. България 12 П.К. 20 Тел.: +359 58 600 Факс: +359 58 600 166 e-mail: dobrich@dobrich.bg	Крушари 9410 с. Крушари ул. „Девети септември“ № 3 А Тел: +359 5771 20 24 Факс: +359 5771 21 36 e-mail: krushari@dobrich.net	Тервел 9450 гр. Тервел ул. "Св. Св. Кирил и Методий" № 8 тел: 05751/20-70; 20-75 факс: 05751/23-91
Балчик Адрес: 9600 град Балчик, пл. „21 септември“ №6. E-mail: mayor@balchik.bg.	Каварна Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Добротица“ №26 тел: 0570 84246. e- mail: obskavarna@kavarna.bg	Шабла Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №35 тел. 05743 41 45 E-mail: obshtina@ ob-shabla.org
9. МУЗЕЙ		
Добрич 9300 Добрич ул. „Доктор Константин Стоилов“ 18, Център, Добрич Телефон: 058 603 256	Крушари	Тервел 9450 Тервел ул. „Хан Аспарух“ 30, Телефон: 088 467 5046
Балчик Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Димитър Желев“ № 2 Телефон: 0879 998 940	Каварна Адрес: 9650 град Каварна, ул. Черноморска №1Б тел: 057 082 150, E-mail: kavarna_museum@abv.bg	Шабла Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №57 А Телефон: 057 434 200
10. РАЙОННО ПОЛИЦЕЙСКО УПРАВЛЕНИЕ		
Добрич 9300 Добрич ул. „Максим Горки“ 12, Център, Добрич Телефон: 058 658 058	Крушари	Тервел
Балчик Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Иван Вазов“ 5 Телефон: 057 972 431	Каварна Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Добротица“ №38 Телефон: 057 082 112	Шабла Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Добруджа“ №1 Телефон: 057 082 112
11. ЦЕНТЪР ЗА СПЕШНА МЕДИЦИНСКА ПОМОЩ - ТЕЛЕФОН: 112		
Добрич 9300 Добрич МБАЛ	Крушари	Тервел 9450 Тервел МБАЛ

ул. „Панайот Хитов“ 24, Телефон: 058 600 488		улица Стара планина 2, Телефон: 057 512 063
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Златко Петров“ 1 Телефон: 0579 7 24 42	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Васил Левски“ №91 Телефон: 057 083 161	Адрес: 9680 град <i>Шабла</i> , ул. „Равно поле“ №37 Телефон: 057 434 114
12. БОЛНИЦА		
Добрич	Крушари	Тервел
9300 Добрич МБАЛ ул. „Панайот Хитов“ 24, Телефон: 058 600 488		9450 Тервел МБАЛ улица Стара планина 2, Телефон: 057 512 063
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, ул. „Златко Петров“ 1 Телефон: 0579 7 26 91	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „Васил Левски“ №36 Телефон: 057 083 161	
13. БЕНЗИНОСТАНЦИЯ		
Добрич	Крушари	Тервел
При входа на града от Варна, Силистра и Балчик	При входа на града от Добрич	При входа на града от Добрич
Балчик	Каварна	Шабла
При входа на града от Добрич и Каварна	При входа на града от Балчик	При входа на града от Каварна и Дуранкулак
14. ЧЕЙНДЖ БЮРО		
Добрич	Крушари	Тервел
9300 Добрич пл. „Свобода“ 2 058 602 113 и във всички банкови клонове	в банкови клонове	в банкови клонове
Балчик	Каварна	Шабла
град Балчик, ул. „Христо Ботев“ Euronet До автогарата	град Каварна, Телефон: 0570/82-262	в банкови клонове
15. СУПЕРМАРКЕТ		
Добрич	Крушари	Тервел
Lidl, Kaufland, Billa и мн. др.		Супермаркет СБА
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: 9600 град Балчик, пл. „Дунав“ 5 верига Lidl	Адрес: 9650 град Каварна, ул. „България“ 20 верига Томи	Адрес: 9680 град Шабла, ул. „Равно поле“ 34 Телефон: 0889 921017 магазин „Бохем“
16. АВТОГАРА		
Добрич	Крушари	Тервел
Адрес:		9450 Тервел ул.

9300 град Добрич бул. „Русия“ 59 Телефон: 058 690 120		„Хан Аспарух“ Телефон: 088 883 3273
Балчик	Каварна	Шабла
Адрес: град Балчик, ул. „Дунав“ 8 Телефон: 089 359 0060	Адрес: град Каварна, Телефон: 0570 82390	Адрес: гр. Шабла, Телефон: 057 434 335

6. ПРАВНА СИЛА И КОМПЕТЕНЦИИ

Стратегията следва да посочи субектите – публични и частни, които имат необходимата правна сила и компетенции за изпълнението на стратегическите предложения. Да се укажат способите и механизмите по реализацията на двата тридневни туристически маршрути чрез сътрудничеството на няколко публични институции, към които да се включат и икономически агенти по осигуряване на необходимата и навременна логистика.

🚩 ПУБЛИЧНИ СУБЕКТИ

1. Главният и най-важен публичен обект на територията на регион Каварна е община Каварна.

Кметът на общината и управленският екип притежават необходимата правна сила и компетенциите по изпълнението на стратегическите предложения. В последните десетилетия община Каварна се наложи като водеща за България в сферата на туризма община. Както общинската управа, така и туристическите дейатели, а с тях и местното население масово

и отговорно се включиха и успяха да променят имиджа на общината с много упоритост и последователност. Днес в края на първите две десетилетия на 21-ви век Каварна е символ на иновативна и атрактивна в туристическо отношение община. Най-често е наричана „Рок столицата на България“.

Каварна е обичан и посещаван фестивален град и оригинален събитийен център, предлагащ широка гама от ивенти. Доказателство за това са многобройните награди и отличия от туристическата индустрия, както и увеличението на броя на туристи, нараствания броя на туристически обекти - хотели и ресторанти.

2. На второ място в общинската йерархия се нареждат два отдела, които играят много съществена функция при осъществяване на стратегическата цел за успешно развитие на устойчив туризъм. Единият отдел е „Култура и туризъм“, който ръководи административно културните дейности и отрасъл Туризъм, а другият отдел е „Програми и проекти“, който с изготвяне и управление на проекти, обезпечава финансово значими инвестиционни намерения. Настоящият трансграничен проект ROBG - 528 „Съвместен отворен прозорец към мистериите на Вселената“, финансиран по Програма INTERREG V A Румъния - България 2014-2020 г. изпълняван в партньорство между Природонаучен музейно-музеен комплекс Констанца и Исторически музей - Каварна е пряко доказателство за това, както и за логично желание за надграждане на проекта за в бъдеще.

3. Съветът по туризъм. Всяка българска община, която развива туристическия бранш създава експертен съвет. В него влизат както общински служители , имащи отношение към туристическата индустрия, така и туристически дейатели, експерти, консултанти, мениджъри, управители на хотели, ресторанти, туристически атракциони, туроператорски фирми, туристически сдружения, от които задължително тези, които са регистрирани в експертния екип към министъра на туризма на Република България и други. Съветът по туризъм оперира с туристическия данък, който постъпва към Общината всяка година и е в рамките на няколко десетки или стотици хиляди лева. Много е важно къде ще се насочат тези средства, къде ще се инвестират, за да дават нови възможности за развитие на устойчивия туризъм, от който всички имат интерес.
4. Историческият музей. Рядко в България се среща исторически музей в малък град с такава богата колекция от безценни артефакти, какъвто е случаят с историческия музей в град Каварна.

Това не са просто отлично подредени и експонирани музейни зали, тук съществува духът на древността и вечността, на науката и откривателството, който витае в аудиториите за беседи и диспути, инспириран от отлично подготвени и сладкодумни оратори, екскурзоводи, историци, краеведи, археолози.

Целият екип на Исторически музей – Каварна от Централната експозиция, от експозиция Добруджа и морето и от Етнографския комплекс винаги е на предния фронт при изпълнение стратегическите задачи на общината, свързани с развитието на устойчив целогодишен туризъм.

5. Туристическият информационен център в общинския център и посетителските центрове по туристическите обекти, които най-често са или общински или работят в отлична съгласуваност с общинските власти могат също да играят значима положителна роля. Те рекламират туристическите маршрути, съдействат записванията на туристи, имат контакт и подават информация на екскурзоводите и аниматорите, получават обратна връзка от участвалите в маршрутите, дали са доволни, какво им е харесало най-много и от какво не са удовлетворени. Те са хората, които могат да бъдат истински коректив на маршрутната реализация. Да контролират екскурзоводската беседа да бъде изготвена с интересни факти и философски обобщения, без ненужна статистика.

Да споделят мнение с аниматорите относно възприемането от страна на туристите на техните програми и т.н.

6. На 26 октомври 2009 година е проведено Учредително събрание на МИРГ „Шабла-Каварна-Балчик“. Сдружението „Местна инициативна рибарска група (МИРГ) Шабла-Каварна-Балчик“ е доброволна, независима организация с нестопанска цел, регистрирана за осъществяване на дейност в обществена полза. Сдружението се управлява от общо събрание, управителен съвет, управител, контролен съвет. Рибарите и фермите, които отглеждат риби, раци, миди и охлюви също

имат интерес да се увеличава броя на туристите в региона, за да могат по-добре да пласират своята продукция.

7. Към публичните субекти можем да добавим и сдруженията с нестопанска цел с предмет на дейност - туризъм, или поне тези от тях, които са в обществена полза. Неправителствените организации също имат широко поле за действие. И те разработват и управляват проекти - регионални, трансгранични и международни. Извършват туристически дейности, обучават персонал за нуждите на туристическия бранш. Съществена част са от туристическата гилдия.

✚ ЧАСТНИ СУБЕКТИ ОТ БИЗНЕСА

1. Съгласно Закона за туризма в Република България туристическите маршрути са в ползрението на работа на туроператорските фирми. Те биват лицензирани от Министерството на туризма и подлежат на строг административен и финансов контрол. Ето защо наличието на туроператорски фирми във всяка община е добър знак за развитието на туризма и с тях трябва да се работи много активно. Те записват туристи, те организират транспорта, те осигуряват екскурзоводските и аниматорските услуги.
2. Фирмите, които предлагат транспортни услуги са част от веригата участници, осъществяващи туристически пътувания. Надеждните транспортни средства и вежливите водачи допринасят за удовлетвореността на туристите, пътуващи по туристически маршрути.
3. Екскурзоводи, придружители, преводачи, планински, наземни и морски водачи са хората, които са в пряк контакт с участниците в туристическия маршрут. От тях във висша степен зависи успеха от пътуването. Радостен е факта, че министерството на туризма на България обърна специално внимание относно подготовката на екскурзоводите. Единствено лицензирани екскурзоводи имат право да придружават туристи. Те членуват в Асоциацията на екскурзоводите в България. Може да се ползва опита на Гърция, където лицензирани екскурзоводи биват назначавани на работа към хотели, или просто привлечани на временен договор с цел увеличаване предлагането на туристически пътувания из близките околности на настанените в средствата за подслон гости.
4. Аниматорите в туризма. Един добър туристически аниматор може да направи десетки гости на хотела щастливи, въпреки, че навън вали силен дъжд и обстановката не е подходяща за лежане на плажа и плуване в морето. Изнасяйки една забавна анимационна програма, той може да ангажира вниманието на гостите така, че те да не съжаляват, че са изпуснали този ден плажа. Аниматорите също спадат към частните субекти.

5. Управителите на хотели и ресторанти.

Хотелиерството и ресторантьорството навсякъде по света, с изключение на много малка незначителна част, е частно. Хотелите и ресторантите са гръбнакът на туристическата индустрия, така че никаква инициатива в туризма не може да мине без тях. Техните управители, директори и мениджъри са особено ценни – част от тях имат управленски опит, други имат идеи за развитие на бизнеса, трети имат свободни средства и са готови да се включат в нови начинания, да инвестират в устойчивия туризъм.

6. Управители на туристически атракции и на всякакъв вид бюро да туристически услуги също са потенциални частни субекти при реализацията на стратегията за развитие на туризма.
7. Представители на местния бизнес. Има много бизнеси, които са свързани пряко или непряко с туристическата индустрия. Това са земеделците, производителите на храни и напитки, фармацевтичните предприятия, бензиностанциите, логистичните фирми, компютърните и телекомуникационни магазини, МОЛ-овете и по-малките търговски обекти, сувенирни магазини и много други.

✚ ЧАСТНИ СУБЕКТИ ОБЩЕСТВЕНИЦИ

1. В никакъв случай не трябва да се подценяват и обществениците. На първо място сред тях са родолюбивите българи. Във всеки град има половин дузина поне изследователи на родния край, етнографи, етнологзи, журналисти, фолклористи, езиковеди, писатели. Всички те публикуват своите находки, открития и изследвания и желаят те да стават достояние на повече хора чрез културни събития,

фестивали, дискусии, форуми, както и да бъдат включени при представяне продуктите на местния културен и етнотуризм.

2. Интелектуалците. Каварна от години се слави с известния художник график Христо Градечлиев, чието име носи местната художествена

галерия, с неговия съименник Христо Каварналиев, един от най-видните български художници живописци, маринисти, чийто баща Никола е родом от Каварна. Тук, в Каварна са родени бележитите писатели Киряк Цонев, и преводач, и дипломат, както и професор Гочо Гочев – театровед и педагог. И днес тук живеят много млади и талантиливи хора, занимаващи се с различни изкуства. Целият интелектуален потенциал трябва да бъде привлечен, когато се развива туризмът. В основата на туризма са гостоприемството, културата и отношението, проявявани спрямо госта. Тук културните деятели и интелектуалците са на правилното място.

3. Изселили се в други градове каварненци, които поддържат връзка с града и региона, които са много ценни, тъй като дават външния поглед към Каварна. Те и ценят родното си място по особено сантиментален начин.
4. Жители на община Каварна, живеещи от години в чужбина. На всички тях сърцата им са останали в Каварна или широките красиви поля наоколо. Трябва да се привличат най-подходящите от тях за голямата идея – бъдещето на устойчивия туризм в Каварна.
5. Богати каварненци. Не трябва да се подминава прослойката от хора живеещи в Каварна, в други градове, или зад граница, които имат много добър икономически и финансов статус.

Привличането на такива родолюбиви и патриотично настроени хора е задължително. Освен с отлични идеи, благодарение на своя жизнен и управленски опит, те могат да се включат с удоволствие в инвестиционната програма на Общината, отнасяща се до перспективни видове туризъм.

Стратегията посочва най-важните местни субекти – публични и частни, които имат необходимата правна сила и компетенции за изпълнението на стратегическите предложения. Създаването на отлично подбран екип, неговото синхронизиране и най-важното осмисляне на неговите дейности и творчески занимания е голямото предизвикателство, за което на територията на община Каварна има достатъчно ресурси и натрупан положителен успешен опит.

7. Стратегическа част:

7.1. Стратегическа рамка

На базата на фактите и изводите, направени в аналитичната част на стратегията и SWOT анализа, беше изведена следната стратегическа рамка:

Визия:

Трансгранична Туристическа Дестинация Добруджа предлага „оазис“ на спокойствие, уединение и чиста среда. Констанца и Добрич работят в партньорство за нейното утвърждаване чрез разнообразно туристическо предлагане, базирано на изучаване и преживяване на природата, културата, историята и духа на Добруджа

Времевият хоризонт за постигане на визията надхвърля 10 годишен период.

Обосновка на избора: Визията е базирана на факта, че Констанца и Добрич от години изграждат трансгранични партньорства, основани на общи проблеми и в търсене на общи решения. Тези партньорства имат висок потенциал да акумулират добавена стойност в сферата на туризма, ако общ център, формиран от заинтересовани страни, води общи и последователни действия и насочва инвестиции в изследването и разкриването на общите ресурси, каквито са природата и културно-историческото наследство на Добруджа. Предлаганите общи туристически продукти следват принципите на устойчивото развитие, адресирайки към различни целеви групи посланията на региона за чиста природа, спокойни и гостоприемни хора, вкусна храна и различно преживяване.

Мисия:

Природонаучен музейен комплекс Констанца, Румъния и Исторически музей Каварна, България работят заедно в изпълнение на стратегията, като инициират партньорства със заинтересовани страни от двете страни на границата за координирани действия, утвърждаващи Трансгранична туристическа дестинация Добруджа.

Обосновка на избора: Като специализирани музейни институции със седалище съответно в Северна и в Южна Добруджа, двата партньора по занятие осъществяват дейност на опазване и представяне на местното природно и културно наследство. Техните професионални задачи резултат в сърцевината на туристическите продукти, и по тази причина имат интерес и могат да играят водеща роля в иницирането на схеми, чрез които наследството да се превърне в интегрирани туристически решения, отговарящи на търсенето и нагласите на потребителите на туристически продукти.

В обхвата на компетенциите на двете институции е да разработват и промотират интегрирани продукти, чрез които се разнообразява туристическото предлагане. Освен това налице е финансов инструментариум, достъп до който имат както Природонаучен музейен комплекс Констанца, така и Исторически музей Каварна, тъй като и двете институции са допустими бенефициенти в национални, европейски, и в частност трансгранични програми. Именно чрез тях двата партньора могат да приемат ролята на координационен център, който динамизира усилията на заинтересованите страни да разнообразят туристическото предлагане, привличайки интереса към тази невероятна, но все още недобре позната да туриста територия, наречена Добруджа.

Стратегически цели и приоритети

Стратегическа цел 1: Разнообразяване на туристическото предлагане
Стратегическа цел 2: Интегрирано управление

Обосновка на избора: В аналитичната част на настоящата стратегия са идентифицирани 2 маршрута от сферата на алтернативния, специализиран туризъм, насочени към любознателна и инициативна публика, в рамките на които тя получава възможности за избор в разнообразието. Маршрутите могат да се изпълняват целогодишно, те са вариант на уикенд-туризма и допринасят за преодоляване сезонния характер на туристическото предлагане в региона. Предложените маршрути на практика илюстрират по какъв начин следва да се изпълнява стратегическа цел 1.

Изборът на втората стратегическа цел е свързан с факта, че музейните институции, на които стратегията определя водеща роля, имат определен капацитет, който не е достатъчен, за да постигнат

самостоятелно целта по утвърждаване на Добруджа като туристическа дестинация. Само с ангажирането на заинтересовани страни от публичния и частния сектор задачата на двата музея по изпълнение на стратегията става възможна. Менажирането на туристическото предлагане е трудна задача, не предполага йерархия и подчиненост, съчетава изпълнението на политики от страна на публичния сектор с пазарния интерес от страна на частния сектор и изисква подготовка и умения за сътрудничество.

Стратегическа цел 1 Разнообразяване на туристическото предлагане		Стратегическа цел 2 Интегрирано управление	
Приоритет 1 Социализиране на туристическите ресурси	Приоритет 2 Интегриране на продуктите в туристическата верига	Приоритет 1 Сътрудничество на местно ниво	Приоритет 2 Трансгранично сътрудничество
Специфична цел 1.1.1. Съхранение и подобряване достъпността на туристическите ресурси	Специфична цел 1.2.1. Повишаване на обществения интерес	Специфична цел 2.1.1. Повишаване капацитета на участниците в туристическото предлагане	Специфична цел 2.2.1. Подобряване на информационната свързаност
Специфична цел 1.1.2. Преживяването като добавена стойност	Специфична цел 1.2.2. Дигитален маркетинг	Специфична цел 2.1.2. Подобряване на механизмите за партньорство	Специфична цел 2.2.2. Програмни и проектни партньорства

7.2. Програма за реализиране на специфичните цели

Програмата за реализиране на специфичните цели е отворена. По време на изпълнение на стратегията и при възникване на нови условия, свързани с развитието на социално-икономическите, политически, или технологични процеси, програмата може да бъде допълвана с нови мерки или с нови дейности към съществуващите мерки.

За формулирането на мерките допринася инвентаризирането на 35 обекта, намиращи се на територията на област Добрич. 24 от тях са природни обекти, 22 са антропологични, като в 9 от обектите са застъпени забележителности както на природата, така и на историята, един от обектите е изкуствено създадена атракция.

Всеки обект е описан във фиш, който съдържа характерна за обекта информация, текущо състояние, работно време, посещаемост, наличие на туристическо обслужване, обозначеност, достъпност. В зависимост от състоянието на обекта са посочени необходими мерки и инвестиции за реставрация, консервация, или за разкриване на обекта, за подобряване достъпността и обществения интерес към този обект, направен е прогнозен бюджет, посочени са възможни източници на финансиране. Фишовете са представени в приложение към стратегията.

По този начин събраната от музейни, читалищни и общински структури на територията на Добричка област информация служи за оценката на туристическия потенциал на територията с цел диверсифициране на туристическото предлагане и в частност с фокус върху научния туризъм. Тя е анализирана и обобщена и представлява актуална картина на природното и културно наследство в района. Мерките са изведени от идентифицираните нужди за съхранение на обектите, подобряването на достъпа и повишаване на интереса към тях.

Мерки в изпълнение на стратегическа цел 1.1.1. Съхранение и подобряване достъпността на туристическите ресурси

Мярка 1) Реставриране и съхранение на обекти, включени в маршрутите

Мярката включва дейности за разкриване, реставриране, консервиране, възстановяване, адаптиране и експониране на обекти и ценности

Обект	Дейности по реставрация и консервация
Балчик. Дворец и Ботаническа градина.	Консервиране на питоси, 30 кръста кашпи, архитектурни елементи, каменни кресла , в галерия Тихото гнездо импрегниране, римска баня, реставрация на стенописите в параклиса.
Каварна Сребърна чешма	Възстановяване на надписа на чешмата по исторически данни
Балчик Белите скали и крепостта в кв. Хоризонт	<ul style="list-style-type: none"> · Консервация, реставрация и възстановяване на първоначалния архитектурен облик на кула №1 · Възстановяване на архитектурните обеми на правоъгълните кули с каменна зидария по съществуващ образец · Възстановяване на крепостни стени, изпълнение на нова зидария на крепостна стена, изпълнение на кофражни, армировъчни, бетонови и дренажни работи

	· Изпълнение на хидроизолационни работи.
Крагулево. Скални манастири	Дейностите по реставрацията и консервацията включват: · Консервация, реставрация и възстановяване на първоначалния облик на две уединени отшелнически килии и църква-гробница „Сандъкларъ маара“ · Консервация, реставрация и частично възстановяване на църква-гробница „Сандъкларъ маара“ · Консервация и реставрация на надписите · Изпълнение на хидроизолационни работи.
Село Красен, село Росен и Язовир Дрян	Консервация на експонати в експозицията на Йовков.
Дуранкулашко езеро	реставрация и консервация на обекти и експонати
Залдапа	Дейностите по реставрация, консервация, адаптация и експониране включват: · Консервация, реставрация и възстановяване на първоначалния архитектурен облик на кула на базиликата · Възстановяване на архитектурните обеми на правоъгълните кули с каменна зидария по съществуващ образец · Възстановяване на крепостни стени, изпълнение на нова зидария на крепостна стена, изпълнение на кофражни, армировъчни, бетонови и дренажни работи · Изпълнение на хидроизолационни работи.
Карапелит. Пещера в местността „Крале Маркова стъпка“	реставрация на експонати
Кранево, крепост Кранея	реставрация , консервация и експониране
Оногур. Крепост „Палматис“	консервация и експониране
Каварна. Експозиция „Добруджа и морето“	вътрешна и външна реставрация на сградата и подмяна на витрините с нови
Храбово. Тракийско	реставрация и консервация на обекти и експонати

скално светилище	
Чешмите на град Каварна	реставрация и поддръжка
Каварна. Нос Чиракман	реставрация и поддръжка
Фарът на Шабла, крепостта Кария	Реставрация на кулата открита по време на археологическите проучвания
Археологически резерват Яйлата	реставрация и консервация на паметниците на културата
Нос Калиакра	Укрепване и реставрация на крепостни стени и на разкритите сгради

Мярка 2) Подобряване на достъпността до обектите

Мярката включва дейности, които водят до осигуряване на достъп до природните и антропологични обекти. Към момента част от тях са достъпни само пеша, други не са обозначени и откриването им е трудно.

Обект	Дейности за подобряване на достъпността
Резерват Балтата	Изграждане на пътеки и подстъпи за хора с увреждания
Балчик. Дворец и Ботаническа градина.	Закупуване на робот за превозване на хора с увреждания
Балчик Тузлата	Изграждане на паркинг. Изграждане на пешеходни пътеки в района, поставяне на кошчета за смет, информационни табели
Каварна Сребърна чешма	Облагородяване на околното пространство и изграждане на пикник зона
Залив Болата	Изграждане на паркинг
	Изграждане на зарядна станция и пускане на електромобилна линия/ шатъл от паркинга до брега
	Велосипедни алеи
	Пешеходни алеи
Птичи залив Таук Лиман	Указателни табели
Балчик Белите	Указателни табели

скали и крепостта в кв. Хоризонт	
Пикник зона местността „Бозлука“	Обезопасяване и поддръжка на пътеки. Пикник-места. Указателни табели
Защитена местност „Орлова могила“	Указателни табели. Еко-пътека. Кошчета за смет.
Крагулево. Скални манастири	Велосипедни пътеки. Указателни табели
Живописни ждрела Суха река	Указателни табели; еко-пътека; велопътека. Места за отдых, заслони.
Село Красен, село Росен и Язовир Дрян	Указателни табели. Екопътеки. Места за пикник
Александрия. Манастир „Свети Илия“	Изграждане на инфраструктура, паркинг, тоалетни
Батово. Пикник зона в местността „Гъбките“	Изграждане на тоалетни, заслони, паркинг
Дуранкулашко езеро	Изграждане на рампи за инвалиди, екопътеки, паркинг, питейна вода, тоалетни, площадки за наблюдение
Езерецко езеро	Изграждане на инфраструктура, тоалетни, площадки за наблюдение на птици, рампи за хора с увреждания, екопътеки
Залдапа	Изграждане на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, екопътеки, питейна вода, указателни табели
Карапелит. Пещера в местността „Крали Маркова стъпка“	Изграждане на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, екопътеки, питейна вода, указателни табели
Кранево, крепост Кранея	Изграждане на екопътека за достъп до обекта.
Тервел - ловен дом Диана	указателни табели
Ново Ботево - Одринци	Изграждане на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, екопътеки, питейна вода, указателни табели
Оногур. Крепост „Палматис“	Изграждане на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, указателни табели
Фелдфебел	Изграждане на информационно табло и беседка

Дянково – лечебен камък	за посетители, указателни табели
Храброво. Тракийско скално светилище	Изграждане на туристическа инфраструктура
Чешмите на гр. Каварна	Подходи и облагородяване на прилежащите територии
Каварна. Нос Чиракман	Изграждане на екопътека и места за отдиш по нея
Фар Шабла и крепост Кария	Изграждане на рампа за хора с увреждания
Шабленска тузла	Изграждане на тоалетни, рампи, поставяне на указателни табели
Шабленско езеро	Изграждане на инфраструктура, места за наблюдение на птици, указателни табели, туристически пътеки, рампи, подстъпи до обекти, места за почивка и развлечение
Археологически резерват Яйлата	Обезопасяване и поддръжка на обособените пътеки с цел безопасното пребиваване на посетителите на обекта. Изграждане на места за отдиш по маршрута

Мерки в изпълнение на Специфична цел 1.1.2. Преживяването като добавена стойност

Законът за туризма дава следното определение на „Туристическа атракция“: „Природен, културен или целенасочено създаден обект от туристически интерес, най-често свързан с природно, материално или нематериално културно наследство и/или историческо събитие, или изкуствено създаден обект с развлекателна цел, предоставящ услуги с познавателна или образователна цел и/или възможности за отдиш или забавление.“

Компонентите, включени в определението „туристическа атракция“, насочват вниманието към неизползвани налични ресурси, които са извън туристическото предлагане в региона и които могат да допринесат за създаването на истинско преживяване за туриста. Такива са десетките танцови и състави за автентичен фолклор в региона, които могат да пресъздадат обичай и да демонстрират местни ритми; културният календар на областта, който следва да бъде огледало на публичната и частната събитийна инициатива; наличните клубове за възстановки; организиране на фермерски пазари и гастрономични преживявания в контакт с местното население. Така, например, голяма туристическа компания скоро проучваше в региона възможността да предложи на туристи дегустация на домашен хляб, замесен и приготвен пред гостите.

Вариантите са многобройни и е въпрос на инициатива и на много добра координация между участниците в процеса на туристическото предлагане.

Мярка 1) Разработване на малки атракции в населените места, включени в маршрута

Дейностите включват идентифициране на възможностите за включване на нематериалното наследство като точка от маршрута; проектиране създаването на обект/и с познавателна, образователна, развлекателна цел; разработване на атракционни – програмиране, проектиране, финансиране, маркетинг на атракцион – например създаване на каталог на атракционите, предлагани по съответния маршрут

Мярка 2) Създаване на атракцион „ЛЕГЕНДИ ОТ КАВАРНА“

Атракционът е описан в аналитичната част на стратегията в част 4.4. Тенденции в туристическото развитие. Дейността включва осигуряване финансиране за реализацията му и ангажиране на оператор за представянето му пред публиката.

Мерки в изпълнение на Специфична цел 1.2.1. Повишаване на обществения интерес

Мярка 1) Проучване на нуждите от маркетинг на обектите

Мярката включва дейности за оценка на нуждите от маркетинг на различните обекти, включени в дестинацията.

По-долу е представена оценката на интервюираните специалисти (музейни, читалищни и общински), за необходимостта от привличане на интереса към обектите, включени в предложените маршрути и продуктите, които могат да постигнат тази цел. Прави впечатление, че дори в разработени обекти, каквито са двореца в Балчик и нос Калиакра, има нужда от допълнителен рекламен инструментариум за повишаване на интереса към съответния обект.

Обект	Повишаване на обществения интерес
Резерват Балтата	табели, App, анимация
Балчик. Дворец и Ботаническа градина.	App;
Балчик Тузлата	Разработване на атракция, сувенири
Залив Болата	поставяне на информационни табели

Птичи залив Таук Лиман	Арр; реклама
Балчик Белите скали и крепостта в кв. Хоризонт	Арр; реклама
Защитена местност „Орлова могила“	Арр; Рекламен филм и излъчване в национални медии; Поставяне на информационни табели.
Крагулево. Скални манастири	Арр; Рекламен филм, информационни табели.
Живописни ждрела Суха река	Информационни табели
Село Красен, село Росен и Язовир Дрян	Атракция. Филм. Арр
Александрия. Манастир „Свети Илия“	Филм. Арр; информационен център; атракция
Батово. Пикник зона в местността „Гъбките“	Информационни табели
Дуранкулашко езеро	арр; филм; атракция
Езерецко езеро	информационни табели
ШАБЛА ЗЕЛЕН ЦЕНТЪР	екоучилище, атракции, анимации
Залдапа	информационен сайт, табели, атракция; анимация
Карапелит. Пещера в местността „Крали Маркова стъпка“	Информационни табели; филм и брошури „Културата Хаманджия“
Кранево, крепост Кранея	Информационни табели
Тервел - ловен дом Диана	Създаване на сайт, филм, арр
Ново Ботево - Одринци	Информационни табели
Оногур. Крепост „Палматис“	Създаване на сайт, филм, КИЦ, сувенири, атракции, възстановки
Скални образувания с. Тюленово	Атракцион - гмуркане, каяк, разходка с яхта Филм : Морски свят край Тюленово

	Поставяне на табели, които да насочват към природния феномен.
Фелдфебел Дянково – лечебен камък	Създаване на сайт, включване в туристически маршрути. Създаване на атракция
Каварна. Експозиция "Добруджа и морето"	Реклама в местни и национални медии. App приложения и QR кодове за смартфони, от които може да се получи основна информация за обекта.
Храбово. Тракийско скално светилище	Информационни табели
Чешмите на гр. Каварна	Информационни табели, App, Филм
Каварна. Нос Чиракман	Атракция. Филм. App
Фар Шабла, крепост Кария	Табели, сайт
Шабленска тузла	Атракция, информационни табели
Шабленско езеро	Информационни табели. Атракция. Информационен център
Археологически резерват Яйлата	Атракция. Филм. App
Нос Калиакра	Филм, App

Мярка 2) Общ маркетинг на туристическа дестинация Добруджа

На базата на оценката от интервюираните специалисти за мерките, необходими за повишаване обществения интерес към обектите от една страна, и от друга на база профила на туриста, към който са адресирани предложените туристическите маршрути, по-долу е представен първоначален анализ на най-добрите канали за промотиране в зависимост от целевата група, която може да се интересува от съответния маршрут/ обект.

Вид турист		Канал за промотиране на маршрута/ обекта					
		Онлайн - канали *	Туристически и информационен център	Списания - научни, туристически	Медии - радио, телевизия	Образователни и организации	Локални доставчици и на услуги в туризма
Неорганизиран	Хора с професионално отношение или хоби-занимания	x		x			
	Студенти с подходящи специалности	x		x		x	
	Млади хора - несемейни, или семейни без деца	x	x		x		
	Семейства с деца	x	x		x	x	
	Почитатели на гурметуризма	x		x	x		x
	Туристи на средна и зряла възраст	x	x	x	x		x
Организиран	Групи учаници	x	x			x	x
	Групи възрастни	x	x				x

* сайт, мобилно приложение, социални медии - Twitter, Facebook, You tube, блогове

Мярката включва дейности по създаване на общ маркетингов център, който събира и анализира информация от обектите, операторите, заинтересованите страни и от каналите за промотиране на туристическия/те продукт/и; анализира профила на потребителите на туристическия продукт; прави предложения за маркетингов план, нови маркетингови продукти и инструменти; пласира продуктите в подходящи канали за достигане до потенциалните потребители на информацията; измерва резултатите от тяхното въздействие и предлага решения към заинтересованите страни.

Към дейностите могат да бъдат включени туристическите информационни центрове като познат и разпространен канал за туристическа информация и зареждането им с брошури, карти, рекламни материали; въвеждане на процедура за насърчаване на туристическия интерес, подобна на тази от „100-те национални туристически обекта“, със събиране на печати и поощрения за най-активните; интегриране на мобилен рекламен център в празниците на населените места с цел достигане до потребители от възрастови групи с ограничен интерес към Интернет; институционализиране на маркетинговия център с оглед на високата специализация, ако заинтересованите страни идентифицират общия си интерес за промотиране на туристическа дестинация Добруджа

Мерки в изпълнение на Специфична цел 1.2.2.: Дигитален маркетинг
--

Времето на социална изолация изостря необходимостта от дигитализиране на туристическото предлагане. Именно чрез него могат да бъдат преодолените рисковете на близкия социален контакт. Това е и може би единствената алтернатива за туристическия бранш, който следва да обедини усилия и да предложи нови варианти за предлагане и потребяване на туристическия продукт в цялата му многокомпонентност, ако желае да продължи да съществува при наличие на сериозни здравни рискове, свързани с придвижване на групи хора.

Като вземем предвид факта, че епидемиологичната обстановка в цял свят освен криза е и шанс за естествено пренасочване на туристическия интерес към непопулярни, уединени и ненатоварени със социално присъствие места от една страна, и от друга възможността да бъде получена информация за тях по дигитален път, то именно дигиталното присъствие на нови дестинации, съобразени с правилата на социална дистанция, получават нов шанс. Защото човечеството ще продължи да се движи и да общува с природата и културно-историческите ценности, макар и по друг начин, ако това налага ситуацията. Създават се нови правила, а това отваря нови пазарни ниши.

Мярка 1) Обучаване на заинтересованите страни в спецификата на дигиталния маркетинг

Мярката включва дейности по профилирано обучение / уебинари на представители на секторите, формиращи кръга от заинтересовани страни за утвърждаване на туристическа дестинация Добруджа.

Изборът на маркетингов инструмент не е без значение, когато става въпрос за различни целеви групи туристи с различни интереси. Как рекламни послания на туристическата дестинация да достигнат до тях, за да насърчат вземането на решение за посещение на определен обект или дестинация? Голямото предимство на онлайн-маркетинга е, че работи с много и различни данни. Как ги доставя? Какви са предимствата на различните платформи, Instagram е различен от Facebook, могат ли блогъри да насочват, а и да управляват туристическия интерес? Дали пък общ уебсайт на дестинацията не е добро решение? И дали споделеното финансиране на маркетингов план не е по-изгодно от това всеки самостоятелно да инвестира в реклама?

Все въпроси, които могат да обединят хора, които имат общи интереси, но и познания как успешно да бъдат маркетингани интегрирани продукти.

Мярка 2) Създаване на общи дигитални продукти

Мярката включва дейности по разработване на дигитални продукти като, например, виртуални турове; приложения; виртуална реалност;

публично-частни партньорства за производство на дигитална продукция.

Мярката има естествено продължение в Мярка 2) Общ маркетинг на туристическа дестинация Добруджа

Мерки в изпълнение на Специфична цел 2.1.1. Повишаване капацитета на участниците в туристическото предлагане

Участниците в туристическото предлагане разделяме условно на представители на публичния, неправителствения и частния сектор, като списъкът на структурите, изброени по-долу, не е изчерпателен:

- 1) публичен сектор, който реализира политики, в частност политика за привличане интереса към територията и развитие на туризма, и който се финансира от държавния или общински бюджет, представен от:

А) Областния управител на област Добрич

Б) 8-те общини от Добричка област, на чиито територии се намират обектите, включени в маршрутите. Органите за местно самоуправление са кметът и общинският съвет, всеки от тях със специфична компетентност и отговорност. Съгласно чл. 11 от Закона за туризма общинските съвети приемат общинска програма за развитие на туризма, която е част от програмата за реализация на общинския план за развитие. В отговорност на кмета е създаването на Консултативен съвет по въпросите на туризма, в който съгласно чл. 13 ал. 3 от ЗТ „участват с равен брой представители на местната администрация и на национални, регионални или общински музеи, от една страна, и на туристическите сдружения, вписани в Националния туристически регистър, и други физически и юридически лица, които имат отношение към развитието на туризма, от друга страна.“

В) културни институции - Регионален исторически музей, Държавен културен институт „Двореца“, Университетска ботаническа градина, общински музеи, читалища, ансамбли, оркестри, младежки дом, които имат задача да развиват и опазват природното, материалното и нематериалното културно наследство в Добричка област

Г) институции, чиято мисия е опазването на околната среда и сигурността на територията, като Регионална инспекция по опазване на околната среда, горски стопанства, природни паркове, РД на МВР и др.

Д) образователни институции, подготвящи кадри в сферата на туризма, каквито са Професионална гимназия по туризъм, Висше училище по мениджмънт и Институт по кулинарни изкуства,

Бакалавърска програма „Мениджмънт на хотелиерството и ресторантьорството“ – АЛБЕНА на НБУ (частни структури), средни училища в региона, центрове за професионално обучение и др.

2) неправителствен сектор, представен от:

Търговско-промишлената палата, сдружения на краеведите, ловно-рибарски сдружения, туристически сдружения, местни инициативни групи, местна инициативна рибарска група, сдружения в сферата на културата, спорта, опазване на околната среда, клубове за възстановки и др.

Секторът може да бъде представен и от асоциации и сдружения, които са със седалище извън територията на туристическо предлагане, но чийто предмет на дейност има отношение към него, например, Български съюз по балнеология и СПА туризъм, Българското дружество за защита на птиците, Астрономическата асоциация, други научни сдружения и пр.

3) частен сектор, представен от:

Албена АД, като най-голямата туристическа компания в региона, хотелиери, ресторантьори, туроператори, туристически агенции, фирми, предлагащи анимационни услуги, атракции, голф-игрища, транспортни услуги, преводи, езикови курсове и други асоциирани бизнеси

Мерките, предложени по-долу, се отнасят до заинтересованите страни и от трите сектора, които имат свое място и роля в утвърждаването на туристическа дестинация Добруджа.

Мярка 1) Тематични браншови/ секторни срещи и обучения

Мярката включва обучителни и организационни дейности за регулярен браншови дебат и формиране на обща позиция на съответния бранш или сектор за решаване на проблем, свързан с развитието на туризма на територията. Отстояването на обща позиция е необходимо условие за балансирано представителство между секторите в интегрираното управление на туристическото предлагане, още повече че в работата си секторите ползват различни средства и подходи, и намирането на допирни точки между тях е въпрос на интереси и разбиране в процеса на сътрудничеството.

Мярка 2) Укрепване на Консултативните съвети за развитие на туризма

Съгласно чл. 13 ал. 6 от Закона за туризма *Консултативният съвет по въпросите на туризма:*

1. обсъжда и одобрява проекта на общинската програма за развитие на туризма, както и проекта на отчет за изпълнение на програмата за предходната година;

2. прави предложения до кмета на общината и дава становища по въпроси, свързани с развитието на туризма на територията на общината, относно:

а) размера на туристическия данък и неговото разходване;

б) членството на общината в съответната организация за управление на туристическия район;

3. проучва и прави предложения пред общинския съвет чрез кмета на общината за:

а) приоритетното изграждане и поддържане на туристическата инфраструктура и опазване и поддържане на туристическите забележителности на територията на общината, както и за привличането на инвестиции в сферата на туризма;

б) подобряване състоянието на транспортното обслужване;

в) опазване, поддържане и развитие на зелените площи на територията на общината, свързани с туризма;

г) осигуряване на трайна заетост на кадрите в туризма и за повишаване на квалификацията им;

Горните цитати от Закона за туризма илюстрират наличието на правна рамка в Република България, която предпоставя сътрудничеството на местно ниво на секторите за координирано решаване на въпросите, свързани с развитието на туризма в съответната община.

Дейностите по мярката включват проучване на работата на Консултативните съвети от областта, извеждане на добри практики, научени уроци, препоръки, издаване на наръчник, граждански контрол върху кметовете, които по закон са председатели на консултативните съвети, обучение на членовете, запознаване с целите на стратегията, приемане на програми

Мерки в изпълнение на Специфична цел 2.1.2. Подобряване на механизмите за партньорство

Мярка 1) Създаване на Сдружение за управление на туристическа дестинация Добруджа - за частта на Южна Добруджа в българската територия и за частта на Северна Добуджа - в румънската територия

Мярката включва действия за създаване на сдружение за управление на туристическа дестинация Добруджа. Макар националната концепция за туристическо райониране да не предполага наличие на туристически район Добруджа, настоящата стратегия доказва наличието на предпоставки за обособяването на трансгранична туристическа дестинация Добруджа, управлението на която може да заимства модела, подробно регламентиран в Закона за туризма.

В този смисъл Сдружението за управление на туристическа дестинация Добруджа е доброволна организация - юридическо лице, която чрез взаимопомощ и сътрудничество в интерес на членовете си и в обществен интерес извършва дейности, свързани с формиране на туристически продукти и осъществяване на регионален маркетинг и реклама на територията на Добруджа.

Сдружението се създава за следните дейности:

1. прилагане на Общата стратегия за валоризация на природното и културно наследство Констанца-Добрич
2. изработване на лого и слоган на туристическата дестинация
3. организиране провеждането на маркетингови изследвания и проучвания на туристическия поток на територията на туристическата дестинация и на анализи и прогнози за туристическото развитие
4. осъществяване на дейности по изграждане на бранд, връзки с обществеността и реклама на туристическата дестинация
5. организиране и подпомагане дейността на туристическите информационни центрове в района
6. разработване и прилагане на продуктови стратегии и годишни планове за развитие на туризма в Добруджа в съответствие с национални и трансгранични документи в сферата на развитието на туризма
7. подпомагане дейността на областния управител и кметовете на общини при реализацията на стратегии и програми за развитие на туризма чрез становища и предложения
8. реализиране на проекти по програми на Европейския съюз
9. създаване и поддържане на база данни за туризма на територията
10. осъществяване обмен на информация, стандарти и добри практики
11. провеждане на дейности по обучение и повишаване качеството на туристическите услуги
12. подпомагане разработването, въвеждането и прилагането на доброволни системи за оценяване качеството на туристическите услуги и устойчивото развитие на територията на туристическа дестинация Добруджа

Регистрацията на сдружението предполага устав, а учредителите му следва да са представители на заинтересованите страни, с участието

на общините, на чиято територия са обектите на туристическо предлагане. Организацията може да се издържа от: членски внос; приходи от стопанска дейност и предоставяне на платени услуги; средства от участие в европейски, международни и други донорски програми; дарения от физически и юридически лица.

Мярката има своето продължение в мерките за изпълнение на Специфична цел 2.2.1. Подобряване на информационната свързаност и Специфична цел 2.2.2. Проектни партньорства.

Мярка 2) Застъпничество за включване на туристическа дестинация Добруджа в стратегическите планове, реализиращи хоризонталните политики за следващия програмен период

Мярката включва действия за включване валоризацията на природното и културно наследство като приоритет в стратегическите документи, респективно допустимостта на финансирането ѝ от оперативните програми за програмен период 2021-2027 г. Действия следва да бъдат насочени и към включването на туристическа дестинация Добруджа и предложените туристически маршрути в стратегическите документи на местно и регионално ниво за периода 2021-2027 г. Това е начинът, по който регионът би заявил готовността си да подкрепи потенциала на природните и антропогенни ресурси на територията да добавят икономическа стойност в неговото развитие.

Мерки в изпълнение на Специфична цел 2.2.1. Подобряване на информационната свързаност

Мярка 1) Мрежа за партньорски практики

Мярката включва дейности, чрез които се представят добри практики за устойчиви партньорства. Те популяризират създадени успешни партньорства от трансграничния район, но така също и обмена на практики с други райони на Европейския съюз, където партньорствата са дали забележителни резултати в привличането на туристическия интерес към територията. Информационната мрежа може да бъде базирана на сайта на проекта, в рамките на който се разработва и настоящата стратегия.

Мярка 2) Годишна конференция „Туристическа дестинация Добруджа - годишен преглед“

Мярката включва дейности по подготовка и провеждане на годишна конференция на заинтересованите страни от трансграничния регион. Тя може да бъде организирана от Сдружението за управление на

туристическа дестинация Добруджа. Тематичните доклади на конференцията проследяват приноса на съответния тип заинтересовани страни към утвърждаване на дестинацията. Примерна тематика на докладите: постигнат ръст на туристическото търсене; обсъждане на мерки за подобряване на туристическата инфраструктура; ефективност на системата за визулна информация; система за стимули на предприемачи с принос към утвърждаване на туристическа дестинация Добруджа; преглед на съответствието на туристическото обслужване на звездната категория; кадрова обезпеченост на дестинацията и пр. Конференцията отчита ръста на постигнатото и приема годишна програма от дейности за утвърждаването на дестинацията.

Мерки в изпълнение на Специфична цел 2.2.2. Проектни партньорства

Мярка 1) Междуобщински проекти

Мярката включва разработване на междуобщински проекти по оперативни, или транснационални програми, базирани върху оценката на инвестиционните приоритети с цел включване на съответните обекти в туристическата верига и осигуряване на преживяване за туриста. Те са в контекста на утвърждаване на Туристическа дестинация Добруджа.

Мярка 2) Укрепване административния капацитет на Сдружението за управление на туристическа дестинация Добруджа и на Консултативните съвети за развитие на туризма

Мярката включва разработване на партньорски проект за учредяване и укрепване дейността на Сдружението за управление на туристическа дестинация Добруджа и провеждане на неговата първа годишна конференция, сравнителен анализ на дейността на консултативните съвети, издаване на наръчник с добри практики и препоръки и обучение на членовете на сдружението и съветите

Мярка 3) Web маркетинг на Туристическа дестинация Добруджа

Мярката включва разработване на проект за създаване на общ маркетингов център и разработване на дигитални продукти за повишаване на туристическото предлагане.

7.3. Бюджетни прогнози за реализация на мерките

Бюджетната прогноза по-долу представлява обобщение на индикативните експертни оценки, направени по време на събиране на информация и разработване фишовете на 35 природни и антропогенни обекта, разположени на територията на област Добрич, включени в предложените маршрути. Бюджетната прогноза е в лева и в евро. В нея е направено и приоритизиране на обектите по спешност на инвестициите, необходими за социализацията на съответния обект. В оранжево са маркирани обектите, нуждаещи се от спешни инвестиционни мерки в реставрация, достъпност или повишаване на обществения интерес. Целта е възможно бързо тези природни или антропологични ресурси да бъдат приведени във вид, който гарантира съхранението на наследството, или да подобри достъпа до тези обекти. В зелено са маркирани обектите, в които нивото на спешност от инвестиционни интервенции е средно, а в синьо- слабо.

Приоритизация на интервенциите:							
		най-висока		средна		ниска	
№	Обект	Реставрация и консервация	Сума в BGN	Подобряване на достъпността	Сума в BGN	Повишаване на обществения интерес	Сума в BGN
1	Резерват Балтата			пътеки; подстъпи за хора с увреждания	80000	табели, App, анимация	8000
2	Балчик. Дворец и Ботаническа градина.	питоси, 30 кръста кашпи, архитектурни елементи каменни кресла, в галерия Тихото гнездо импрегниране, римска баня, реставрация на параклиса и стенописите.	120 000	закупуване на още един робот за превозване на инвалиди 15 000 лв.	15 000	App;	3000
3	Балчик Тузлата			Изграждане на паркинг. Изграждане на пешеходни пътеки в района, поставяне на кошчета за смет, информационн и табели	80000	Разработване на атракция, сувенири	25000

4	Каварна Сребърна чешма	Възстановяване на надписа на чешмата по исторически данни	1000 лв.	Облагородяване на околното пространство и изграждане на пикник зона	20000		
5	Залив Болата			Изграждане на паркинг	160000		
				Изграждане на зарядна станция и пускане на електромобилна линия/ шатъл от паркинга до брега - 220 000 лв.	250000	поставяне на информационни табели	5000
				Велосипедни алеи	60 000		
				Пешеходни алеи	60 000		
6	Птичи залив Таук Лиман			Указателни табели	2500	App; реклама	12000
7	Балчик Белите скали и крепостта в кв. Хоризонт	Дейностите по реставрация, консервация, адаптация и експониране включват: · Консервация, реставрация и възстановяване на първоначалния архитектурен облик на кула №1 · Възстановяване на архитектурните обеми на правоъгълните кули с каменна зидария по съществуващ образец · Възстановяване на крепостни стени, изпълнение на нова зидария на крепостна стена, изпълнение на кофражни, армировъчни, бетонови и дренажни работи · Изпълнение на хидроизолационни работи.	60 000 лв.	Указателни табели	2500	App; реклама	12000

8	Пикник зона местността „Бозлука“			Обезопасяване и поддръжка на пътеки. Пикник-места.	20000		
				Указателни табели - 2500 лв.	2500		
9	Защитена местност „Орлова могила“			Указателни табели. Екопътека. Кошчета за смет.	10 000	App; Рекламен филм и излъчване в национални медии; Поставяне на информационни табели.	40000
10	Крагулево. Скални манастири	Дейностите по реставрация, консервация, " включват: · Консервация, реставрация и възстановяване на първоначалния облик на две уединени отшелнически килии и църква-гробница „Сандъкларъ маара“ · Консервация, реставрация и частично възстановяване на църква-гробница „Сандъкларъ маара“ · Консервация и реставрация на надписите · Изпълнение на хидроизолационни работи.	60 000	Велосипедни пътеки.	20000	App; Рекламен филм информационни табели.	40 000
				Указателни табели	5000		
11	Живописни ждрела Суха река			Указателни табели; екопътека; велопътека. Места за отдих, заслони.	60 000	Информационни табели	5000
12	Село Красен, село Росен и Язовир Дрян	Консервация на експонати в експозицията на Йовков.	35000	Указателни табели. Екопътеки. Места за пикник	40000	Атракция. Филм. App	60 000
13	Албена аква парк						

14	Александрия. Манастир „Свети Илия“			Изграждане на инфраструктура, паркинг, тоалетни	150 000	Филм. Апп; информационен център ; атракция	70000
15	Батово. Пикник зона в местността „Гъбките“			Изграждане на тоалетни, заслони, паркинг	80000	Информационни табели	2500
16	Дуранкулашко езеро	реставрация и консервация на обекти и експонати	200 000	Изграждане на рампи за инвалиди, екопътеки, паркинг, питейна вода, тоалетни, площадки за наблюдение	400 000	app; филм; атракция	80000
17	Езерецко езеро			Изграждане на инфраструктура, тоалетни, площадки за наблюдение на птици, рампи за хора с увреждания, екопътеки	300 000	информационни табели	2500
18	ШАБЛА ЗЕЛЕН ЦЕНТЪР					екоучилище, атракции, анимации	150000
19	Залдапа	Дейностите по реставрация, консервация, адаптация и експониране включват: · Консервация, реставрация и възстановяване на първоначалния архитектурен облик на кула на базиликата · Възстановяване на архитектурните обеми на правоъгълни кули с каменна зидария по съществуващ образец · Възстановяване на крепостни стени, изпълнение на нова зидария на крепостна стена, изпълнение на кофражни, армировъчни, бетонови и дренажни работи · Изпълнение на хидроизолационни работи.	100 000 лв.	Изграждане на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, екопътеките , питейна вода, указателни табели	150 000	информационен сайт, табели, анимация	12 500

20	Карапелит. Пещера в местността „Крали Маркова стъпка“	реставрация	60 000	Изграждан на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, екопътеки, питейна вода, указателни табели	250 000	Информационни табели; филм и брошури „Културата Хаманджия“	30 000
21	Кранев, крепост Кранев	Реставрация на обекта и нуждата от неговата социализация.	80 000	Изграждане на екопътека за достъп до обекта.	30000	Информационни табели	2500
22	Тервел - ловен дом Диана			указателни табели - 2500	2500	Създаване на сайт, филм, app	25000
23	Ново Ботево - Одринци			Изграждане на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, екопътеките, питейна вода, указателни табели	250000	Информационни табели – 2500 лв.	2500
24	Оногур. Крепост „Палматис“	консервация и експониране	500 000	Изграждане на туристическа инфраструктура: път и паркинг, тоалетни, указателни табели	500 000	Създаване на сайт, филм, КИЦ, сувенири; атракции, възстановки	200000
25	Скални образувания с. Тюленово					Атракцион - гмуркане, каяк; разходка с яхта	
						Филм : Морски свят край Тюленово	20000

						Поставяне на табели, които да насочват към природния феномен.	2500
26	Фелдфебел Дяново – лечебен камък			Изграждане на информационно табло и беседка за посетителите, указателни табели	17500	Създаване на сайт, включване в туристически маршрути. Създаване на атракция	35000
27	Каварна. Експозиция "Добруджа и морето"	вътрешна и външна реставрация на сградата и подмяна на витрините с нови	150000			Реклама в местни и национални медии. App приложения и QR кодове за смартфони, от които може да се получи основна информация за обекта.	20000
28	Храброво. Тракийско скално светилище	реставрация и консервация на обекти и експонати	180000	Изграждане на туристическа инфраструктура – 250 000	250000	Информационни табели	2500
29	Чешмите на гр. Каварна	реставрация и поддръжка	200000	подходите и облагородяване на прилежащите територии	200000	Информационни табели, App; Филм	20 000
30	Каварна. Нос Чиракман	реставрация и поддръжка	200000	Изграждане на екопътека и места за отдих по нея	200000	Атракция. Филм. App	35000
31	Фара Шабла крепост Кария	Реставрация на кулата, открита по време на археологическите проучвания	120000	Изграждане на рампа за хора с увреждания	12000	Табели, сайт	5000
32	Шабленска тузла			Изграждане на тоалетни, рампи, поставяне на указателни табели	100000	атракция; информационни табели	12500

33	Шабленско езеро			Изграждане на инфраструктура, места за наблюдение на птиците, указателни табели, туристически пътеки, рампи, подстъпи до обекти, места за почивка и развлечения	250 000	Информационни табели. Атракция. Информационен център	50 000
34	Археологически и резерват Яйлата	реставрация и консервация на паметниците на културата	200 000	Обезопасяване и поддръжка на обособените пътеки с цел безопасното пребиваване на посетителите на обекта. Изграждане на места за отдиш по маршрута	200 000	Атракция. Филм. App	35000
35	Нос Калиакра	Укрепване и реставрация на крепостни стени и на разкритите сгради	100000 0			Филм, App	25000

Общата сума на инвестициите, необходими за подобряване на туристическото предлагане на маршрутите, е 7949501 лева, или 4064515 евро, разпределени по мерки както следва:

	Лева	Евро
Общ	7949501	4064515,321
Реставрация и консервация	3025000	1546657,941
Подобряване на достъпността	3914500	2001452,069
Привличане на интереса	1010000	516404,8

Видно от таблицата, 2001452 евро, или 49 % от средствата са необходими за подобряване на достъпността в 30 обекта, 1546657 евро, или 38 % по индикативни оценки са нужни за реставрация и експониране на културното наследство в 17 обекта, и 516405 евро, или 13 % от общия обем на средствата, са необходими за привличане на интереса към обектите, включени в маршрутите.

ИНВЕСТИЦИИ В

Поради факта, че е направена оценка на инвестиционните нужди на всеки от обектите, то са възможни различни проектни комбинации и гъвкавост на финансирането от различни източници. Така например общинските програми за развитие на туризма могат да предоставят средства за поставянето на информационни и указателни табели. Атракции, приложения и анимации са възможен предмет на публично-частни партньорства. Част от реставрационните дейности се финансират от бюджета на Министерството на културата. Морските общини от територията, в които туризмът е структурно определящ, инвестират в подобряване на туристическата инфраструктура. Най-голямото перо за финансиране са Европейските фондове чрез националните оперативни програми, а така също чрез програмата за трансгранично сътрудничество Румъния-България.